

**T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİMDALI**

**PUTİN DÖNEMİ RUS ENERJİ POLİTİKASININ
TÜRKİYE'NİN ENERJİ POLİTİKASINA ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Adem KUZU**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Oya AKGÖNENÇ**

ANKARA, 2008

UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Adem KUZU'nun, Putin Dönemi Rus Enerji Politikasının Türkiye'nin Enerji Politikasına Etkileri konulu tez çalışması, jürimiz tarafından ULUSLARARASI İLİŞKİLER Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan -----
Doç.Dr. Oya AKGÖNENÇ
(Danışman)

Üye -----
Prof. Dr. Şeref ÜNAL

Üye -----
Doç.Dr. Mete TÖRÜNER

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

... / ... / 2008

(İmza ve Mühür)

.....
Prof. Dr. Şeref ÜNAL
Sos. Bil. Enst. Md.

“PUTİN DÖNEMİ RUS ENERJİ POLİTİKASININ TÜRKİYE’NİN ENERJİ POLİTİKASINA ETKİLERİ”

ÖZET

Çalışmamızda enerji tabirinden daha çok doğal gaz ve petrol kastedilerek, Rusya’nın özellikle Putin sonrası enerji politikasını irdeleyip bu politikanın Türkiye’nin enerji politikasına etkileri incelenip;

1. Enerji ile güç yan yana anlatılıp, enerjiye sahip olmanın güç için yeterli olmadığını öncelikle milli birliğin gerekliliğini ortaya koymak,
2. Türkiye Cumhuriyetinin, Orta Asya Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerini karşılıklı olarak ortaya koymak,
3. RF’nin, enerji havzaları üzerindeki menfaatlerini, mücadele alanlarını, hedeflerini, stratejilerini ve uyguladığı politikaları ortaya koymak,
4. RF’nin, enerjiye sahip Cumhuriyetler ile olan ilişkilerini karşılıklı olarak ortaya koymak,

Ve ihtiyaç duyulan enerji mücadelesinden, Türkiye’nin azami kazanç elde edebilmesi için, uygulaması gereken politikaları tespit etmektir.

Çalışma sonucunda, Putin Rusya’sı ile birlikte Rusya’nın ülke kaynaklarının etkin kullanımı, doğru yönetilmesi sonucunda çok kısa bir dönemde tekrar dünya’da söz sahibi olduğu ve komşusu olan, enerji’de avantajlı konumda olup enerji politikası olmayan Türkiye’nin gözünü açarak enerji politikası üretmesi konusunda teşvik edici olduğu ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Enerji ve Güç, Doğal Gaz ve Petrol

“THE EFFECTS OF ENERGY POLICY OF RUSSIA, IN THE ERA OF PUTIN, ON THE ENERGY POLICY OF TURKEY”

ABSTRACT

In this thesis “energy” mainly used in place of fuel and natural gas. It is aimed to investigate energy policy of Russia, especially since Putin was the president of Russia, to be able to see the effects on the energy policy of Turkey. In this way followings are discussed;

1. Discussing the energy and power concepts together it is aimed to be able to see whether it is enough to have the energy resources to have power or not and point out the importance of national union.
2. To point out the relationship of the Republic of Turkey with the republics of Central Asia
3. To point out the benefits, arena of politics, aims and on going policies and strategies of Russia on the energy resources
4. To point out the relationship of Russia with the republics those have strong energy resources.

Investigating these points it is intended to exhibit the policies needed for Turkey to acquire bigger piece from the energy contestation.

At the end of this work it will be stated that with the help of efficient usage and correct management of resources of the country, in a very short period of time Russia is again at an important point in the international politics of the world. Also Russia, especially since Putin was the president of Russia, makes its neighbor country, the Republic of Turkey that has an strong position from energy point of view but not have an efficient energy policy, awake and develop an efficient energy policy.

Key words: Energy, energy and power, natural gas and fuel.

Çalışmanın İçeriği:

Bu çalışma, Giriş ile Sonuç ve Öneriler hariç dört bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde; Enerji Ve Güç kavramını ortaya koyarak Türkiye'nin enerji geçmişi, kaynakları, politikası, enerji'de avantaj ve dezavantajları, enerji projeleri, son olarak da alternatif Enerji Kaynakları açıklanmıştır.

İkinci bölümde; Rusya'da Vladimir Putin dönemi başlığı altında Rusya ve Putin hakkında kısa bilgiler verilerek 90'lı yıllarla karşılaştırma yapıp Putin sonrası Rusya'da meydana gelen değişiklikler anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde; Putin ile birlikte Rusya'nın enerji politikası irdelenmiş, ülke kaynaklarının iyi yönetimi sonucu Rusya'nın enerjide nasıl bir güç olarak ortaya çıktığı, bölge ülkelerini tekrar nüfuzu altına nasıl aldığı ortaya konmuştur.

Dördüncü ve son bölümde; Putin Rusya'sının enerji'de gelmiş olduğu durumun bölge ülkelere özellikle de Türkiye'nin –olmayan- enerji politikalarına etkileri üzerinde durularak ülkelerin Rusya (Putin) ile birlikte enerji stratejileri belirlemeye başlamaları açıklanmıştır.

İÇİNDEKİLER

Özet.....	I
Absract.....	II
Kısaltmalar Cetveli.....	VI
Tablolar ve Grafikler Cetveli.....	VIII
GİRİŞ.....	1
Enerji.....	2
Enerji ve Güç.....	2
Doğal Gaz	3
Petrol.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

PUTİN DÖNEMİ TÜRKİYE’NİN ENERJİ POLİTİKASI

1.1. Türkiye’de Enerji’nin Geçmişi.....	5
1.2. Türkiye’nin Enerji Kaynakları.....	7
1.3. Türkiye’nin Enerji Politikası.....	8
1.4. Türkiye’den Geçen Enerji Koridorları.....	19
1.4.1. Doğu – Batı Enerji Koridoru.....	19
1.4.2. Kuzey – Güney – Batı Enerji Koridoru.....	20
1.5. Türkiye’nin Enerji Politikası’nda Avantajları.....	21
1.6. Türkiye’nin Enerji Politikası’nda Eksiklikleri.....	22
1.7. Türkiye’nin Enerji Projeleri.....	23
1.8. Alternatif Enerji Kaynakları.....	27
1.8.1. Nükleer Enerji.....	27
1.8.2. Diğerleri.....	33
1.8.2.1. Jeotermal Enerji.....	33
1.8.2.2. Güneş Enerjisi.....	33
1.8.2.3. Rüzgar Enerjisi.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

RUSYA'DA VLADİMİR PUTİN DÖNEMİ

2.1. Rusya Hakkında Bilgiler.....	38
2.1.1. Coğrafyası.....	38
2.1.2. Etnik Dağılım.....	38
2.1.3. Siyasal Yapısı.....	39
2.2. Putin'in Biyografisi.....	39
2.3. Putin Rusya'sı ve Rusya'nın Yeni İmajı.....	40
2.4. Rusya'nın Dış Politikasının Oluşumunda Putin Faktörü.....	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PUTİN DÖNEMİ RUSYA'NIN ENERJİ POLİTİKASI

3.1. Putin Öncesi Rusya'da Durum.....	44
3.2. Ülke Ekonomisi.....	47
3.3. Rusya'nın Enerji Dağıtım Şirketleri.....	50
3.4. Rusya'nın Enerji Politikası'nda Dezavantajları.....	51
3.5. Rusya'nın Enerji Projeleri.....	5
3.5.1. Doğu Yönü.....	56
3.5.2. Güney yönü.....	57
3.5.3. Batı Yönü.....	57
3.6. Rusya'nın Enerji Politikası.....	61
3.6.1. Rusya'nın Enerji Stratejisi.....	77

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PUTİN DÖNEMİ TÜRKİYE-RUSYA

4.1. Putin Dönemi Enerji Politikası'nın Türkiye'ye Etkisi.....	80
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	86
KAYNAKÇA.....	89

KISALTMALAR

AB	-	Avrupa Birliği
ABD	-	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.a.	-	Adı Geçen Adres
a.g.e.	-	Adı Geçen Eser
AGİT	-	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Toplantısı
a.g.m.	-	Adı Geçen Makale
BDT	-	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	-	Birleşmiş Milletler
BTC	-	Bakü Tiflis Ceyhan
CEO	-	Chief Executire Officer
EPDK	-	Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu
FSB	-	Federalnaya Slujba Bezopastnosti
GAP	-	Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH-		Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH-		Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IEA	-	International Energy Agency
IMF	-	International Monetary Fund
İTÜ	-	İstanbul Teknik Üniversitesi
KEİ	-	Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KGB	-	Komitet Gosudarstvennogo Bezopastnosti
KKTC	-	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

KOBİ -	Küçük ve Orta Boy İşletmeler
LED -	Light Emmiting Diode
LNG -	Liquifield Natural Gas
MW -	Mega Walt
NATO-	North Atlantic Treaty Organisation
OATC -	Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
OPEC-	Organization for Petroleum Exporting Countries
RF -	Rusya Federasyonu
SSCB -	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ -	Şangay İşbirliği Örgütü
TAEK -	Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
TPAO -	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TSE -	Türk Standartları Enstitüsü

TABLO ve HARİTA CETVELLERİ

	SAYFA
1. Tablo 1. Türkiye'nin Enerji Yerli Kaynak Rezervleri	7
2. Tablo 2. Türkiye'nin Elektrik Üretiminde Kurulu Güç Dağılımı	8
3. Tablo 3. Türkiye'nin Doğal Gaz Anlaşmaları	24
4. Tablo 4. 1994-2005 Yılları Arası GSMH ve Kişi Başı Gelir Gelişimi	49
5. Harita 1. Türkiye'de Doğalgaz ve Petrol Hatları	6
6. Harita 2. Ceyhan'ın Enerji Merkezi Olması Projesi	18
7. Harita 3. Rusya'nın Boru Hatları	51
8. Harita 4. Mavi Akım Doğal Gaz Projesi	58
9. Harita 5. Güney Akım doğalgaz boru hattı	59
10. Harita 6. Trans Anadolu (Samsun-Ceyhan) Ham Petrol Boru Hattı	60
11. Harita 7. Türkmenistan'ın Gaz Dağıtım Projesi	76

GİRİŞ

Dünya enerji gereksinimi, nüfus artışı, sanayileşme ve teknolojik gelişim ile beraber günümüzde enerji kaynaklarının önemi giderek artmakta, buna paralel olarak da hızla büyümekte olan dünya ekonomisi bu kaynaklara her zamankinden daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Sonuç da, zengin enerji kaynaklarına sahip olan ülkeler ekonomik ve jeopolitik açıdan kilit konuma gelmektedirler.

Alternatif enerji kaynaklarının bulunması, geliştirilmesi ve kullanılması tartışmalarıyla birlikte petrol ve doğalgazın hala gündemin ya da mücadelenin merkezinde oturduğunu görmekteyiz.

Türkiye, sahip olduğu konum itibariyle enerji havzalarının geçiş güzergahında olan nadir bir ülkedir. Enerji hesaplarında bugüne kadar ortaya güçlü stratejiler koymasa da ülkemize bu konumu avantajlar sağlamaktadır. Türkiye, Enerjiyi –kastedilen doğalgaz- kullanmada daha önceki yükümlülüklerini yerine getirmek amacıyla ülke genelinde büyük yatırımlar yaparak altyapılar kurmuş ve Avrupa'nın çok önünde doğalgaz kullanım paylarına ulaşmıştır (Selçuk, 2006: 156).

Türkiye ve AB üye ülkeleri gelecek 20-30 yıl içinde %70'e kadar yükselmesi beklenen ihracat bağımlılıklarını çeşitlendirme ve yatırım yoluyla azaltmayı planlıyorlar. Ayrıca, Ukrayna ile Rusya arasında 2006 başında yaşanan enerji krizi Avrupa ortak enerji politikası için bir dönüm noktası özelliği taşıyor. Bu olay, Rusya'nın enerji rezervlerini bir dış politika aracı olarak kullanabileceğinden endişe eden AB ülkelerinin alternatif enerji üreticileri ve transit ülke aramasına yol açtı¹.

¹<http://www.turksae.com>

Enerji

Enerji, maddede var olan ve ısı, ışık, biçiminde ortaya çıkan güçtür. Gücü yakalayıp iş yapabilmek, kalkınabilmek, gelişmiş ülke düzeyine ulaşabilmek için temel gereksinim enerjidir. Enerji politikalarında ülkemizin ve dünya genelinin yaklaşımı alternatif enerji kaynaklarına yönelme şeklindedir. Ancak, mevcut enerji kaynaklarının sınırlı olması, kaynakların hızla azalması ve enerji ihtiyacının her geçen gün artması nedeniyle sorunlar ortaya çıkmaktadır. Dünya genelinde enerji tüketimi her 10 yılda 2 kat artmaktadır.

Enerji Ve Güç

Petrol bağlamında 20. yüzyıla damgasını vuran enerji kaynaklarına hakim olma mücadelesi, Ortadoğu ve Kafkasya'da büyük çekişmelere neden olmuş yeni sınırlarla yeni ülkeler yaratmıştı. Ağırlıklı olarak Osmanlı coğrafyasında yürütülen bu mücadele, İmparatorluklar çağını bitiren ve yeni ulus-devletler dönemini başlatan bir süreçti, "Büyük Oyun" olarak da adlandırılan bu çekişme kanlı ve acımasız bir mücadeleydi. Bu mücadelenin şekillendirdiği, takiben Soğuk Savaşla kamplara ayrılan yirminci yüzyılın dünyası her an başlayacak bir yok etme savaşı beklentisiyle hep gergindi. Bu gerginlikte, birkaç gelişme dışında enerji bu günkü düzeyde dikkat çekmemekteydi. Kurulan düzen içerisinde enerji kaynaklarının paylaşımı da bir düzene bağlanmıştı.

Sovyetlerin dağılmasıyla ortaya çıkan umutlu hava Yeni Dünya Düzeni adı altında aslında ne olduğu pek de anlaşılamayan barış, mutluluk ve savaşın olmadığı bir dünya beklentilerini tırmandırdı. Ama çok geçmeden, Kuveyt'in işgali, Irak Savaşı ve gittikçe artan terör tehdidi ile birlikte dünyanın eskisinden daha güvenli bir dünya olmadığı anlaşıldı. Son dönemde Irak merkezli olmak üzere Ortadoğu'da yaşananlarla aslında Büyük Oyun'un daha acımasız bir biçimde sürdüğü, enerji merkezli mücadelenin artan biçimde şiddetlendiği değerlendirilmeye başlandı. Yeni oyunun aktörleri sayıca artsa da oyunun alanının hala aynı alan olması, bir önceki mücadelede en fazla

sıkıntı yaşıyan bizleri en azından tarihi sürekli olarak akılda tutmaya zorluyor.

Bugün bir ülkenin güçlü olması enerji kaynaklarına sahip olması ve bu kaynakları doğru değerlendirmesiyle doğru orantılıdır. Özellikle sanayinin gelişmesiyle başlayan süreç enerji kavgalarını da gündeme getirmiştir. Dünyaya yön vermek isteyen küresel güçler bunun en önemli ayağının enerji kaynaklarını ele geçirmek olduğunu gayet iyi bilirler. Son zamanlarda yaşanan savaşlarda, işgallerde, katliamlarda enerji kaynaklarına ulaşma arzusu büyük bir rol oynamıştır. Gelişmiş ülkeler, başta ABD, Rusya, AB ülkeleri olmak üzere bu kaynak yarışının içindedirler. Bu noktada adeta dünya parsellenmiş durumdadır. Hatta yeni bir saha açıldığında adeta oraya üşüşmektedirler.

Soğuk Savaş yıllarında güvenlik kavramları içerisinde fazla bir önem kaybetmemesine rağmen bugün enerji konusu ülkelerin güvenliğinin ana unsurları haline gelmiştir. Enerji güvenliği ve enerji diplomasisi ülkelerin güvenlik ve dış politika literatürüne girmiştir. Özellikle doğal gazın arzı konusu burada daha fazla önem kazanmıştır.

Doğal Gaz

Yerkabuğunun içindeki fosil kaynaklı bir çeşit yanıcı gaz karışımıdır. Bir petrol türevidir. Yakıt olarak önem sıralamasında ham petrolden sonra ikinci sırayı alır. Doğal gazın büyük bölümü (%70-90'ı), Metan gazı (CH₄) adı verilen hidrokarbon bileşiminden oluşur. Diğer bileşenleri; etan (C₂H₆), propan (C₃H₈), butan (C₄H₁₀) gazlarıdır. İçeriğinde eser miktarda karbondioksit (CO₂), azot (N₂), helyum(He) ve hidrojen sülfür (H₂S) de bulunur.

Doğal gazı oluşturan hidrokarbon bileşikleri, yeraltındaki petrol'ün de bileşenleridir. Doğal gaz geçmişte petrol üretimi esnasında ortaya çıkan yararsız bir atık olarak görülmüş ve petrol üretim tesislerinde yakılarak

uzaklaştırılmıştır. Günümüzde ise oldukça değerli ve stratejik bir enerji kaynağı olarak sıklıkla evlerde ve endüstride kullanılmaktadır.

Dünya üzerinde Antarktika dışında tüm kıtalarda doğal gaz üretilmektedir. Dünyadaki en büyük üretici Bağımsız Devletler Topluluğu'dur. ABD, Kanada ve Hollanda ve İran da önemli doğal gaz üreticileri ülkelerdendir. Termik santrallerin (kömür ile çalışan) çok fazla hava kirliliğine yol açması doğal gazın elektrik kullanımını arttırır². Tercih nedenleri; temiz (içinde kükürt yok) ve ekonomik (tam yanar) bir yakıt olmasıdır³.

Petrol

Yüz milyonlarca yıl önce, denizlerde yaşayan ya da suların denizlere sürüklediği hayvan ve bitki kalıntıları anaeorabik bir ortamda, gerekli şartlar altında (ısı basınç ve mikroorganizmaların etkisiyle), ham petrole benzer kerojeni meydana getirmiştir. Kerojen sonradan, yukarı tabakalara doğru göç etmesi esnasında gittikçe değişmiş ve ham petrolü meydana getirmiştir. Bu yüzden de hiçbir sahanın ham petrolü, tam olarak öteki bir sahanın ham petrolüne uymaz; muhakkak az çok farklar bulunur. Hatta bu durum, aynı bir petrol sahasında bile, çoğu zaman görülür.

Petrol, denizlerdeki bitki ve hayvanların çürüdükten sonraki kalıntılarında oluşur. Bu kalıntılar deniz yatağında milyonlarca yıl boyunca çürüdükten sonra, geriye yalnızca yağlı maddeler kalır. Çamur ve büyük kaya katmanları altında kalan yağlı maddeler de petrol ve gaza dönüşür⁴.

²<http://www.wikipedia.com>

³ GÖNÜLALAN, A... Uluslar arası Doğal Gaz Kongresi ve Sergisi, 3-5 Mayıs 2007, Ankara

⁴ <http://www.vikipedi.com>

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’İN ENERJİ DURUMU

1.1. Türkiye’de Enerji’nin Geçmişi

Türkiye’nin doğalgazla tanışması 1980’lere dayanıyor. Seksenli yılların ortalarında Avrupa’da hızla artan doğalgaz talebine Türkiye de ortak oldu ve kısa sürede Avrupa’nın en büyük pazarı haline geldi. Dünyada değişen konjonktürle kullanılmaya başlanan doğal gazla ilgili olarak, 19.09.1984 yılında Türkiye Cumhuriyeti ve SSCB arasında anlaşma imzalandı. Bu anlaşma 1987 yılında yürürlüğe girecek ve 25 yıl süre ile Türkiye, Sovyetler Birliği’nden doğal gaz satın alacaktı⁵. İmzalanan Doğal Gaz Anlaşması ile ivme kazanan Türk-Rus ticari ilişkileri, Sovyetler Birliğinin dağılması ve Rusya Federasyonunun serbest piyasaya geçmesi ile hızla artmıştır.

Ukrayna, Moldova, Romanya ve Bulgaristan’dan geçerek Türkiye’ye ulaşan bu ilk doğalgaz hattı 1987’de Türkiye’ye, yılda 6 milyar metreküp doğalgaz pompalamaya başladı. Havayı kirleten kömüre göre doğal gaz hem daha temiz hem de daha etkiliydi. Türkiye’de herkes hızla doğalgaza geçmeye başladı. 1996’da buna ek olarak 8 milyar metreküplük ikinci anlaşma imzalanmıştır. Türkiye’nin doğalgaz ihtiyacının giderek büyümesi nedeniyle, 15 Aralık 1997’de yılda 16 milyar metreküp hedefiyle 25 yıllık Mavi Akım anlaşması yapılmıştır. Deniz altındaki uzunluğu 360 km olan dünyanın en derin (2,1 km derinde) gaz boru hattı, Karadeniz’in altına başarıyla döşenmiştir⁶. Yapımı sırasında yolsuzluk iddiaları ve gizli anlaşma maddeleriyle sık sık gündeme gelen Mavi Akım’ın vanası nihayet 2005 Kasım’ında açıldı⁷.

Kaydetmek gerek ki Mavi akım boru hattının hizmete açılmasından önce Türkiye’deki 81 il yalnız 9’u doğal gaz alıyordu. Mavi akım boru hattı vasıtasıyla Rusya’dan doğal gaz sevk edilmesine başlandıktan sonra ilgili çalışmalar daha büyük hız aldı. Üç yıl geçtikten sonra doğal gaza kavuşan il

⁵ BAYAR, S... 2000 Rusya Federasyonu Ülke Raporu, İGEME

⁶ <http://www.rusya.ru/tur>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2008

⁷ <http://www.pusula.tv.com>, Erişim Tarihi: 16 Şubat 2006

sayısı 48'e çıktı (Harita 1), bu yılın sonlarına kadarki dönemde 59'a kadar artması planlanıyor (18 Temmuz 2007).

Harita 1. Türkiye'de Doğalgaz ve Petrol Hatları

Kaynak: Botaş Genel Müdürlüğü

İlk bakışta önemsiz olarak görülen bu olay, enerji sektöründe istikrarlı şekilde gelişmekte olan Rus-Türk işbirliğinin önemli ve her iki tarafa yararlı olduğunu bir kez daha gösteriyor. Bugün Türkiye'nin doğal gaz ihtiyaçlarını %65 oranında karşılayan Rusya, Türkiye'ye doğal gaz ihracatında önde gelen ülkedir. Türkiye, Rusya'dan Balkan boru hattı vasıtası ile 11,6 milyar metre küp ve Mavi akım boru hattı vasıtasıyla 4,5 milyar metre küp doğal gaz alıyor. Önemli bir husus var; Rusya, Türkiye ile bu alanda işbirliği yaptığı yıllarda Türk tüketicilerine doğal gaz sevki ile ilgili yükümlülüklerini bir kez bile bozmadı⁸.

⁸ www.ruvr.ru/main, Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2007

1.2. Türkiye'nin Enerji Kaynakları

Türkiye'deki ham petrol üretiminin %99'u Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki petrol sahalarında gerçekleştiriliyor. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın 2007 yılı yayında enerji kaynaklarımızdaki son durum aşağıya çıkarılmıştır.

Tablo 1. Türkiye'nin Enerji Yerli Kaynak Rezervleri

YERLİ KAYNAK REZERVLERİ		
LİNYİT		~ 8,3 milyar ton
TAŞKÖMÜRÜ		~ 1,3 milyar ton
ASFALTİT – BİTÜMLER		~ 79 milyon ton-1,6 milyar ton
DOĞAL GAZ	Toplam	~ 22,1 milyar m3
	Üretilebilir	15,8 milyar m3
	Üretilen	5,6 milyar m3
PETROL	Toplam	~ 954 milyon metrik ton
	Üretilebilir	156 milyon metrik ton
	Üretilen	117 milyon metrik ton
HİDROLİK		36000 mw, 129 milyar kwh
RÜZGAR		~10000 mw
JEOTERMAL		~ 31500 mw termik, ~500 mw
TAŞKÖMÜRÜ POTANSİYELİ	Toplam Potansiyel	11 milyar kwh/y /yıl, 1755 mw
LİNYİT POTANSİYELİ	Toplam Potansiyel	18790 mw, 120 milyar kwh/y /yıl
YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARI	Hidrolik Toplam Potansiyel	36355 mw, 129 milyar kwh/y /yıl
	Rüzgar Öngörülen potansiyel	~ 10000 mw
	Jeotermal Öngörülen potansiyel	~ 500 mw

Tablo 2. Türkiye'nin Elektrik Üretiminde Kurulu Güç Dağılımı

ELEKTRİK ÜRETİMİNDE KURULU GÜCÜN DAĞILIMI			
	TOPLAM	KATKI(%)	
FUEL-OİL	2.218,4	5,5	
MOTORİN	214,4	0,5	
İTHAL KÖMÜR	1.651,0	4,1	
TAŞ KÖMÜRÜ	335,0	0,8	
LİNYİT	7.850,0	19,5	
LPG	10,4	0,0	
DOĞALGAZ	12.734,8	31,7	
JEOTERMAL	23,0	0,1	
NAFTA	36,8	0,1	
YENİLENEBİLİR + ATIK	41,3	0,1	
HİDROLİK	BARAJLI	1.966,9	29,8
	AKARSU	1.095,8	2,7
RÜZGAR	58,1	0,1	
ÇOK YAKITLILAR	KATI + SIVI	453,7	1,1
	SIVI + DAZ	1.470,6	3,7
TOPLAM KATKISI (%)	40.161,0	% 100	

Kaynak: Enerji Ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 24 Şubat 2007⁹.

1.3. Türkiye'nin Enerji Politikası

Türkiye, gerek ithalat anlamında gerekse topraklarının güzergâh olarak kullanılmasında RF ile geliştirdiği enerji temelli ilişkilerinde RF'ye karşı net bir politika sergileyememektedir. Bu belirsizlik politikasının sebeplerinden birisinin ABD'nin Türkiye-RF yakınlaşmasını istememesi noktasında olduğu

⁹ YILDIRIM, S... "Türkiye'nin Enerji Kaynakları", Enerji Ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 24 Şubat 2007, Ankara

düşünülebilir¹⁰. Türkiye'nin dış politika seçeneklerini ABD'ninkilerle uyarlamaya çalıştıklarını görmekteyiz¹¹.

Türkiye'nin tek enerji stratejisi çalışması Dışişleri Bakanlığı'nın sitesinde yer alıyor. 26-27 sayfası enerji koridoru ve Nabucco'dan bahsediyor. Önemli olan Türkiye'nin 2020'de gelmek istediği noktayı görmek ve göstermektir. Türkiye, petrol ve gaz için enerji koridoru olma noktasında çok önemli konumdadır¹².

ABD'nin Avrasya'da tek ülkenin egemen olmasını engelleme politikası günümüzde de devam ediyor. ABD bu nedenle Orta Asya'da ve Kafkasya'da petrol yollarının Rusya'nın denetimi altına girmesini engellemek için Bakü-Ceyhan boru hattı projesini desteklemektedir¹³. Bölgede Brzesinski'ye uyup Rusya'yı karşımıza almamızın Türkiye'nin ulusal çıkarlarına¹⁴ uygun olmadığını görülüyor. Çünkü ABD'nin bölgedeki çıkarı Türkiye'ninkinden farklı. Türkiye petrole ihtiyaç duyarken ABD yeni petrol alanlarının açılmasını istemiyor.

RF'nun enerjiyi dış politikasının baskıcı (Ukrayna ve Gürcistan örneği) bir aracı olarak kullanma girişimleri Türkiye'nin RF ile enerji eksenli ilişkilerinde tedirginlik yapmıştır. Enerjisinin %65'e yakını RF sağlayan Türkiye şimdilerde yana yakıla alternatif enerji politikalarına yönelmiştir. Nükleer enerji çalışmaları bunun en bariz örneği olarak gösterilebilir. Bu alternatif arayışlarını sırf RF'nun enerji politikalarına bağlamak doğru olmayacaktır. Kendi enerjisine sahip olmayan tüm ülkelerin kaderi bu olacaktır.

Batı ile Rusya arasındaki enerji mücadelelerinde Türkiye önemli yer tutuyor. Türkiye, Rusya ile özellikle doğalgaz alanında sıkı işbirliği olan ancak

¹⁰ OĞAN, "Türkiye "by-pass" Edildi: Boru Hatları Mücadelesini Yunan-Bulgar İttifakı Kazandı", <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=30&yazi=1046> , Erişim Tarihi: 4 Kasım 2007.

¹¹ ARI, T... Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Alfa Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1999, s. 12-56, 78, 89-115

¹² KARBUZ, Sohbet... Zaman'ın Ortak Akıl Toplantıları, 06 Nisan 2008, Antalya.

¹³ RAŞİD, A... Orta Asya'nın Dirilişi. İslam mı, Milliyetçilik mi?, Cep Kitapları Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1996, s. 35-56

¹⁴ Ulus-Devletlerde çıkar kavramı için : Machiavelli, N... Il Principe. The Prince – Hükümdar, Şule Yayınları, İstanbul, 1997 incelenebilir.

aynı zamanda Azeri ve Orta Asya petrollerini Rusya dışından Avrupa ve Dünya pazarına ulaştırmak amacı ile oluşturulan¹⁵ Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ve Bakü-Erzurum doğal gaz boru hattı ile Rusya'nın tekeli kırılan bir ülke. AB, Ortadoğu ve Orta Asya enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden Avrupa'ya sevk edilmesini planlıyor. Nabucco doğal gaz boru hattı diye bilinen proje, bu çabaların merkezindedir¹⁶.

Enerjiye sahip olan ve kontrol eden ülkelerin uluslararası politikada enerjiyi bir silah ve siyasi baskı aracı olarak kullanması Türkiye'nin dış politika da manevra alanını sınırlamaktadır. Ekonomi'nin olmazsa olmaz koşulu olan enerji, ülke ekonomisinin gelişimini de ipotek altına alma anlamına geldiği için çeşitli riskler barındırmaktadır. Bu nedenlerden dolayı enerjide dışa bağımlılığı en aza indirmek hem ülke ekonomisi hem de dış politika için zorunludur¹⁷.

Prof. Dr. Mahir Kaynak'ın bu konuyla ilgili önemli ve ilginç saptamaları var; "Eğer Türkiye Orta Asya ile bütünleşmek yakınlaşmak istiyorsa Türkiye ve Rusya'nın da ittifak içinde olması gerekir. Hem Rusya hem Çin'e karşı bağımsız ve onlarla ittifaksız bir çözüm mümkün gözükmemektedir".

Yarın doğalgazın fiyatı ne olacak sorusu global enerji piyasasına ve Rusya'nın keyfine bağlıdır. Doğalgaz ithalatımızın küçük bir bölümü de İran'dan yapılmaktadır. İran çoğu zaman, özellikle de kış aylarında, taahhüt ettiği gazı Türkiye'ye ulaştıramamaktadır.

Türkiye'nin AB politikaları nedeniyle giderek Ortadoğu ve Asya'dan uzaklaşması, İran'ı bu bölgede ŞİÖ'nün önemli ülkesi konumuna getirdi. Orta Asya ve Hazar bölgesindeki enerji kaynakları ve bunların dünyaya dağılımı konusunda ipler İran'ın eline bırakıldı. Maalesef Orta Asya ve Türk dünyası ile olan ilişkilerimiz Azerbaycan ile sınırlı kalmıştır (Adıbelli, 2006: 41-43).

2006'nin ilk günlerinde Ukrayna ve Rusya arasında çıkan doğalgaz krizinin Türkiye'ye yansması, ardından soğuklar yada kaynak sorunundan

¹⁵ ADIBELLİ, B... Büyük Avrasya Projesi, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.196

¹⁶ <http://www.kibrisgazetesi.com>

¹⁷ <http://www.globalstrateji.org>, Erişim Tarihi: 08 Ekim 2007

dolayı İran'ın doğalgaz vanalarını kılması, Türkiye'nin enerji sorununu bir kez daha gündeme getirdi. 1980'lerden bu yana yapılan hatalar; tüm uyarılara rağmen yürütülen yanlış enerji politikaları, sonunda Türkiye'yi özellikle doğalgazda tamamen dışa bağımlı hale getirdi. Şu anda ipler, Rusya ve İran'ın elinde. Üstelik her iki ülke de bu gücü stratejik olarak kullanmaya meyilli. Türkiye ise geçmişte atılan yanlış imzaların cezasını çekiyor. Bugün hali hazırda Rusya'dan gelen doğalgazın büyük bölümü Ukrayna'dan geçiyor. Durum böyle olunca da iki ülke arasında yaşanan doğalgaz krizi, ister istemez Türkiye'yi de etkiliyor.

Özellikle istikrarsız devletlerin enerji kaynaklarına bağımlı olmak yanlış bir politikadır. Örneğin, tüm dünya petrol ve gazda Ortadoğu'ya bağımlı ve bu bölge oldukça istikrarsız ve bu da fiyatları etkiliyor. Yani, aslında Türkiye'nin; doğalgazla tanıştığı ilk yıllardan itibaren işi sıkı tutması ve her anlaşmayı kendi yararına yapması gerekirdi.

Mavi Akım ile ilgili olarak Rusya'yla yapılan anlaşmanın ayrıntıları açıklanınca Türkiye'nin nasıl bir çıkmaza girdiği de daha iyi anlaşıldı. Enerji Bakanı Hilmi Güler'in yaptığı açıklamaya göre, Ruslarla doğalgaz anlaşmalarını yapan önceki hükümet, anlaşmayı "ya al, ya öde" prensibine göre yapmıştı. Yani, Türkiye kullanmasa da her yıl belirli miktarda gazın parasını ödemek zorundaydı. Oysa karşı tarafın gazı azaltması durumunda böyle bir yaptırım yoktu. Bu durumda Türkiye her yıl ihtiyacından fazla gazı, fahiş fiyatla alıyor, üstelik bu doğalgazı saklayacak depolar da bulunmadığı için alınan gaz boşa gidiyordu¹⁸. Yine Bakan Güler'in bu konuda yaptığı açıklama; "Anayasa'yı bile değiştirirsiniz ama bu anlaşmaları değiştiremezsiniz. Biz bunu değiştirdik. Nasıl değiştirdiğimizi tarih ileride anlatacak. Hem fiyatı aşağı çektik hem al ya da öde diye bahsedilen kullanmadığımız gazın parasıyla ilgili 40 milyar metreküplük gazı sildirdik. Fiyatlar aşağı çekildi ondan sonra doğalgaz yaygınlaşmaya başladı. Yoksa bu pahalı enerji türünü halkımız yeterince kullanmıyordu"¹⁹.

¹⁸<http://www.pusula.tv>, Erişim Tarihi: 16 Şubat 2006

¹⁹ GÜLER, H... Zaman'ın Ortak Akıl Toplantıları, 06 Nisan 2008, Antalya.

Petrol üretiminin şu veya bu şekilde kesilmesi ya da azalması durumunda artan fiyatlar, doğrudan doğalgaza yansıyor. Bu durumda, bugün Türkiye'ye pahalı gelen fiyatlar, yarın kat kat artabilecek. Öte yandan, Türkiye, pahalıya ve ihtiyacının üzerinde aldığı doğalgazı elektrik üretmek için de kullanıyor. Uzmanlara göre, halihazırda elektriğimizin % 44'ü doğalgazdan sağlanıyor. Bu oran diğer ülkelerde %17'yi geçmiyor. Dolayısıyla, Türkiye doğalgazda tamamen dışa bağımlı olmakla ve gazı fahiş fiyattan almakla kalmıyor aynı zamanda elektriği de normalinden pahalıya üretmiş oluyor. Tabii, elektrik üretimi açısından dışa bağımlı olmak da Türkiye açısından büyük risk oluşturuyor²⁰.

Enerji uzmanı Necdet Pamir İran'dan gaz alımıyla ilgili olarak şu açıklamaları yapıyor; "Türkiye almakta olduğu yaklaşık 4-5 milyar metreküp doğalgazı fiili olarak Türkmenistan'dan alıyor. Amerika'nın İran'a karşı ambargosu mevcut İran, Libya Ambargo Yasası diye bir şey var. Buna göre Amerika 20 milyon dolardan fazla İran'dan alım yapacak şirkete ambargo uyguluyor. İran'ın Asaluye doğalgazının Türkiye'ye getirilmesi, Türkmen doğalgazının İran üzerinden aynı hatla aktarılması konusunda anlaşma, Amerikan ambargosu varken çok zor.

İran'ın çok zengin gaz rezervleri var. Güney Pars gaz sahasında Türkiye doğalgaz çıkartacak. Hem İran gazının geliştirilmesi hem de Türkmen gazının kendi ülkesinden geçirilmesi İran'ın işine gelir. Türkiye orada doğalgaz arayacak, onu işleyecek ve taşıyacak. Türkiye bugün tükettiği gazın yüzde 65'ini Rusya'dan yüzde 16'sını İran'dan geri kalanını Nijerya ve Cezayir'den alıyor. Türkiye şirketlerinin yurtdışında bu projeye girmesi çok kârlıdır. Doğru bir sahadır. Türkiye açısından önemli, gaz bu yolla ucuz alınabilir²¹.

Türkiye için hayati olarak niteleyebileceğimiz Hazar Bölgesi enerji kaynaklarında inisiyatif tamamıyla Rusya'ya bırakılmıştır. Son 10 yıldır enerjinin bir dış politika aracı olarak kullanıldığı, enerji diplomasisi diye bir kavramın artık dış politikanın öncelikleri arasında yer aldığı ve ülkelerin

²⁰a.g.tv

²¹ PAMİR, N... Yenişafak, 15.07.2007

güvenliğinde enerjinin son derece önemli bir yere geldiğinin dikkate aldığımızda, Türkiye'nin yukarıda ifade edilen gerçeklerin tam olarak farkına varamadığı görülmektedir.

Enerjide kaynak çeşitlenmesine gidilememiş, Samsun-Ceyhan Boru hattı da doğmadan ölmüştür. Bu alanda gerekli girişimler yapılamadığı için boğazların by-pass edilmesi bir süre sonra Türkiye'nin by-pass edilmesi ile neticelenmiştir. Burgaz-Dedeağaç hattı Türkiye'ye galip gelmiştir. BTC ve Şahdeniz gazı dışında elle tutulur hiçbir başarı mevcut değildir. Bu iki proje ise zaten çok önceden hayata geçirilmiş projelerdi.

Aslında Türkiye'nin atabileceği çok fazla adım da kalmamıştır. Yapılması gereken; ikinci mavi akım hattını gerçekleştirmek ve karşılığında ise Rusları Samsun-Ceyhan'a ikna etmek, Azerbaycan ve Türkmenistan ile masaya oturarak bir an önce Trans-Hazar hattını devreye sokmaktır.

Nobucca Hattında Batının ikiyüzlülüğü ile karşı karşıyayız. Uzun yıllar ne Trans-Hazar Projesi'nin gerçekleştirilmesinde, ne de Türkmen gazının Türkiye'ye getirilmesinde batı Türkiye'yi tam olarak desteklemedi. Sadece destekliyor göründü. Hazar'ın statüsünün çözülmesi konusunda da batı Türkiye'yi desteklemedi. Özellikle büyük petrol ve gaz şirketlerinin bu konuda samimi değiller. Aslında Hazar'ın statüsü neredeyse çözülme aşamasına gelmiş durumda. Azerbaycan-Türkmenistan arasındaki sorunlar giderilme aşamasında. Batılı ülkeler ve özellikle de AB üyesi ülkeler Türkiye'yi bu konuda desteklemediği gibi her birisi ayrı ayrı Rusya ile enerji anlaşmaları yaparak AB'nin ortak enerji politikası olmadığını gösterdiler. Macaristan, Almanya, İtalya, Yunanistan, Bulgaristan, Avusturya gibi ülkeler Rusya ile ayrı ayrı enerji anlaşmaları yapmış durumdadır.

Türkiye, eğer batının desteğini almış olsaydı, şimdiye kadar bu hatlar gerçekleşir duruma gelirdi. Aslında, batı Türkiye'yi sevdiği için desteklemek durumunda değil. Batı kendi çıkarı için buna mecbur. Rusya bugün enerjiyi dış politika aracı olarak kullanarak, bölgede bir enerji süper gücü olmuş durumda. Eğer batı alternatif hatları devreye sokamazsa ki, Nabucco bunun çok önemli bir ayağıdır, Trans Hazar projesi bunun çok önemli bir ayağıdır,

Rusya giderek bölgede güçlenmeye devam edecek, batı da enerji konusunda Rusya'nın bütün manipülasyonlarına daha açık hale gelecektir²².

SSCB dağıldıktan sonra Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi o dönemde enerji politikamızın ana temelini oluşturmaktaydı. Uzun yıllar süren mücadeleden sonra batının da desteği ile Türkiye bu mücadeleyi kazandı. Ancak enerji politikası sadece bundan ibaret değildi. Nitekim Türkiye'nin ifade edildiği gibi tam bir enerji köprüsü ve terminali olabilmesi için diğer enerji projelerini de hayata geçirmesi gerekirdi. Bu projelerden birisi Türkmen gazını Türkiye ve Avrupa'ya taşıyacak olan Trans-Hazar Doğal Gaz Boru Hattı Projesiydi. Ancak bu projede başarılı olunamadı ve Türkmen gazı Türkiye'ye getirilemedi.

Azeri Şahdeniz gazı diğer önemli projeydi. Bu proje bazı eksiklerine rağmen başarılı diyebiliriz. İran'dan alınan doğal gaz da önemlidir. Bu konuda zaman zaman sorunlar yaşasak da neticesinde kaynak çeşitliliği açısından önemli bir projedir. Rusya'dan iki ayrı boru hattıyla batıdan ve bir de Karadeniz'in altından geçen Mavi Akım boru hattıyla doğal gaz almaktayız.

Nabucco Projesi tam anlamıyla başladığı takdirde Azeri gazında herhangi bir sorun olacağını düşünülmemektedir. Sorun bir tek Azeri gazının yeterli miktarda olup olmaması ile ilgili olabilir. İran ile anlaşmamız zaten var ve halen bu ülkeden gaz almaktayız. Irak'ın bu aşamada projeye dahil olması pek beklenemez. Zira öncelikle bu ülkede iç istikrarın sağlanması gerekmektedir. Bu ise kısa vadede pek olası gözükmemektedir. Irak'da istikrar sağlandıktan sonra projeye katılması olasıdır. Mısır ile İstanbul'da Mısır doğalgazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması konusunda TERGAS isimli şirketin kurulmasına ilişkin mutabakat zaptı imzalanmıştır (Şubat 2007). Bu konuda da bir sorun gözükmemektedir. Burada asıl önemli olan sorun Trans-Hazar projesiyle Türkmen gazının Türkiye ve Avrupa'ya

²² www.ankaraenstitusu.org, Erişim Tarihi: 16 Ağustos 2007

taşınmasındadır. Bu konuda uzun süredir konuşulmasına rağmen fiili olarak net bir adım atılamamıştır²³.

Irakla ilgili olarak yaşanan son gelişme; Türkiye dünyanın en zengin petrol ülkesi Irak'ta aradığını bulamadı. Irak merkezi hükümeti ve Petrol Bakanlığı, ülkenin en zengin sahalarının bulunduğu güneyde doğalgaz ve petrol arayacak 35 şirketin belirlendiği listede, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) ve alt şirketi TPIC yok²⁴.

Katar, 25.6 trilyon metreküp gaz rezerviyle dünyanın en önemli üçüncü ülkesi. Türkiye enerji çeşitliliğini artırmak için çaba harcıyor, Cezayir ve Nijerya'dan LNG ithal ediyor. Nijerya cephesinde terör nedeniyle yaşanan problem bitmiyor. Türkiye, doğalgazı boru hatlarıyla taşıyor. Sıvılaştırılmış gazı (LNG) taşıyacak şu an dünyada 200 gemi var. Katar gibi ülkelere gazı taşıyacak LNG gemisine sahip olmak doğru karar olacaktır²⁵.

Avrupa'ya sevk edilen doğalgaz miktarında kısmen veya tamamen azalma olması durumunda Türkiye'ye sevk edilen doğalgaz miktarında da azalma olabilir. Ancak Mavi akım hattından bu azalmanın telafi edilme imkanı bulunmaktadır.

Türkiye'nin Rusya ile yaşayacağı muhtemel bir kriz ve/veya boru hatlarında meydana gelebilecek herhangi bir kaza Türkiye'yi bir anda enerji krizi içine sokabilir. Türkiye'nin aldığı doğalgazın büyük kısmını elektrik üretiminde ve sanayide kullanması bu konuyu daha da hassas bir hale getirmektedir²⁶. Kaynak çeşitlemesinin de önemi bu vesileyle daha iyi anlaşılmıştır.

Türkiye, Rusya'ya enerji alanında rekabet olmadığını ve Rusya'nın istediği takdirde Nabucco Projesi'ne katılabileceğini dile getirdi. Aslında bu öneriyi son derece ilginç bir teklif olarak nitelendirmek mümkün, zira her ne kadar Türkiye, enerji alanında Rusya ile rekabet edecek güçte olmasa da Nabucco Projesi'nin ortaya atılmasının en önemli nedeni Rusya'nın Avrasya

²³ Bölgesel Enerji Hatlarının Kesiştiği Ülke: Türkiye, Barem dergisi, 01 Mayıs 2007

²⁴ MELİHA, O-OLCAY, A... Sabah, 17 Nisan 2008

²⁵ a.g.m

²⁶ www.turksam.org, Erişim Tarihi: 26 Ocak 2006

coğrafyasında enerji alanındaki etkisini azaltmaktı. Fakat, Türkmenistan'ın bugün için birçok ülkeyle işbirliği yapacak kaynaklara ve bu kaynakları çıkarma ve ihraç etme alt yapısına sahip olmadığı biliniyor. Bundan dolayıdır ki, Türkmenistan'ın Nabucco Projesi için gaz tedarik edememesi söz konusudur.

Yine proje için gaz tedarik edecek ülkeler arasında adı geçenlerden biri de İran'dır. Ancak İran'ın da Türkmenistan kadar, hatta belki de daha fazla güvensiz bir ülke olduğunu belirtmek gerekiyor. Türkiye neredeyse her kış döneminde İran ile gaz tedariki konusunda sorunlar yaşıyor. Ayrıca ABD, İran'ın projede yer almasına karşı çıkıyor. Zira, İran'ın projeye katılımı, İran'ın dünyaya açılımı ve daha fazla güçlenmesi anlamına geliyor. Dolayısıyla İran'ın projede yer alması, almamasından daha fazla soruna yol açma potansiyeline sahiptir.

İşte bütün bu sorunlardan dolayıdır ki, kağıt üstünde tamamlanan projenin hayata geçirilmesi zorlaşıyor. Ocak 2008'de Dışişleri Bakanı Ali Babacan'ın Moskova ziyareti sırasında Gazprom'u Rusya'yı by-pass ederek Orta Asya ve Orta Doğu gazının Avrupa'ya ulaştırmasını öngören projeye davet etmesi, oluşan yeni şartlar çerçevesinde daha iyi anlaşılıyor.

Babacan'ın da dediği gibi, Rusya kaynak noktasında güvenilirliğini ispatlamış bir ülkedir. Rusya'nın Türkiye'nin teklifiyle ilgili tutumu şimdilik bilinmese de, taraflar enerji alanında işbirliğini geliştirmeye devam edeceklerdir²⁷.

ABD'nin Nabuco'yu desteklemesine ve Türkmenistan başta olmak üzere, Orta Asya ülkelerinin bu projeye karşı çıkmalarına karşın, bu ülkelerin diğer birçok ülkeyle işbirliği gerçekleştirebilecek imkanlara ve enerji kaynaklarını çıkarma ve ihraç etme alt yapılarına sahip olup olmadıkları konusunun da ayrıca tartışılması gerekiyor. Nitekim, İranlı yetkililerinin açıklamalarına göre, Türkiye'ye gönderdikleri gazı kesmelerinin en büyük nedeni, kendilerine gelen Türkmen gazının da kesilmiş olması.

²⁷ İLYAS, K..., Dışişleri Bakanı Ali Babacan'ın Rusya ziyareti, Asam, 22 Şubat 2008.

Rusya ile işbirliğinin tamamen kesilmesi noktasına hiçbir şekilde gelinmemesi gerekiyor. Zira, Rusya bir taraftan enerji alanında Türkiye'nin en büyük tedarikçisi, diğer taraftan da, enerji kaynaklara sahip diğer ülkelerle kıyaslandığında, en güvenilir, alt yapısı en güçlü ve dolayısı ile işbirliğine de en uygun ülke olarak karşımıza çıkıyor²⁸.

29 Ekim 1998 tarihinde imzalanan Türkmenistan-Türkiye-Avrupa Doğalgaz Boru Hattı yapım anlaşmasının, günün koşullarına göre revize edilmesi için Türkmen tarafı ile mutabakata varıldı. Kontrat, Türkmenistan'dan sevk edilecek doğalgazın 16 milyar metreküpünün Türkiye tarafından kullanılması, 14 milyar metreküpünün de Avrupa'ya taşınması üzerine imzalanmış bir kontrattı. Ama bu kontrat hiçbir zaman yürürlüğe girmedi. Anlaşmayı günümüz koşullarına göre yenilecek ve revize edilen anlaşmayı da uygulamaya konulacak²⁹.

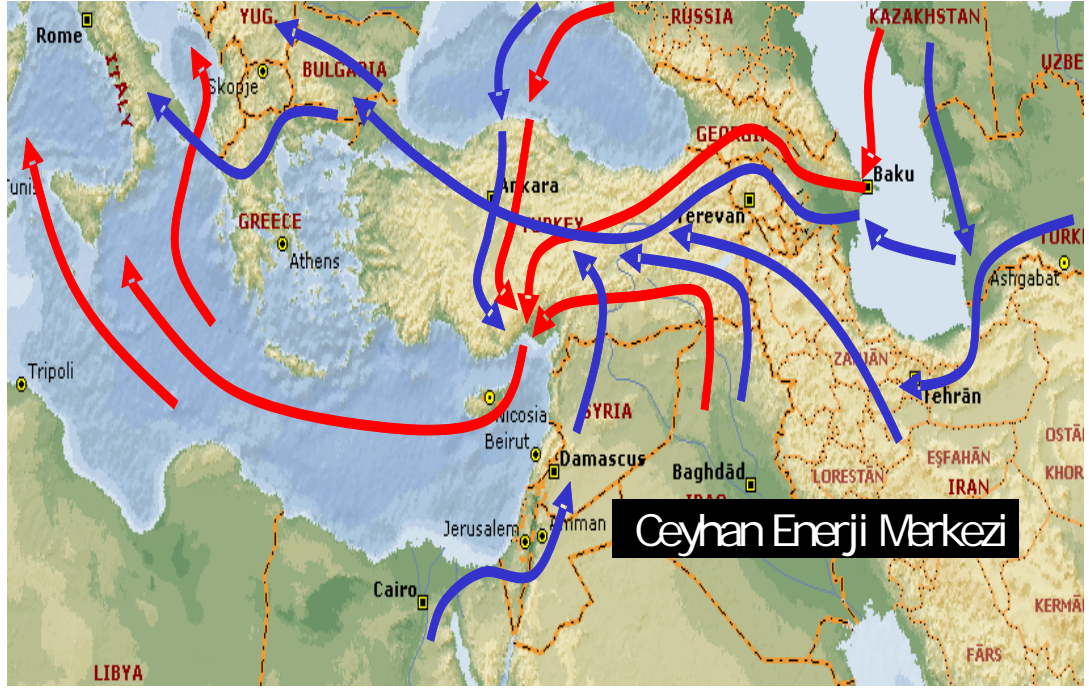
Enerji sektöründeki piyasa koşullarını Enerji Bakan Güler çok net açıklıyor; "100 milyar dolarlık bir piyasa, güçlü şirketler, lobiler var. Kömürle ilgili bir şey yaparsanız, doğalgaz sektörü ayağa kalkıyor. Doğalgaz dediğinizde hidrolikler devreye giriyor. Nükleer deyince petrolcüler ayağa kalkıyor. Bir de uluslararası anlaşmalar var". Bakan Hilmi Güler: "Enerji borsası projesi ile Oluşacak fiyat Ceyhan petrolü (Harita 2) olarak dünyada işlem görecek. Adana'nın Ceyhan ilçesinin kısa süre sonra Teksas ve Londra ile aynı ligde olacak demektedir"³⁰.

²⁸ <http://www.asam.com>, Erişim Tarihi: 26 Haziran 2007

²⁹ HİLMİ, G... CNN TÜRK, 15 Haziran 2007,

³⁰ a.g.p

Harita 2. Ceyhan'ın Enerji Merkezi Olması Projesi

Petrol
Kaynak: Botaş

Doğalgaz

LNG

Aksa Enerji'nin sahibi Mehmet Kazancı'nın konuyla ilgili olarak yaptığı açıklama ise; "Türkiye'ye doğalgazla 1986'da tanışmış ama 2003'e kadar uyumuş. 2003'ten sonra, yapılanın 3 katı bir yatırımla Türkiye'nin omurgası oluşturuldu. Türkiye yenilenebilir de uyumuş. O da bu dönemde başladı. Doğalgazlı santraller öcü gözüküyor ilk bakışta. Ama en çevreci santraller. Birtakım lobiler Türkiye'de kömürün önünü kesmeye çalışıyor. Oysa süper kritik kazanlarda kömürü yakmanın bir problemi yok. Böyle baktığımızda kısa vadede kurulacak santrallerin doğalgazlılar olduğunu görüyoruz. Doğalgaz Türkiye'de kayıt dışını kayıt içine almıştır. Herkesin evinde sayaç var. 1983'te 20 milyon metreküp gaz tüketiliyormuş. 2003'te 20 milyara çıkmış. Bu sene 40 milyar metreküp olacağını tahmin ediyoruz. Devlete inanılmaz vergi kazandırdık. Bizimle çalışan şirketlerle birlikte 60 bin istihdam sağladık"³¹.

³¹ KAZANCI, M... Zaman'ın Ortak Akıl Toplantıları, 06 Nisan 2008, Antalya.

1.4. Türkiye'den Geçen Enerji Koridorları

Türkiye yeni kurulan global enerji dengesi içinde global arz ve talebin olduğu kendi coğrafyasında enerji arz kaynakları ile enerji talebini buluşturan önemli bir enerji koridoru oluşturmaktadır. Doğu – Batı koridoru öncelikle ve ağırlıklı olan koridordur. Kuzey – Güney – Batı ise ikinci öncelikli ve işbirliğinin genişletileceği alandır. Türkiye bu koridorlar içinde petrol ve doğalgaz boru hatları ile bölgesel enerji kaynaklarının, doğrudan kendi sınırları içinde uluslararası pazarlara açılmasına olanak sunmakta veya kendi sınırları içinden geçerek son kullanıcıya ulaştırılması için köprü rolü oynamaktadır. Bu koridorlar aşağıdaki enerji boru hatlarından oluşmaktadır.

1.4.1. Doğu – Batı Enerji Koridoru

Temel iki amacı bulunmaktadır; Hazar havzası petrol kaynaklarının Türkiye üzerinden uluslar arası piyasalara açılması hızla genişleyen Avrupa doğalgaz ihtiyacının karşılanmasında Rusya, Norveç ve K.Afrika'dan sonra Hazar bölgesi ülkelerinin dördüncü ana arter olması ve ülkelerin enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılması. Trans Hazar ve Trans Kafkasya petrol ve doğalgaz hatlarına dayanmaktadır.

1. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı (Azerbaycan petrolü).
2. Aktau-Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı (BTC petrol hattına Kazakistan petrolünün eklenmesi).
3. Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattı (Azerbaycan doğalgazı, Şah deniz projesi).
4. Hazar-Türkiye-Avrupa doğalgaz boru hattı.
 - a. Bakü, Tiflis-Erzurum-Yunanistan-İtalya hattı (Azerbaycan doğalgazı)
 - b. Bakü-Tiflis-Erzurum-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Almanya hattı (Azerbaycan doğalgazı, Nabucca projesi)

1.4.2. Kuzey – Güney – Batı Enerji Koridoru

İşbirliği Alanının Temel üç amacı bulunmaktadır. Türkiye'nin petrol ihtiyacının karşılanması, Türkiye'nin enerji kaynaklarının ülke bazında çeşitlendirilmesi ve Avrupa'nın ilave doğalgaz ihtiyacının karşılanmasında yeni ülke kaynaklarının devreye sokulması.

- a. Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı (Irak petrolü)
- b. Rusya-Ukrayna- Romanya-Bulgaristan doğalgaz boru hattı (Rusya doğalgazı)
- c. Rusya-Türkiye doğalgaz boru hattı (Rusya doğalgazı, Mavi akım projesi)
- d. İran- Türkiye -Almanya doğalgaz boru hattı (İran doğalgazı)
- e. Irak-Suriye-Mısır - Türkiye – Avrupa doğalgaz boru hattı (Irak, Suriye, Mısır doğal gazı)
- f. Katar - Türkiye – Avrupa doğalgaz boru hattı (S.Arabistan, Ürdün, Suriye üzerinden) (Katar doğalgazı)
- g. Türkmenistan-Türkiye-Almanya doğalgaz boru hattı (Türkmenistan doğalgazı)

Türkiye'nin enerji koridoru olma özelliği global istikrara üç önemli konuda temel katkı sağlayacaktır.

1. Orta Asya ülkelerinin enerji kaynaklarının taşınması ve bu ülkelerin ekonomik gelişimine katkı.
2. Avrupa Birliği (Avrupa Kıtası) için enerji koridoru ve Avrupa'nın Geleceğine katkı. Türkiye AB'nin (veya İsviçre, Norveç, Romanya ve Bulgaristan dahil 30 ülkeli Avrupa'nın) geleceğine üstleneceği enerji koridoru rolü ile önemli katkı sağlayacaktır. Enerji alanında bu katkıyı sağlayabilecek ikinci bir ülke daha bulunmamaktadır.
3. Bölgesel ve global enerji güvenliğine katkı: Türkiye, bölgesel ve global enerji güvenliğine doğrudan katkı sağlamaktadır³².

³²<http://www.Turksae.com>

1.5. Türkiye'nin Enerji Politikası'nda Avantajları

AB, Türkiye-AB stratejik işbirliği çerçevesinde Türkiye'nin coğrafi konumundan en karlı şekilde yararlanmayı hedefliyor. Türkiye'nin bölgedeki yeni rekabet durumundan kazançlı çıkması için, her şeyden önce kendi yol haritasını oluşturması gerekmektedir.

Türkiye Hazar Denizi ve Orta Doğu enerji üreticilerine yakınlığı nedeniyle kaynak ülkeler ve AB'nin tüketici pazarları arasında çok önemli bir doğal köprü özelliği taşıyor.

Ayrıca, Türkiye'nin hızla büyüyen ekonomisi bölgenin rezervlerinden hem kendi çıkarına hem de Avrupa'nın çıkarına olacak şekilde en etkin şekilde yararlanması noktasında önemli bir işleve sahip.

Avrupa Birliği'nin de sürekli vurguladığı gibi Türkiye batılı alt yapısı ve AB'ye aday olması sebebiyle güvenilir bir transit ülke olma özelliği taşıyor. Bu nedenle AB, Rusya ve siyasi istikrarından şüphe ettiği Doğu Avrupa transit ülkelerine olan bağımlılığını azaltmak için Orta Doğu ve Hazar Denizi'nde alternatif kaynak ve transit ülke arayışında. Türkiye de coğrafi konumu itibariyle AB Ülkeleri için vazgeçilmez bir ortak olma yolunda hızla ilerliyor³³.

Bugün Avrupa Birliği'nin en önemli enerji sağlayıcı ülkesi olan Rusya Federasyonu ile ilişkilerin bozulması ve enerji konusunda beklenen anlaşmanın imzalanmaması, bununla beraber Rusya'nın enerjisi bir dış politika aracı olarak kullanması ve Ukrayna ile yaşanan sorunlar sebebiyle açıkça ortaya çıkması Avrupa Birliği'ni alternatif enerji sağlayıcı ülke arayışına sokmuştur. Burada ilk akla gelen ülke Türkiye ve elbette ki, Nabucco Projesi olmuştur.

Haritada sol tarafımızda 25 AB ülkesi var. 2006 rakamları ile 5,5 milyar varil petrol, 470 milyar metreküplük gaz tüketiyorlar. Öbür tarafta da üreticiler var. Dünya petrol ve gazının yüzde 70'i sağ tarafta. Türkiye de burada koridor

³³ <http://www.pusula.tv>, Erişim Tarihi: 16 Şubat 2006

konumunda. Yeni bir enerji düzeni oluşuyor dünyada. Büyük resmi görmek lazım. Türkiye bu resmin tam içinde ve önemli bir oyuncu³⁴.

1.6. Türkiye'nin Enerji Politikası'nda Eksiklikleri

Türkiye enerji kaynakları bakımından kendine yetersiz konumdadır. "Sınırımız petrolün bittiği yerden çizilmiştir" vecizesinin haklı olan kısımları vardır. Fakat başta denizlerimiz olmak üzere bugüne kadar yeterince aranmamıştır, Karadeniz olmak üzere ciddi potansiyelimiz var (Pamir, 2006: 80). Türkiye'nin enerji'de dışa bağımlılık oranı %90 civarındadır.

Türkiye, Rus doğalgazına en bağımlı ülkeler arasında yer alıyor. Türkiye'nin enerji güvenliğinde temel problemi fosil kaynakları açısından enerji fakiri bir ülke olduğu için dışa bağımlı olmasıdır. Enerjide dışa bağımlılığın ülkeyi de bir anlamda dışa bağımlı kıldığı söylenebilir³⁵.

AB ve ABD, bir taraftan Türkiye'ye enerji koridoru misyonunu yüklerken, diğer taraftan Türkiye'nin de yer alacağı projeleri maddi bakımdan desteklememektedir. AB ve ABD'nin Türkiye'yi siyasi açıdan da dışlamaları ve Türkiye'nin sorunlarını görmemezlikten gelmeleri, Türkiye'nin enerji koridoru olma yönündeki misyonunu başarısızlığa uğratmıştır³⁶.

Türkiye, Orta Asya'daki Türki devletler üzerinde Rusya kadar etkili olamadığı için bu bölgeden ucuz fiyata enerji alma imkanını kullanamamaktadır. Bu konuda zaman zaman gelişmeler olsa da (NABUCCO Projesi gibi), bu gelişmeler Rusya'nın müdahalesi ve Orta Asya ülkeleri ve bizim üzerimizde yaptığı baskı ve sindirme politikaları ile hayata geçirilememektedir. Bu da Türkiye'nin çok taraflı enerji politikası izlemesine ve Rus tekelinden kurtulmasına engel olmaktadır³⁷.

Türkiye'nin son derece büyük projelere girmesine rağmen doğal gaz depolama tesislerini halen kuramamış olması stratejik eksikliği olarak

³⁴GÜLER, H... Zaman'ın Ortak Akıl Toplantıları, 06 Nisan 2008, Antalya.

³⁵<http://www.globalstrateji.org> , Erişim Tarihi: 08 Ekim 2007

³⁶KAMALOV, İ... KEİ Zirvesi, 26 Haziran 2007, İstanbul

³⁷<http://www.globalsiyaset.com/makaleler>

değerlendirilmektedir. Aynı şekilde ihraç amaçlı doğalgaz şebekesini halen genişletmemiştir³⁸.

Türkiye, 90'lı yıllar boyunca Hazar havzası enerji kaynaklarına karşı bağımsız stratejiler geliştirmemiş, daha çok ABD'nin geliştirmiş olduğu stratejiler çerçevesinde rol almıştır. Soğuk Savaş sonrası Kafkasya, Türkiye ile ABD arasında önemli işbirliği alanı iken, özellikle Bush iktidarı ile birlikte ABD giderek bölgede tek başına hareket etmeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak, bölgede yaşanan gelişmelerde Türkiye'nin yeterince devrede olmadığı ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin Kafkasya'da yeterince aktif olamamasının sebebi ilkesel düzeyde bölgeye yönelik politikaların yanlışlığından daha çok diplomatik sınırlılığından kaynaklanmaktadır³⁹.

1.7. Türkiye'nin Enerji Projeleri

Tahminlere göre 2030 yılında AB'nin yıllık doğal gaz tüketimi 700 milyar m^3 olacak ve eğer istenilen projeler gerçekleştirilirse, bunun 100 milyar m^3 'ünün Türkiye üzerinden sağlanması beklenmektedir⁴⁰. Türkiye Rusya Arasında Batı hattı (Ukrayna üzerinden) 14 milyar m^3 ve mavi akım hattı 16 milyar m^3 /yıl doğalgaz boru hatları bulunmaktadır. Ayrıca İran'dan 10 milyar m^3 ve Azerbaycan'dan 6.6 milyar m^3 yıllık kapasiteli boru hatları bulunmaktadır. Nijerya (1.2 milyar m^3) ve Cezayir (4.6 milyar m^3) diğer iki doğalgaz kaynağı ülkedir⁴¹. İmzalanan doğalgaz anlaşmaları aşağıya çıkarılmıştır.

³⁸ Bölgesel Enerji Hatlarının Kesiştiği Ülke: Türkiye, Barem dergisi, 01 Mayıs 2007

³⁹ GÜLER, H... Türkiye-ABD-İrak Üçlü Enerji Çalışma Grubu Toplantısına, İstanbul, 9 Mart 2007

⁴⁰ SAYGIN, H... "Türkiye'nin Enerji Stratejisi Ne Olmalıdır? Sempozyumu", 26-27 Ocak 2006, Harap Akademisi Basımevi, İstanbul.

⁴¹ <http://www.turksae.com>

Tablo 3. Türkiye'nin Doğal Gaz Anlaşmaları

Doğal Gaz Alım Anlaşmaları				
Mevcut Anlaşmalar	Miktar (Milyar m3/yıl)	İmzalanma Tarihi	Süre (Yıl)	Durumu
RF (Batı)	6	14 Şubat 1986	25	Devrede
Cezayir (LNG)	4	14 Nisan 1986	20	Devrede
Nijerya (LNG)	1.2	09 Kasım 1995	22	Devrede
İran	10	08 Ağustos 1996	25	Devrede
RF (Karadeniz)	16	15 Aralık 1997	25	Devrede
RF (Batı)	8	18 Şubat 1998	23	Devrede
Türkmenistan	16	21 Mayıs 1999	30	2005
Azerbaycan	6.6	12 Mart 2001	15	2005

Kaynak: BOTAŞ web sayfası, Erişim Tarihi: 16 Nisan 2007

Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı ve Türkiye-Yunanistan-İtalya Enterkonnektörünün hem Avrupa Birliği'nin hem de Türkiye'nin kaynak çeşitlendirilmesine yönelik önemli adımlardır.

Türkiye'nin yürümekte olan ve tasarlanan doğal gaz projeleri aşağıya çıkarılmıştır⁴². Boğazlardan geçen petrol ve petrol ürünlerinin insan sağlığı ve çevre açısından riskler taşımaktadır. Samsun-Ceyhan boru hattı gibi alternatif petrol ihracat yolları aranacaktır.

1. Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattı: Azerbaycan'ın Şah Denizi sahasında üretilen gazı Gürcistan-Erzurum hattı ile Avrupa'ya ulaştırmayı hedefleyen hattır. BTC petrol boru hattına paralel döşenmiş, Eylül 2006'da gaz tesliminin başlaması gerekirken, anlaşma halen hayata geçirilememiştir.
2. Türkiye-Yunanistan (-İtalya) Doğal Gaz Boru Hattı: Türkiye-Yunanistan doğal gaz şebekelerini birbirine bağlama hedeflenmiş,

⁴² PAMİR, N.-TÜRKYILMAZ, O... Uluslar arası Doğal Gaz Kongresi ve Sergisi, 3-5 Mayıs 2007, Ankara

Meriç Nehri geçişi hariç tamamlanmıştır. Hat ikinci aşamada İtalya'ya uzatılacaktır.

3. NABUCCO (Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya) Doğal Gaz Boru Hattı: Orta Doğu, Hazar/Orta Asya kaynaklı gazın Avrupa'nın gaz ihtiyacını karşılamasına yönelik projedir. 2011'de gaz sevkiyatına başlanması hedeflenmektedir. Rusya bu hattı engelleme adına Türkiye'nin kendisine %65 oranında bağımlılığını kullanıp, Avrupa'ya Mavi akım hattı vasıtasıyla gaz vermeyi istemektedir.
4. Mavi Akım'ın İsrail'e Uzatılması: Çalışmalar devam ediyor.
5. Irak-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı: Çalışmalar devam ediyor.
6. Türkmenistan-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı: Nabucco ile beraber.
7. Mısır-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı: Çalışmalar devam ediyor.

Bağdat'ın kuzeyindeki 5 sahadan üretilen 280 milyar metreküp rezerve sahip Irak gazının, Türkiye üzerinden Avrupa'ya ihraç edilmesinin planlandı. Değişik rotalar düşünülüyor. Burada Kerkük-Yumurtalık'a paralel boru hattı. Uzun dönemdeki esas çalışma Akgas sahasının geliştirilmesi yolunda. Güler, önümüzdeki günlerde Irak doğalgazının İran doğalgazına alternatif olabileceğinin de sinyalini verdi. Bakü-Ceyhan, Nabucco gibi projelerle Türkiye, enerji terminali haline geldi. Ceyhan'a rafineriler ve LNG terminalleri kurulacak⁴³. Mısır doğalgazının Türkiye'ye getirilmesi çalışmaları ise hızla ilerliyor.

Türkiye İran ile birlikte Türkmen doğalgazını da Avrupa'ya pazarlayacak. Türkmenbaşı'nın hayattayken çalışmalarını başlattığı Türkmen gazının İran üzerinden Türkiye'ye getirilmesi projesi nihayet hayata geçiriliyor. Türkiye böylece Orta Asya bölgesinin gazını alternatif yollardan Avrupa'ya ulaştıran Rusya'ya karşı alternatif enerji hattına sahip olacak, Mavi Akım, Arap gazı, İran-Türkmen gazı ile Irak gazlarını topraklarından geçirip Avrupa'ya pazarlayan ülke olma konumunda. Türkiye ile İran arasındaki Şahdeniz Projesi üzerindeki çalışmalar ise sürüyor.

⁴³ GÜLER, H... Türkiye-ABD-İrak Üçlü Enerji Çalışma Grubu Toplantısına, İstanbul, 9 Mart 2007

Doğalgaz rezervleriyle Avrupa'yı kendisine bağımlı kılma stratejisi güden Rusya'ya karşı Türkiye, alternatif enerji hatları ile Avrupa'da ayrı bir güce kavuşuyor. Böylece Avrupa da doğalgazda Rusya bağımlılığından kurtulacak. Projeye, Bakü-Ceyhan, Mavi Akım ve Kerkük-Yumurtalık hattı projelerinden sonra Türkiye, Türkmenistan-İran-Türkiye hattı ile Kerkük Yumurtalık'a paralel çekilecek Irak doğalgazı hattına da sahip olacak⁴⁴.

İran'ın Asaluye doğalgazının Türkiye'ye getirilmesi, Türkmen doğalgazının İran üzerinden aynı hatla aktarılması konusunda yapılan anlaşmanın stratejik önemi:

- a. Güney Pars sahası dünya rezervlerinin %15'ini oluşturuyor.
- b. Hat Türkmen gazı için en ideal yol olarak görülüyor.
- c. Türkiye'nin Avrupa ile Asya arasında doğal gaz köprüsü olma olanağını gerçek kılacak.
- d. Türkiye'nin doğalgaz maliyetlerini aşağıya çekecek.
- e. İran ve Türkiye'nin yaklaşarak bölgede önemli bir güç haline gelmesini sağlayacak.
- f. NABUCCO projesinin Türkiye üzerinden tekrar hayata geçmesini sağlayacak.
- g. Rusya'nın Türkiye'yi doğalgazda ekarte etmesini ve tekel olmasını engelleyecek⁴⁵.

Projeyi eleştirenlere göre, Türkmen gazı getirilecekse mutlaka Hazar üzerinden getirilmelidir, Türkiye buna yoğunlaşmalıdır. İran seçeneği doğru bir çözüm değildir. Türkmen gazı konusunda, Orta Asya enerji kaynakları konusunda İran, Türkiye için bir alternatif değildir. İran'ın zaten çıkmazları ortadadır. Amerika'nın bu konudaki tepkisi ortadadır. Türkiye'den yapılan açıklamalarda Amerika'nın tepkilerinin çok da dinlenilmeyeceği söyleniyor, ama fiiliyatta bunun böyle olmadığını görüyoruz. Amerika bu işte tepki göstermese bile, İran gazının Türkiye'ye alınması doğrudur. İran'daki bazı

⁴⁴ www.yenisafak.com.tr, Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2007

⁴⁵ a.g.a

sahaların alınması doğru bir adımdır. Ama Türkmen gazının İran üzerinden getirilmesi doğru bir adım değildir⁴⁶.

Türkiye'nin bu projelerine karşı Ruslar, Karadeniz'in altından geçen Mavi Akım Doğalgaz Boru hattının ikincisini de çekmeyi ve bu hattı İsrail'e kadar uzatmayı önermektedirler⁴⁷.

1.8. Alternatif Enerji Kaynakları

Türkiye'nin ekonomik anlamda gelişmesine paralel olarak artan hızlı ve çarpık kentleşme, sanayileşme ve bu hususlara bağlı olarak ortaya çıkan çevre ve hava kirliliğine 70'li yıllarda yaşanan petrol krizinin de eklenmesi, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'yi de alternatif enerji kaynakları aramaya itmiştir (Başoğlu, M. 1999:8).

Türkiye enerjide dışa bağımlılıktan bir nebze olsa kurtulmak için şimdilerde alternatif enerji çözümleri arıyor. Özellikle nükleer enerji santralleri yeniden gündemde. Enerji kullanımında nükleer enerji 70'li yıllarda önemli bir yer kazandı. 90'lı yıllarda ise, yeni enerji kaynakları giderek artan uygulamaları ile önem kazandı⁴⁸. Dünyada artan petrol fiyatları nedeniyle yeniden kömüre dönüş başlıyor. Türkiye bilinen linyit rezervlerinin sadece dörtte birini kullanabiliyor. Bu kapsamda Türkiye için enerji kaynaklarını çeşitlendirmek acil ihtiyaçtır (Editör, 2006: 5).

1.8.1. Nükleer Enerji

1999'da rafa kaldırılan nükleer santral projesi, son günlerde yeniden gündemde. Nükleer santrallerin kurulmasına karşı olanlara göre; Kurulacak olan nükleer santraller Türkiye'ye ne getirir ne götürür diye baktığınızda 5

⁴⁶ www.ankaraenstitusu.org, Erişim Tarihi: 16 Ağustos 2007

⁴⁷ Bölgesel Enerji Hatlarının Kesiştiği Ülke: Türkiye, Barem dergisi, 01 Mayıs 2007

⁴⁸KARAOSMANOĞLU, F... "Türkiye'nin Enerji Stratejisi Ne Olmalıdır? Sempozyumu", 26-27 Ocak 2006, Harap Akademisi Basımevi, İstanbul.

önemli maliyet hesabı yapıldığını görüyorsunuz. İlki yatırım maliyeti. Bu ortalama bir santral için yaklaşık 5 milyar doları buluyor. İkinci maliyetse güvenlik maliyeti. Özellikle Türkiye gibi terör sorunu olan ülkelerde kurulacak güvenlik sistemleri ve genel olarak santralin hatasız çalışmasının giderleri en az santral maliyeti kadar yüksek.

Üçüncü maliyetse lisanslama maliyeti. Santral kurulduktan sonra lisans alması gerekiyor. Sadece lisanslama maliyeti nedeniyle Amerika'da kurulmuş, 20 yıldır çalışan 11 santral, birinci lisans dönemi sonunda ikinci lisansı alamadan kapatıldılar. Dördüncü maliyet, nükleer santralin çalıştırılması. Santralde kullanılan uranyumun temini, diğer yakıtların temini ve işletme maliyetleri. Uranyumun fiyatının sürekli arttığı düşünülürse, bu kalem de sürekli artan bir eğilim izliyor.

Son olarak, beşinci kalemse santralde kullanılan nükleer atıkların yok edilmesi. Bu süreç yüzyıllar alıyor. Bu süre içinde atıkların depolanması çok pahalı olduğu için nükleer santrali bir kez kurunca, bir daha kurtulmak neredeyse imkansız. Tanay Sıtkı Uyar'a göre gelişmiş ülkeler, ellerindeki santrallerden kurtulmak için farklı yöntemler kullanıyorlar⁴⁹.

Öte yandan, nükleer elektrik santrallerinde kullanılan ve bu yüzden radyasyonla yüklenen yakıtların daha sonra yok edilmeleri imkansız. İnsan sağlığına zararlı olan bu atıkların doğru biçimde ve doğru yerlerde saklanması gerekiyor. Bunların çevreye vereceği zararlarsa telafi edilemez durumda. Nükleer atıklar 250 yıl boyunca toprakta kalıyor. En büyük endişe, standartlarınız düşük diye bütün bölgedeki nükleer atıkların bizim ülkemizde depolanır hale gelmesi⁵⁰.

Nükleer enerjiyi savunanlar, nükleer santralin kurulma maliyetinin yüksek olduğunu; ama bu bir kez kurulunca da çok ucuza ve çok miktarda elektrik üretilbildiğine dikkat çekiyorlar. Buna örnek olarak da Türkiye'nin Bulgaristan'dan aldığı elektriği gösteriyorlar. Ayrıca, nükleer santral kurulmasını savunanlara göre, bu santraller, dışarıya hiçbir zararlı gaz

⁴⁹ <http://www.pusula.tv> , Erişim Tarihi: 16 Şubat 2006

⁵⁰ a.g.tv.

bırakmaz; atmosferi kirletmez ve küresel ısınmayı tetiklemez. Kaldı ki, nükleer enerji, petrol, kömür ve doğalgazdaki fiyat dalgalanmalarından etkilenmeyecek, bağımsız bir enerji kaynağı.

Özellikle Japonya'daki nükleer santraller, bu tesislerin deprem kuşağındaki yerlere de kurulabileceğini gösterdi. Burada önemli olan santral binalarını depreme dayanıklı şekilde yapmak. Dünyada oldukça etkin olan nükleer enerji lobisi, Türkiye'yi de etkileyen Çernobil Faciası gibi olaylarla bir daha karşılaşmayacağını çünkü, modern santrallerde güvenlik sorunlarının tamamen çözüldüğünü de iddia ediyor. Atıkların depolanması konusunda ise, Amerika, İsveç ve Finlandiya'nın geliştirdiği yeni teknolojiler gösteriliyor. Ayrıca, uzmanlara göre, şayet Türkiye, Ortadoğu ve Avrupa Birliği arasında bir cazibe merkezi olmak istiyorsa, sanayide ve endüstride kullanmak için bol miktarda enerjiye ihtiyaç duyacak. O yüzden nükleer enerji Türkiye için uygun bir seçenek⁵¹.

Bugün Türkiye'de en son teknoloji ile yapılmak istenen bir nükleer santrale karşı çıkan ve çalışmalar yürüten çeşitli kesimler var. Ancak ne ilginçtir ki, bu kesimler sınırimızdan sadece 16 km uzaklıkta olan ve teknik ömrünü tamamlamış en eski teknoloji ürünü, Çernobil ile aynı teknolojiye sahip olan santralin kapatılması için hiçbir girişimde bulunmamaktadırlar.

Ermenistan'daki Metsamor Nükleer Santrali Avrupa Konseyi ve Uluslararası Atom Enerjisi Kurumunun bir an önce kapatılması yönündeki bütün ısrarlarına rağmen çalıştırılmaya devam edilmektedir. Dünyanın en eski ve en tehlikeli teknolojiyle inşa edilen Metsamor Nükleer Santrali teknik ömrünü tamamlamıştır ve bir an önce kapatılmalıdır. Ancak Ermenistan enerji açığı bahanesiyle yanı başımızdaki saatli bombayı çalıştırmaya devam etmektedir.

Metsamor santralinin de içerisinde bulunduğu bölgenin, 1. derece deprem bölgesi olması tehlikenin boyutlarını daha da artırmaktadır. Zira 1988 yılında Ermenistan'da 25 bin kişinin ölümü ile neticelenen büyük bir deprem

⁵¹ <http://www.pusula.tv>, Erişim Tarihi: 16 Şubat 2006

olmuştu ve Metsamor Nükleer Santrali de bu kazada çok büyük zarar görmüştü. Aynı deprem her an yeniden olabilir ve bu defa çok daha büyük tehlikelerle karşı karşıya kalabiliriz.

Çernobil ile aramızda koskoca bir Karadeniz olduğu halde bugün anlaşılmaktadır ki, Çernobil sebebiyle Türkiye’de binlerce insan kanser illetine yakalanmıştır. Metsamor Nükleer Santrali’nin Ermenistan için asıl önemli yanı ürettiği elektrikten çok onun stratejik özelliğidir. Ermeni yetkililer açık açık bu santrali Türkiye’ye karşı bir “bomba” tehdidi olarak kullandıklarını söylemekten çekinmemektedirler. Diğer taraftan bütün dünyanın gözü İran’ın nükleer santral yapımından sonra nükleer silah yapma isteklerine çevrilmişken, bu konuda yıllardır çalışmalar yapan Ermenistan’a kimse bir şey söylemiyor.

ABD’nin en çok korktuğu şey, teröristlerin eline nükleer silah veya onun yapımında kullanılan maddelerin geçmesidir. Bugün Ermenistan teröristlerin en kolay nükleer madde ve uranyum elde edecekleri ülkelerin başında gelmektedir. Zira ülkede ciddi bir güvenlik sorunu vardır. Bu sebeple Ermenistan’ın sahip olduğu santral bir kaza yaşanması olasılığının yanı sıra, elde edilecek nükleer silahlarla başta Türkiye ve Azerbaycan olmak üzere bölge dışı ülkelerin güvenliği de tehlike altındadır.

Eylül 1999’da Brüksel’de Ermenistan Hükümeti ile AB arasında Metsamor Nükleer Santrali’nin 2004 yılına kadar kapatılması konusunda bir anlaşma imzalanmıştır. Aynı şekilde Ermenistan 25 Ocak 2001 tarihinde de Avrupa Konseyi’ne üye olurken, 2004 yılına kadar Metsamor Nükleer Santrali’ni kapatmayı taahhüt etmiştir. Ancak, bu taahhüde rağmen Ermenistan Hükümeti bu yönde çalışmalara başlamamış, ülkede yaşanan elektrik sıkıntısını bahane ederek santralin elektrik üretim gücünü daha da arttırmaya çalışmıştır.

Avrupa Birliği santralin kapatılması sonucunda Ermenistan’ın karşılaşıcağı zararın karşılanması ve Eylül 1999’da Brüksel’de Ermenistan Hükümeti ile AB arasında Metsamor Nükleer Santrali’nin 2004 yılına kadar kapatılması konusunda bir anlaşma imzalanmıştır. Aynı şekilde Ermenistan

25 Ocak 2001 tarihinde de Avrupa Konseyi'ne üye olurken, 2004 yılına kadar Metsamor Nükleer Santrali'ni kapatmayı taahhüt etmiştir. Ancak, bu taahhüde rağmen Ermenistan Hükümeti bu yönde çalışmalara başlamamış, ülkede yaşanan elektrik sıkıntısını bahane ederek santralin elektrik üretim gücünü daha da arttırmaya çalışmıştır.

Alternatif enerji kaynaklarının yaratılabilmesi için Erivan Yönetimine 100 milyon Euro verilmesini kararlaştırmıştır. Ancak, Ermenistan Hükümeti bu miktarı yetersiz bulmuş ve AB'den bir milyar Euro talep etmiştir. Hiçbir hesaba dayanmayan ve AB kaynaklarından karşılanması neredeyse imkânsız olan bu miktarı AB yönetimi kabul etmemiştir. Bunun üzerinde de Ermenistan Yönetimi Metsamor'u kapatmayacağını ilân etmiştir. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ve Avrupa Birliği verilerine göre Ermenistan'daki Metsamor Nükleer Santrali dünyadaki en tehlikeli nükleer santral olarak kabul edilmektedir⁵².

50 yılı aşkın süredir nükleer enerji konusunda çalışmalar yapılsa da, Türkiye'nin bu alanda olması gerektiği noktanın çok uzağında bulunduğunu söylemek yanlış olmaz. 20. yüzyıla damgasını vuran nükleer teknolojide, bu süre zarfında kayda değer bir ilerleme sağlanamamıştır. Dış finansman ve teknoloji ile kurulması düşünülen nükleer santral için, 1977, 1983 ve 1997'de çıkılan üç ihalede başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Sadece Türkiye'de değil, İngiltere ve İtalya gibi bazı ülkelerde de nükleer enerji gündeme girdi. Elektrik enerjisi üretiminin yüzde 78'ini nükleerden elde eden Fransa; İngiltere, Almanya ve İtalya'ya enerji ihraç ediyor. İngiltere en büyük elektrik alıcısı ve enerji bağımlılığından kurtulmak için nükleere dönme kararı aldı.

Uluslararası lisanslı Mersin Akkuyu'nun yanı sıra; TAEK (Türkiye Atom Enerjisi Kurumu) tarafından yer tespiti ile ilgili Karadeniz ve Akdeniz bölgeleri ağırlıklı olmak üzere 8 ilde nükleer santral yatırımı ön etütleri gerçekleştirildi. Sinop İnceburun, Trakya (Tekirdağ-Edirne), Adana, Konya, Ankara çevresindeki bazı illerin adı da fizibilite ve ön tespit çalışmalarında geçiyor.

⁵² www.ankaraenstitusu.org, Erişim Tarihi: 16 Ağustos 2007

İhalesi yapılacak olan nükleer santralin yeri açısından etütleri tamamlanmış olan Mersin Akkuyu bölgesi avantajlı görünüyor.

Depremsellik, güvenlik, çevre, nüfus, su kaynaklarına erişebilirlik gibi 43 kriteri gözeterek yapılan etütler uluslararası gözlemcileri de yakından ilgilendiriyor. Mevcut enerji iletim hatlarına yakınlığı ve enterkonnekte (sisteme bağlanma) açısından da Karadeniz, Akdeniz ve Trakya bölgelerinde öncelikli etütler yapılıyor. Tekirdağ ve Edirne'nin İstanbul ve Marmara bölgesinin sanayisine kolay ve yakın enerji temini açısından gündeme alınabileceği konuşuluyor.

Kurulacak bir nükleer santralin yaratabileceği çevresel problemlerin başında, atıkların depolaması yer alacaktır. Radyoaktif atıklar için en iyi depolama reaktör alanı içinde bir bölge olmalıdır. Kurulacak reaktör ikinci nesil olursa; güvenliği oldukça yüksek olacağından, nükleer kaza riski minimum olacaktır.

Nükleer reaktör Türkiye topraklarında kurulmuş olmasa bile sadece Avrupa'da 168 tane reaktörün varlığı söz konusudur. Eski doğu bloku ülkelerinde çoğu 1. nesil olmak üzere az güvenli reaktör mevcut. Bulgaristan'da Kozludoy, Ermenistan'da Metzamor nükleer santralleri hemen yanı başımızdayken, Türkiye'de kurulacak bir reaktörün çevresel kötülüklerinden bahsetmek mantıklı değildir.

Bugün dünyanın kanıtlanmış en büyük doğal gaz rezervine sahip olan Rusya, 2020 yılına kadar 20 yeni nükleer santral siparişi vermiştir. Yine dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisi Çin önümüzdeki 30 yılda tamamlanmak üzere çok sayıda nükleer santral yapmayı planlamaktadır. ABD ekonomik büyümesine paralel olarak planladığı ölçüde santrali devreye almaktadır.⁵³

⁵³ <http://www.tasam.net>

1.8.2. Diğerleri

Enerji politikasında (doğalgaz, petrol ve nükleer enerji'de) arzı artırmak kadar toplumu bilinçlendirecek projeler ön plana çıkarılmalıdır. Türkiye'de şu anda, çok ciddi bir enerji kaçağı var. Toplam enerjinin %26'si dağıtım sırasında ziyan oluyor. Dünyada örnekleri bulunan alternatif enerji ülkemizde maalesef yetersiz kullanılmaktadır. Hem zorlama hem teşvikin devreye girmesi, ufak da olsa arza bir katkı sağlar. Isınma ve taşımada verimliliğe önem verilmesi gerekiyor. Konutların yarısından fazlasının ruhsatsız yapıldığı İstanbul'da, ısı yalıtımının ikinci planda kaldığını söyleyebiliriz. Jeotermal kaynaklar hovardaca kullanılıyor. 150 derece sınımsıcak su bir yerlere akıtılıyor⁵⁴.

1.8.2.1. Jeotermal Enerji

Türkiye jeotermal potansiyeli bakımından Avrupa'nın Birinci (1), Dünyanın Yedinci (7) ülkesi konumundadır. Jeotermal Enerjinin kullanım alanları; Elektrik Üretimi, Isı Üretimi, Termal Turizm ve Sağlık Amaçlı olarak kullanılmaktadır.

1.8.2.2. Güneş Enerjisi

Güneş enerjisinin kullanımı için önemli bir potansiyel olduğu düşünülmese de rağmen, özellikle Güney ve Batı Anadolu'da güneş panelleriyle su ısıtılması dışında yeterli düzeyde kullanılmamaktadır.

1.8.2.3. Rüzgar Enerjisi

10.000 (bazı kaynaklara göre 30.000 ve hatta 100.000) mw'lık potansiyeli olduğu iddia edilen rüzgar, Bozcaada, Çeşme ve İstanbul Hadımköy'de kurulu gücü 20 mw olan türbinlerle elektrik üretiminde

⁵⁴ KARBUZ, S...Zaman'ın Ortak Akıl Toplantıları, 06 Nisan 2008, Antalya.

kullanılmaktadır. Bandırma'da 30 mw'lık, İntepe-Çanakkale'de 30.4 mw proje bulunmaktadır. Türkiye'de kurulu kapasitenin 2009 sonuna kadar 620 mw'a ulaşması öngörülmektedir. Danimarka'da kurulu güç 3.200 mw olup, elektriğin %21'i rüzgardan sağlanmaktadır.

Örneklere bakacak olursak; İtalya'da her konutun 1 kilovat yenilenebilir enerji üretmesi zorunlu kılınmış. Buz ülkesi olarak bilinen İzlanda, aslında sıcak su rezervinin üstünde oturuyor. Elektrik üretiminin yüzde 90'ını jeotermal kaynaklardan karşılıyor.

Enerji Bakanlığı'nın bu konudaki çalışmaları bulunmaktadır; Bu sene içinde (2008) elektrikte Avrupa'nın enterkonnekte sistemine üye olacağız. O zaman elektrik kabloları ile de Doğu ve Batı birleşmiş olacak. Saat farkından dolayı, yoğun saatlerdeki fiyat farkından dolayı yatırımcılarımız iyi para kazanabilecek. Kuzey Afrika'nın elektriği de Türkiye üzerinden verilecek. Orta Asya'nın doğalgaz ile ürettiği elektriğin saat farkı ile Batı'ya, Batı'nın elektriğinin Doğu'ya gittiğini düşünün. Elektrik ticaretinden de yararlanmış olacağız. Elektrikte de terminal haline geleceğiz.

Bakanlık, Enerji Verimliliği Projesi kapsamında tüm Türkiye'deki evlerde verimsiz çalışan akkor lambaların, verimli lambalarla gönüllü olarak değiştirilebileceğini söyledi. Bu konuda Kastro örneğinde olduğu gibi öğrenciler kullanılarak tüm okul lambaları da değiştirilecek.

Bu lambalar ortamın ısınmasına neden oluyor, bu kez serinlemek için klima çalışıyor, yani iki defa zarar etmiş oluyorsunuz. 100 watlık akkor ampul ile yapılan aydınlatmanın 20 watlık tasarruflu ampulle de yapılabilir. Her bir verimli lamba karbondioksit salınımı nedeniyle iki ağaç dikmek anlamına geliyor. Tüm Türkiye'deki akkor lambaları değiştirdiğimiz zaman 2 Keban Barajı karımız olacak. Bunun için şu anda 70 milyon verimli lambaya ihtiyacımız var. Böylece 140 milyon ağacı da karbondioksit eşdeğeri olarak dikmiş oluyoruz. Cimri ampulle (LED) 555 milyon ton daha az karbondioksit çıkacak. Dünya üzerinde tüm aydınlatma noktalarının enerji tasarruflu olması ile yüzde 40'a varan oranlarda elektrik tasarrufu sağlamanın mümkün olabiliyor.

Türkiye’de enerji tüketiminin her yıl artıyor, Türkiye’nin elektrik ve doğal gaz tüketim artışının dünyada Çin’den sonra ikinci sırada yer alıyor. Elektrik tüketim artışında Avrupa ülkelerinin ortalamasının yüzde 1,5, Türkiye’de ise yüzde 8,5.

Enerji politikalarını belirlerken birinci öncelik, enerji verimliliği, ikinci öncelik de yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarına ağırlık vermektir. Boşa esen rüzgarın, jeotermalin, güneşin enerji olarak değerlendirilmesi için projeler yapılıyor. Doğal gazın peşine düştük, yerli kaynaklarımızı ihmal ettik. Şimdi bu kaynaklarımızı yeniden keşfediyoruz. Suyumuzun sadece 3’te 1’ini kullanıyoruz. Geri kalanı da kullanmak için büyük bir çalışma içindeyiz⁵⁵.

Hilmi Güler; “Petrol ve doğalgaza ilaveten yenilenebilir enerjide de büyük potansiyel olduğunu gördük. Kömürde müthiş imkânlar var. Termik santrallerde çıkan küllerin içine bor katıp çimento yapacağız. Depreme dayanıklı çatlama riski olmayan bu beton, dökümlerde soğutma maliyetini ortadan kaldıran bir keşfimiz. TSE, standardını geliştiriyor. Kömürdeki çalışmalar 17 bin kişiye istihdam sağladı”⁵⁶.

Yenilenebilir Enerji Yasası’nın ardından rüzgâr, su, güneş ve jeotermalden elektrik üretmek için yatırımlar her geçen gün artıyor. Hatay’da Aksa Enerji tarafından kurulan 15 türbinli rüzgâr enerji santrali kuruldu. Toplam 17 megavat olan rüzgâr enerjisini 450 megavata çıkarıldı, 5 yıl sonra 5 bin megavata çıkarılacak. Rüzgâr enerjisinin canlıya ve bitkilere zarar vereceği düşünülüyordu. Rüzgâr enerjisinin tarıma ve insana hiçbir zararının olmadığı kanıtlandı⁵⁷.

1980’lerin ikinci yarısından itibaren barajlardan üretilen hidroelektrik enerjisinin yerini doğalgaz ve petrol almaya başladı. Özellikle, doğalgazla çalışan elektrik santrallerinin daha kısa sürede inşa ediliyor olması, barajların yapılacağı yerlerde bulunan yerleşim yerlerinin ve bitki örtüsünün sular altında kalması hidroelektrik enerjisine karşı doğalgazı destekleyenlerin elini güçlendirdi. Bugün, Türkiye’nin elektriğinin sadece %25’i barajlarımızdan üretiliyor ki bu aslında çok düşük bir oran.

⁵⁵ GÜLER, H...Enerji Verimliliği ve Tasarrufu Paneli, 3 Mayıs 2008, Ankara.

⁵⁶ GÜLER, H...Zaman’ın Ortak Akıl Toplantıları, 06 Nisan 2008, Antalya.

⁵⁷ Zaman, 06 Nisan 2008, İsmail Altunsoy - Mehmet Dener

Ayrıca, hidroelektrik santralleri hem daha temiz ve güvenli hem de sadece kendi doğal kaynaklarımıza yani kendi akarsularımıza dayandığı için daha bağımsız kaynaklar olarak gösteriliyor. Kaldı ki, barajların enerji kaynağının tükenmesi gibi bir durum da söz konusu değil. Dolayısıyla bir hidroelektrik santrali yüzlerce yıl kullanılabilir. Ancak, görülen o ki, Türkiye’de büyük hidroelektrik projelerinin yapımı özellikle doğalgaz ve petrol lobileri tarafından engelleniyor.

Türkiye linyit yatakları bakımından da son derece zengin bir ülke. Linyit rezervlerimizin yaklaşık 9 milyar ton olduğu biliniyor. Sadece, Afşin-Elbistan linyit havzasında 4.5 milyar ton linyit bulunuyor. Ancak, buna rağmen, Türkiye kömürlerinin enerji üretimindeki payı %20’nin altında kalıyor. Kömürün çevreyi kirlettiği, atmosferi kirleterek küresel ısınmaya yol açtığını iddia edenlere karşılık çevreye zarar vermeyen ve zararlı hiçbir duman ya da atık çıkarmayan linyit santralleri yapılabilir⁵⁸.

Aslında Türkiye’nin kendi kaynakları son derece yeterli. Ama, bunlar yeteri kadar değerlendirilmiyor. Gerçek çözümse aslında çok yakınımızda. Her gün yeniden doğan sonsuz enerji kaynağı güneş ve rüzgar. Bugün Barselona’daki çoğu bina güneş enerjisiyle ısıtılıyor. Elektrik güneşten sağlanıyor. Yeni bir bina yapıyorsanız, binanızın çatısına güneş panelleri eklemeniz kanun gereği zorunlu. Bugün Barselona’da sokaklarda dolaşırken, sadece evlerin çatılarında değil, binaların en çok güneş alan taraflarında da güneş panelleri yerleştirildiğini görüyorsunuz. Ayrıca, bu güneş pillerinden hastanelere, spor tesislerine ve tabii okullara da konulmuş. Amaç, her binanın su ısıtması konusunda kendi kendine yeterli hale gelmesini sağlamak⁵⁹.

Şu anda Barselona’da 20 km karelik alan güneş panelleriyle kaplı. Bu panellerin olduğu binalarda sıcak suyun büyük bölümü güneş enerjisinden karşılanıyor. Her yeni ya da tamir gören binaya güneş paneli konulmasını zorunlu Hedef, sıcak su ihtiyacının tamamını güneş panellerinden karşılamak. İşin ilginç, Barselona’daki uygulamalara göre, evlerinde güneş

⁵⁸ <http://www.pusula.tv> , Erişim Tarihi: 16 Şubat 2006

⁵⁹ a.g.tv

enerjisinden elektrik üretenler, ürettikleri elektriği devlete satabiliyorlar. Elektrik idaresi, bu durumda o kişilerin ya da binaların kullandığı elektrik miktarından üretilen miktarı düşüyor.

Önemli olan bu işe inanmak. Asıl zor olan insanların düşünce yapılarını değiştirmek, başta karar vericilerin güneş enerjisine inanması lazım; onun dışında gereken teknik altyapı zaten hazır. Tabii bir de petrol ve doğalgaz lobileri var, bu projeyi engellemek istediler. Uzmanlar, benzer bir sistemin, İberya yarımadasıyla benzer iklim özelliklerine sahip Türkiye’de de kolaylıkla kurulabileceğine dikkat çekip ekliyorlar, “güneş enerjisini küçümsemeyin”⁶⁰.

Almanya bugün rüzgar enerjisinde 17 bin megavata kadar çıktı, tek Almanya’nın kurulu gücü 17 bin megavat. Avrupa aynı şekilde, 2020 yılında 195 milyon Avrupalının enerjisini rüzgardan sağlamayı planlamış ve bunu yapıyorlar yani Avrupa’nın yarısının elektrik enerjisi bundan sonra rüzgardan sağlanacak⁶¹.

⁶⁰ <http://www.pusula.tv> , Erişim Tarihi: 16 şubat 2006

⁶¹ a.g.tv

İKİNCİ BÖLÜM

RUSYA'DA VLADİMİR PUTİN DÖNEMİ

2.1. Rusya Hakkında Bilgiler

2.1.1. Coğrafyası

Rusya Federasyonu, yaklaşık ABD yüzölçümünün iki katı kadardır⁶² ve batıda Urallar üzerinden Moskova'ya ve engin Sibiryta ovalarına, doğuda ise Okhotsk Denizi'ne kadar uzanmaktadır⁶³. Avrupa Rusya'sı ve Sibiryta (Asya) arasındaki sınır Ural Dağları ve Manych çukurluğu ile çizilmektedir⁶⁴.

Alanı: 17.075.400 kilometrekare (6.592.850 mil kare)

Nüfus: 147.100.000 (1998 verilerine istinaden)

Nüfus Yoğunluğu: 8.6 kişi (Kilometrekareye)

Başkent: Moskova

Coğrafi Koordinatları: 60 00 K, 100 00 D

Denizleri: Barents Denizi, Beyaz Deniz, Karsk Denizi, Lapteven Denizi, Doğu Sibiryta Denizi, Çukotka Denizi, Bering Denizi, Ohot Denizi, Baltık Denizi, Karadeniz, Japon Denizi, Hazar Denizi

Kara Sınırları: 19.971 km

Deniz Sınırları: 37.673 km

Önemli Kentleri: Moskova, St. Petersburg, Vladivostok, Kazan, Ufa, Yekaterinbu.

2.1.2. Etnik Dağılım

% 81.5 Rus, %5 Yahudi, %4 Azerbaycanlı, % 3.8 Tatar, % 3 Ukraynalı, % 1.2 Çuvaş, % 0.9 Başkurt, %0.8 Beyaz Rus, % 0.7 Moldovya'lı ve diğerleri şeklindedir.

⁶² ROSE, R&MUNRO, N... Elections without Order. Russia's Challenge to Vladimir Putin, Cambridge University Press, <http://www.cambridge.org> , Cambridge, UK, 2002, s. 23, 25-56, 102-134

⁶³ MANSUR, R... Moskova. Görsel Gezi Rehberleri Serisi, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999, s. 2-122

⁶⁴ RAŞİD, A... Orta Asya'nın Dirilişi. İslam mı, Milliyetçilik mi?, Cep Kitapları Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1996, s. 34-38

2.1.3. Siyasal Yapısı

Devlet Başkanını halk 4 yıllık bir süre için genel seçimle doğrudan seçer. Aynı kişi en fazla iki dönem için seçilebilmektedir. RF'nun ilk Devlet Başkanı Boris Yeltsin olmuştur. Yeltsin, 1999 yılının 31 Aralığına kadar bu görevi iki dönem arka arkaya seçilerek yürüttükten sonra yetkilerini Vladimir Putin'e devretmiştir. Putin ise 2000 yılının Mart ayında yapılan seçimleri kazanarak tam yetkili devlet başkanı olmuştur⁶⁵. Ve bu görevi 2008'e kadar devam ettirmiştir.

Dokunulmazlığa sahip olan RF Devlet Başkanının başbakanı atamak, hükümet toplantılarına başkanlık etmek, hükümeti görevden almak, üst düzey yargı ve denetim kurumlarının yöneticilerini göreve getirmek ve görevden almak, Duma'yı feshetmek gibi çok önemli yetkileri bulunmaktadır⁶⁶. Rusya Federasyonunda 1991'den beri yönetim şekli Cumhuriyettir⁶⁷. Devletin Dış Politika belirleme ve yönlendirme yetkilerinin tamamı Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanındadır⁶⁸.

2.2. Putin'in Biyografisi

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, 7 Ekim 1952 tarihinde, SSCB döneminde adı Leningrad olan St. Petersburg Kenti'nde doğmuştur. Leningrad Devlet Üniversitesi Hukuk Bölümü'nden 1975'te mezun olan Putin, yüksek lisansını ekonomi alanında yapmıştır. Mezuniyetinin ardından, 1975'ten itibaren KGB' de çalışmaya başlayan Putin, bir süre Almanya'da görev yapmış, Leningrad'a dönmesinin ardından da üniversite yönetiminde görev almıştır. 1990'da Leningrad Şehir Konseyi'nde danışmanlık yapan Putin, 1991-1992 yıllarında da belediye başkan yardımcısı ve belediye konseyi dış ilişkiler komitesinin başkanı görevini yürütmüştür.

⁶⁵ <http://www.president.kremlin.ru>, Erişim Tarihi 09 Eylül 2002

⁶⁶ TİMAKOVA, N- KOLESNİKOV, A- GEVORKYAN, N... First Person : An Astonishingly Frank Self-Portrait by Russia's President Vladimir Putin, Public Affairs Publications, New York, I., 2000, s. 124, 127

⁶⁷ <http://www.government.gov.ru>, Erişim Tarihi 19 Şubat 2003

⁶⁸ Rusya Federasyonu Anayasası

Putin, 1996 yılına kadar St. Petersburg yönetiminde çeşitli kademelerdeki görevlerinin ardından, 1996'da Kremlin Sarayı Mülkiyet İdaresi Başkan Yardımcılığı'na atanmış ve bu görevini, 1997 yılına kadar sürdürmüştür. 1997 ve 1998'de Devlet Başkanlığı İdaresi Başkanı ile Devlet Başkanlığı Denetim İdaresi Başkanı olarak yapmıştır⁶⁹. Putin, 1998-1999 yıllarında, Rusya İç İstihbarat Servisi FSB' nin başkanlığını yaparken, aynı zamanda, yeni Rusya'nın "Politbürosu" olarak da adlandırılan Rusya Güvenlik Konseyi'nin sekreterliği görevini yürütmüştür⁷⁰. Putin, 9-16 Ağustos 1999 tarihleri arasında başbakan yardımcısı ve başbakan vekilliği, 16 Ağustos'tan itibaren de başbakan olarak görev yapmaya başlamıştır. Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in 31 Aralık 1999'da istifa etmesinin ardından, Anayasa gereği, üç ay içerisinde devlet başkanlığı seçimi yapılmaya kadar bu görevi vekaleten üstlenmiştir.

Putin, Rusya'da 2000 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde %50'nin üzerinde oy toplayarak, birinci turda devlet başkanı seçilmiştir⁷¹. KGB dosyasında onunla ilgili olarak yazılan tek olumsuz not "risk ve tehlike duygusunun yeterince gelişmemiş olması" şeklindedir. Fiziği ve aklıyla çocukluktan beri liderlik yapan siyasilere benzememektedir. Kendini kanıtlamak için judoda büyük başarılar kazanmıştır⁷².

2.3. Putin Rusya'sı ve Rusya'nın Yeni İmajı

Yeltsin yıkıcı bir liderdi. Mihail Gorbaçov'a⁷³ karşı savaşırken Sovyetler Birliği'ni devirmiş, Rusya'yı önemli ölçüde liberal politikalara ve Batıya yöneltmiş, bu arada iktidarını pekiştirirken ülke içinde genel olarak demokratik özgürlükleri genişletmiştir. Ama izlediği politikalar ve kişisel zaafı nedeniyle, ülkesinin uluslararası prestijini zedelemiş, kendi koltuğunu sağlamlaştırırken Rusya Federasyonu'nun dağılma sürecini

⁶⁹St. Petersburg Press, Erişim Tarihi: 26 Şubat 2003

⁷⁰BEHAR, B... "Milliyetçilik Teorileri, Avrasya'da Siyaset ve İlişkiler", Türkiye Günlüğü, sayı:50,1998, Ankara

⁷¹<http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=387&aranan=putin>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2003

⁷²TİMAKOVA, N-KOLESNİKOV, A-GEVORKYAN, N... First Person : An Astonishingly Frank Self-Portrait by Russia's President Vladimir Putin, Public Affairs Publications, New York, I., 2000, s. 55

⁷³BROWN, A... The Gorbachev Factor, Oxford University Press, New York, 1996, s. 112, 117

engelleyememiş, Cumhuriyetlere verdiği geniş haklar'da bunu körüklemiş⁷⁴, yolsuzluklarla ve büyük finans çevrelerinin siyasi hayatta öne çıkmasıyla mücadele edememiş bir liderdir. Üstelik yaşlı, sağlıksız, alkol düşkünü, patavatsız, risklere ve sürprizlere aşırı derecede düşkün, öngörülmez bir yöneticidir.

1999 içinde Yeltsin, Rusya egemen güçleri açısından iktidarı güvence altına alamayan zayıf bir başkan durumuna gelmiştir. Kamuoyu desteği yüzde 2 civarına düşmüştür. Yalnızca toplumda ve siyasi arenada değil, ordu, içişleri ve haber alma kurumları⁷⁵ içinde de giderek artan bir tepki görmeye başlamıştır. Bu durumda ülkeye yeni bir lider gerekiyordu⁷⁶. Uzun arayışlardan sonra hem Yeltsin'i, hem siyasi ve ekonomik iktidar çevrelerini, hem de güvenlik kurumlarını rahatlatan bir aday bulundu: Putin⁷⁷.

Şimdi sorun onu başa getirebilmektir. Rusya'nın içinden geçtiği dönem ve halkın durumu, istekleri, psikolojisi göz önüne alınarak uzun süren stratejik araştırmalar yapıldı⁷⁸. Sonuçta deneyimsiz ve pek tanınmayan Putin'i "kahraman" yapmak için senaryo bulundu: Putin Çeçenistan'daki gidişe dur demek için ortaya çıktı. Sert açıklamaları ve uygulamaları halktan destek aldı. Ayrıca hem iç politikada, hem de dünyada Rusya'nın "ezilmiş", "ikinci sınıf devlet" haline gelmiş olmasının üzerine gitti⁷⁹.

Çarlık Rusya'sından ve Komünist Parti yönetiminden sonra yaşanan yaklaşık 10 yıllık özgürlük döneminin ardından yapılan 26 Mart 2000 seçimlerinde, eski haber alma şefi, Komünist Partisi lideri karşısında zafer kazanarak devlet başkanlığına gelmiştir⁸⁰.

⁷⁴a.g.e. s.134

⁷⁵<http://www.time.com/time>, Erişim Tarihi: 19 Şubat 2003

⁷⁶KAPUSCİNSKİ, R... İmparatorluk, Om Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1999, s. 82-85

⁷⁷ İVANOVA, İ. S... Rusya'nın Dış Politikası ve Dünya (Makaleler ve Toplantılardan derleme), Uluslararası İlişkiler Moskova Devlet Üniversitesi, Rusya Siyaset Ansiklopedisi – ROSSPEN Yayınları, Moskova, 2001, s. 132

⁷⁸BRZESİNSKİ, Z... "Büyük Satranç Tahtası Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeo-stratejik Gerekleri", Moskova, 1998, s. 54

⁷⁹ BUZE, Ö., "Avrasya'nın Gücü. ABD'nin Avrasya Jeo-stratejisine Karşı Avrasya Seçeneği", Aydınlık

⁸⁰ Demokrasi Kavramının geniş ve ayrıntılı açıklaması için bkz. Sartori, G... Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996, s. 2-7

Rus tekellerinin dünya sahnesinde daha etkin rol oynama ve geçmişte kaybettikleri -özellikle ABD'ye bıraktıkları- eski hegemonya alanlarını yeniden ele geçirme özelemleri Putin'in iktidara getirilişinin ardında yatan gerçeklerdir⁸¹. Rusya'da "Yeltsin dönemi" bitmiş, "Putin dönemi" başlamıştır. Bu saptamayı hemen-hemen herkes paylaşmaktadır⁸².

2.4. Rusya'nın Dış Politikasının Oluşumunda Putin Faktörü

Rusya Dışişleri Bakanı İgor İvanov'dan bir cümlelik önemli bir açıklama gelmiştir: "Yeni devlet başkanının seçilmesi dolayısıyla Rusya'nın dış politikasında bazı değişiklikler yapılacaktır". Bu kısa açıklama bir dizi soruyu gündeme getirmiştir⁸³.

Putin iktidara gelmesiyle, SSCB'nin yıkılmasından bu yana toplumu etkisi altına alan ve rahatsız eden "ulusal aşağılık kompleksi" ile mücadeleye girişti. Yeniden "Büyük Rusya"dan söz etti. Bütün bunlar toplumda önemli yankı yarattı. Ayrıca Yeltsin döneminde durmadan iç siyasi oyunlar ve kavgalardan bıkmış olan halk, Putin'de "birleştirici bir lider" özelliğini gördü. Yeltsin zamanında hep sıcak tutulmaya çalışılan "Antikomünizm Politikası" sona erdi⁸⁴. Bir yandan piyasa ekonomisi reformlarını desteklerken, bir yandan eski Sovyet marşını Rusya ulusal marşı yapmaktan kaçınmadı. Yeltsin gibi Bağımsız Devletler Topluluğu içinde "ağabey ülke" kompleksi taşımadığını ortaya koydu⁸⁵.

Rusya artık eski Rusya değildir. Ekonomik sorunların⁸⁶ ağırlığı hissedilmesine rağmen dünya sahnesinde yeni bir Rusya bulunmaktadır. Yeni Rusya 1991 Ağustos darbesiyle başlayıp federasyonun dağılmasıyla son bulabilecek sürece kararlılıkla dur diyen, NATO'nun bir kez daha

⁸¹ YELTSIN, B... Geceyarısı Günlükleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, s.56

⁸² ROSE, R&MUNRO, N... Elections without Order. Russia's Challenge to Vladimir Putin, Cambridge University Press, <http://www.cambridge.org>, Cambridge, UK, 2002, s. 78-90

⁸³ a.g.e. , s. 123

⁸⁴ a.g.e. , s. 123

⁸⁵ ONAY, Y... Rusya ve Değişim, Nobel Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2002, s. 55-67

⁸⁶ İktisat Biliminde Temel Ekonomik Sorunlar Nelerden Oluşmaktadır. Daha ayrıntılı bilgi için :. Hiç, M.... Büyüme ve Gelişme Ekonomisi, Filiz Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1994, s. 23, 89 ' a bakılabilir.

genişlemesine şiddetle karşı çıkan, Washington'un güya yaramaz devletlerden gelecek münferit nükleer saldırılara karşı kurmak istediği Ulusal Füze Savunma sistemini eleştiren, Çin ve Hindistan ile stratejik işbirliğine giden bir ülke konumundadır⁸⁷. Putin, 2001, 13 Mayıs'ta verdiği ani bir kararla federasyonun 89 idari bölümünü 7 bölge valisinin denetimi altına almıştır⁸⁸. Putin ile birlikte Bağımsız Devletler Topluluğu projesi de hayat bulmaya başlamıştır. Başkanlık görevini daha vekaleten yürüttüğü 25 Ocak 2000'de Moskova'da bir araya gelen BDT devlet başkanları Putin'i oldukça fazla abartarak övgüler yağdırdığı görülmüştür. Kazak lider Nazarbayev⁸⁹ ve Özbek lider Kerimov Rusya'nın önderliğinde ille de bir anti-terörizm merkezi kurulmasını istemiştir⁹⁰.

Putin'in bir hegemonya alanı olarak Ortadoğu'yu yeniden kazanma politikasının öncelikli ayağı bölgede ABD'yle sorun yaşayan devletlere hamilik rolü üstlenmek oldu. Bu anlamda Putin dönemi boyunca, İran, Irak ve Libya'yla ekonomik ve özellikle de askeri alanda işbirliği anlaşmaları imzalandı⁹¹.

⁸⁷İVANOV, İ.S... Rusya'nın Dış Politikası ve Dünya (Makaleler ve Toplantılardan derleme), Uluslararası İlişkiler Moskova Devlet Üniversitesi, Rusya Siyaset Ansiklopedisi – ROSSPEN Yayınları, Moskova, 2001, s. 298

⁸⁸CROZIER, B... The Rise and Fall of The Soviet Empire, An Imprint of Prima Publishing, National Review, California, USA, 2000, s. 34-35

⁸⁹"Moscow And Astana's Three Priorities" 21 June 2000, Current Digest of the Post-Soviet Press, 19 July 2000: 17.

⁹⁰TİMAKOVA, N-KOLESNİKOV, A-GEVORKYAN, N... First Person : An Astonishingly Frank Self-Portrait by Russia's President Vladimir Putin, Public Affairs Publications, New York, I., 2000, s. 83, 123-126

⁹¹ROSE, R&MUNRO, N... Elections without Order. Russia's Challenge to Vladimir Putin, Cambridge University Press, <http://www.cambridge.org>, Cambridge, UK, 2002, s. 78-90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PUTİN DÖNEMİ RUSYA'NIN ENERJİ POLİTİKASI

3.1. Putin Öncesi Rusya'da Durum

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra Rusya uluslararası ilişkilerde birkaç yıllık bir şaşkınlık dönemi geçirmiştir⁹². Putin öncesinde Rusya ekonomik çöküntüsünün çözümünü Batı ekonomisi ile entegrasyonda ve genel olarak IMF'nin benzer ekonomik kriz içindeki ülkeler için önerdiği özelleştirme ve merkezî otoritenin zayıflatılması gibi politikalarda görmüştü. Amerikan ekonomik hareketliliği Rusya'yı ve yakın çevresini siyasi olarak da Amerikan etkisine açık hale getirmişti.

Bir zamanlar Rusya'nın uydu devletleri olarak görülen Doğu Avrupa ve Orta Asya ülkelerinde Amerikan etkisi renkli devrimlere sebep oldu. Rusya'nın Ortadoğu'daki müttefiklerinin tamamı da rotalarını Batı'dan yana çevirmişler, ABD'den yüz bulamayanlar da Fransa ve Almanya gibi AB ülkeleri ile işbirliğine girişmişlerdi. Baltık, Kafkasya ve Karadeniz havzasındaki geleneksel Rus müttefikleri NATO, AGİT ve AB gibi uluslararası kurumlara katılabilmek ve Rusya'nın etki alanından çıkabilmek için ellerinden geleni yapıyorlardı.

Gorbaçov politikaları ile, bu döneme damgasını vuran Oligarklar ortaya çıkmıştır. Oligarklar; Gorbaçov reformları ile liberalleşen ilk sermaye sahipleridir⁹³. Putin'in KGB'yi de yanına alarak dört koldan sindirmeye çalıştığı Oligarklar'ın mazisi, Sovyetler Birliği'nin çöküş dönemlerine dayanıyor. Sovyetler Birliği'nin uyguladığı planlı devlet ekonomisinden kapitalizme geçişi sürecinde, 1991-1994 yılları arasında devlete ait 80 binin üzerinde işletme özelleştirildi. Sovyet bürokrasisinin kilit noktalarında bulunan ve belirli ölçüde sermaye birikimi sağlayan isimler, yönetiminde oldukları kamu girişimlerine çok ucuz fiyatlara sahip oldular. Ayrıca hükümet, likidite

⁹²CROZIER, B... The Rise and Fall of The Soviet Empire, An Imprint of Prima Publishing, National Review, California, USA, 2000, s. 3-9, 16

⁹³ YAPICI, U... "Yeni Soğuk Savaş", İstanbul, Başlık Yayınları, 2007, s.79.

sıkıntısına düşünce bu işadamlarından borç aldı ve ödeyemeyince de büyük karlar getiren şirketler de bu kişilerin üzerine geçirildi⁹⁴.

Oligarklardan kurtuluş, batı'nın zayıflatıcı etkisi Rusya'nın kendi iç politikasını da karıştırmıştı. Hızlı ve kontrolsüz bir özelleştirme politikası ile ortaya çıkan Oligarklar Moskova üzerinde etkili oluyorlardı. Hemen hemen hiçbir şey ödemedi sahipleri dev petrol şirketlerini Rusya'nın iç ve dış politikasını yönlendirmek için kullanan Oligarklar vergi kaçakçılığından haksız kazançta kadar varan bir dizi usulsüzlükle ülke ekonomisini kontrollerine geçirmişlerdi. Rusya yeni asrın hasta adamıydı ve gerek içten, gerekse dıştan çökertilmeye çalışılıyordu⁹⁵.

Rusya'nın 2003'te son halini alan "2020'ye Rus Enerji Stratejisi" belgesine kadar tutarlı, etkin ve dış politika aracı olarak kullanılabilecek bir enerji politikası olduğundan da bahsedilemez, iç ve dış siyasal ortamın da bu döneme kadar bu türde bir aracın oluşmasına ve kullanılmasına izin vermediği söylenebilir. Bu döneme kadar Rusya'da enerji politikası devletin dışında ama aralarında devletin de yer aldığı çeşitli aktörlerce belirlendi. Merkezi bir planlama ve kontrol söz konusu olmadı. Bunda Sovyet sonrası dönemin özelleştirme politikaları çerçevesinde petrol endüstrisinin özelleştirilerek çok başlıklı bir yapıya kavuşturulmuş olması etkindir. Bu bağlamda bölgesel düzeyde belirlenen 11 ayrı şirkete devredilen yapı, merkezi hükümetin kontrolü dışında kalmıştır.

Bu dönem enerji şirketlerinin yöneticilerinin, hazineye para aktaran en önemli unsurların yöneticileri olarak hükümet düzeyinde karar alma süreçlerini etkiledikleri hatta belirleyici oldukları bir dönemdir. Rusya içinde yaşanan kanlı mücadeleler, merkezi devletin etkinliğini yitirmesi, Yeltsin'in etkinlik sağlayamaması bunun neden ve sonuçlarıdır⁹⁶.

⁹⁴DAĞI, Z... "Rusya'nın Yakın Çevre Politikası ve Türkiye", Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim, 1998

⁹⁵ AKKAN, F... Yeni Süper Enerjik Güç, Aksiyon, Sayı: 588, 13 Mart 2006

⁹⁶ ÇELİKPALA, M... "Rusya'nın Enerjiye Dayalı Egemenlik Anlayışı", Cumhuriyet Strateji Eki, 22 Ocak 2007

Gorbaçov'un SSCB'yi kurtarma adına yaptığı son çabalar, 1991'in geri kalan aylarını konumlarını sağlamlaştırma ve Sovyetler sonrası için bir taslak çizme çabalarıyla geçiren cumhuriyetlerin liderleri tarafından boşa çıkarılmıştır⁹⁷. Sovyetler Birliği'nin sona ermesi ve Gorbaçov'un görevinin bitmesi ile Yeltsin Rusya Federasyonu'nda gücünü sağlamlaştırmaya başlamıştır. Sovyet ve Rus Komünist Partileri feshedilmiştir⁹⁸. Yeltsin 1991 Ekim ve Kasım ayları boyunca Rusya için yeni bir bakanlar kurulu ve köklü bir ekonomik program uygulama yoluna gitmiştir⁹⁹. Yeltsin Rus halkının psikolojisine son derece derinden hakimdi ve en önemli niteliklerinden biri de bu olsa gerekti ki, SSCB'nin dağılması beraberinde Rusya Federasyonu'nun kurulmasını getirmekteydi¹⁰⁰.

Yeni yönetimin gücünü gösteren en göze çarpan örnekler, ekonomik gerilemeye¹⁰¹ sebebiyet verme ve giderek artan tutarsız kişilik suçlamalarına, sağlıksızlık ve alkoliklik gibi toplumsal olaylara maruz kalan Yeltsin'in kaybetmesi beklenen 1996 başkanlık seçimleriyle beraber ortaya çıkmıştır. Yeltsin'in şansı bütün muhalefet adaylarını saf dışı edecek şekilde yükseltilmiştir.

Yeltsin, sağlığının giderek bozulmasıyla, Yerine Yeltsin tarafından 35 yaşında bir ekonomist atanmıştır; Viktor Chernomyrdin. Beş aylık bir süre bu siyasi açmazın onun yapabileceklerinin ötesinde olduğunu göstermeye yetmiş ve Ağustos'ta o da görevden alınmıştır. Yeltsin'in Chernomyrdin'i tekrar görevlendirmesine rağmen Duma onu tekrar onaylamayı reddetmiştir. Nihayet kıdemli bir asker diplomat olan, 1991 Körfez Savaşı'nda Irak'la yapılan anlaşmalarda görev alan ve daha sonra da KGB'nin dışişleri sorumluluğunu almış olan bir aday, Yevgeni Primakov üzerinde anlaşmıştır¹⁰². Primakov da Yeltsin tarafından herhangi bir gerekçe gösterilmeden ve uyarılmadan görevden alınincaya kadar bir yıla yakın

⁹⁷CROZIER, B... The Rise and Fall of The Soviet Empire, An Imprint of Prima Publishing, National Review, California, USA, 2000, s. 67

⁹⁸a.g.e, s. 23-29, 89

⁹⁹YELTSİN, B... Geceyarısı Günlükleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 55-68

¹⁰⁰d.g.e, s. 55-68

¹⁰¹Ekonomik Gerileme ve Kalkınma Teorileri için bakınız: Hiç, M... Büyüme ve Gelişme Ekonomisi, Filiz Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1994, s. 12-89

¹⁰²YELTSİN, B... Geceyarısı Günlükleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 156-213

görevde kalmaya devam etmiştir. Yerine başka bir eski ajan, KGB'nin İçişlerinden, şimdi federal güvenlik servisi olarak bilinen FSB¹⁰³, sorumlu olarak görev yapmış Vladimir Putin getirilmiştir¹⁰⁴.

Putin, sadık devlet adamlığı sıfatıyla; becerikli, iyi çalışkan aynı zamanda hızlı ve verimliliğiyle Yeltsin'i etkilediği kadar, tüm Rus halkını da kendisine hayran bırakmıştır¹⁰⁵. Bu yüzden Yeltsin daha 2000 yılı başlamadan, dünya ve Rus kamuoyu karşısında güvendiği Putin'e karşı bir jest yaparak ve dünyada mevcut olan demokrasi ilkelerini hiçe sayarak koltuğunu ona bıraktığını resmen açıklamıştır¹⁰⁶.

3.2. Ülke Ekonomisi

Rusya'nın ekonomisi daha çok enerjiye dayanmaktadır. Toplam ihracatın yüzde 64'ünü petrol ve doğalgaz oluşturmaktadır. ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük enerji üreticisi ülkesidir. Dünya enerji üretiminin yaklaşık yüzde 12'sini Rusya gerçekleştiriyor. Genel enerji tüketiminde ise Rusya ABD ve Çin'in ardından yüzde 7'lik oran ile üçüncü sırada yer alıyor. Bu genel enerji yüzdelerinin içinde petrol ve doğalgaz özel bir yere sahip.

Rusya, kanıtlanmış dünya doğal gaz rezervleri açısından yüzde 27'lik payı (50 trilyon metre küp) ve doğal gaz üretimi açısından dünya birincisi (günde 1,6 milyar metreküp), petrol üretimi açısından dünya toplam petrol rezervlerinin %8'ine sahip, dünya ikincisi konumunda bulunuyor (9,3 milyon varil)¹⁰⁷. Suudi Arabistan'dan sonra ikinci petrol üreticisi konumundadır.

1990'ların başlarından itibaren küresel ekonominin önemli bir oyuncusu olan Rusya'nın son yıllardaki makro ekonomik politikalarının enflasyonun düşürülmesi, istikrarlı bir döviz kurunun sağlanması, kamu borçlarının zamanında ödenmesi ve ekonomik büyümenin devamı üzerinde

¹⁰³<http://www.fsb.gov.ru>, Erişim Tarihi 22 Ocak 2003

¹⁰⁴ROSE, R&MUNRO, N... Elections without Order. Russia's Challenge to Vladimir Putin, Cambridge University Press, <http://www.cambridge.org>, Cambridge, UK, 2002, s. 17

¹⁰⁵<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/415124.stm>, Erişim Tarihi 22 Ocak 2003

¹⁰⁶BALCI, E... "ABD ve Çin", Cumhuriyet Gazetesi

¹⁰⁷<http://www.site.mynet.com>

yoğunlaştığı, yükümlülüklerini yerine getirdiği, ekonomide istikrarlı büyüme sağladığı görülmektedir. Dengeli mali politikalar ve para politikalarındaki korumacı yaklaşım ekonomideki finansal göstergelerde iyileşmeye ve istikrara önemli ölçüde katkıda bulunmuştur.

GSMH 1990 yılların ortalarına kadar pek de istikrarlı bir seyir izlememiş 1994 yılında 326 milyar dolara gerilerken 1997 yılında tekrar 428 milyar dolara (Tablo 3) yükselmiştir. Ancak, 1998 yılında yaşanan ekonomik kriz, derin bir ekonomik çöküşe neden olarak GSMH'nin 1999 yılında 194 milyar dolara kadar gerilemesine yol açmıştır. 1999 yılından itibaren istikrarlı bir gelişme süreci yakalanmış olup, Putin yönetiminin devleti tekrar güçlendirmeye yönelik çabalarının bu gelişmedeki payı oldukça yüksek olmuştur.

2006 yılında Rusya'nın yıllık büyüme oranı yüzde 6.7 olmuştur. Bu oran ile Rusya, G-8 ülkeleri ortalamasının üzerinde bir oranda büyüme gerçekleştirmiştir. Özellikle 1999 yılından beri Rusya'nın ekonomik büyümesinde enerji ihracatı büyük önem arz etmektedir. Petrol üretiminin artış göstermesinin ve dünya petrol fiyatlarının artma eğiliminde olmasının da bunda payı olmuştur.

Dünyanın sekizinci büyük petrol rezervlerine sahip olan Rusya ayrıca, dünyanın en büyük doğalgaz kaynaklarına sahiptir. Dolayısıyla Rus ekonomisi büyük ölçüde petrol ve doğalgaz ihracatına bağımlıdır. Ayrıca, 2005 yılında Rusya'nın GSYH'nin yüzde 20'sini petrol ve doğalgaz gelirleri oluşturmaktadır. Rusya'ya gelen direkt yabancı yatırımların yüzde 30'u da enerji sektörüne yapılmaktadır¹⁰⁸. Bu nedenle Kremlin yönetimi, dünya enerji sektöründeki etkinliğini artırmak istemektedir¹⁰⁹.

Rusya'da enerji'nin vergi gelirleri açısından da, kamu maliyesine de inanılmaz bir katkısı vardır. Mesela petrol fiyatları varil başına 1 lira attığında, bütçe gelirleri 1.4 milyar dolar artmaktadır.

¹⁰⁸2005 yılı IMF ve Dünya Bankası verileri

¹⁰⁹ TELATAR, G... "Rusya'nın Enerji Politikası", <http://www.habernadolu.com>, 28 Aralık 2007.

Son yedi yılda yüksek oranlı büyüme göstermiş olan Rus ekonomisi, 2005 yılında %6,4 ile gelişmekte olan ekonomilerin ortalama büyüme oranı olan %5.9'un ve dünya ortalaması olan %3.2'in oldukça üzerinde büyümüştür. GSMH 21.665 milyar rubleye (760 milyar dolar) ulaşmıştır. Yapılan değerlendirmeler, ekonominin gelecek bir kaç yıl içerisinde istikrarlı bir seyirde %4,5-%5.5 oranında büyümeye devam edeceğine işaret etmektedir. Ekonomik büyümenin en önemli etkisi ücretlerdeki artış ile birlikte tüketimin de artması olarak ortaya çıkmaktadır. Tüketim eğilimi yüksek Rus toplumunda 2000 yılında 80 dolar civarında olan ortalama ücretler, 2005 yılı sonunda 350 dolara kadar yükselmiştir.

Hızla değişen dünyada Rusya'nın rekabetçi potansiyelinin yüksek olduğunu söylemek mümkün olmakla birlikte, ekonominin, sosyal sistemin ve devlet yapısının modernizasyonu için bir dizi reformun yakın bir gelecekte uygulamaya konulması gerekmektedir¹¹⁰.

Tablo 4. 1994-2005 Yılları Arası GSMH ve Kişi Başı Gelir Gelişimi

Yıllar	1994	1997	1999	2001	2002	2003	2004	2005
GSMH(1)	326	428	194	310	345	425	600	760
Kişi Başı Gelir(2)				2.150	2.410	3.050	4.010	5.310

Kaynak: Dünya Bankası, Goskomstat of Russia

Kaynak: www.dtm.gov.tr

(1)Milyar Dolar

(2)Milyon Dolar

Üye Olunan Önemli Uluslararası Kuruluşlar: BM, BM Güvenlik Konseyi, BDT, AGİT'tir. Rusya ayrıca birçok global ve bölgesel ekonomik ve sosyal örgüte ya üyedir ya da gözlemci üyelik gibi farklı statüleri haizdir¹¹¹.

Demiryolları: 148.000 km,

Karayolları: 916.000 km,

Ham Petrol Boru Hatları: 47.000 km,

Petrol Ürünleri Boru Hatları: 15.000 km,

Doğalgaz Boru Hatları: 152.000 km gibidir¹¹².

¹¹⁰ <http://www.kobifinans.com.tr>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2008

¹¹¹ SAVAŞ, V. F... "İktisadın Tarihi", Siyasal Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1999, s. 47-233

3.3. Rusya'nın Enerji Dağıtım Şirketleri

1989 yılında kurulan Gazprom, en büyük Rus şirkettir. Dünya gaz rezervlerinin %17'sini, Rusyanın %60'ını kontrol eden¹¹³ Gazprom, Rusya'nın gaz ihracatının yüzde 93'ünü gerçekleştiriyor. Gazprom'un doğalgaz boru hatlarının toplam uzunluğu 150 bin kilometreyi aşıyor.

2005 cirosu 42.8 milyar dolar olan Gazprom'un çalışan sayısı 300 bindir. Pazar değeri 270 milyar dolar olan Gazprom'un cirosu Rusya'nın GSMH'nin yüzde 8'idir, Gazprom yılda 4 milyar dolardan fazla vergi veriyor. Gazprom hisselerinin %50,01'i Rusya Devleti elinde bulunuyor¹¹⁴. Yönetim Kurulu'nun çoğunluğunu da Kremlin yanlısı isimler oluşturuyor.

Dünya petrol ve doğalgaz arzında öncü bir yeri olan Rusya'da, vergi gelirlerinin büyük bir bölümünü karşılayan Lukoil ve Gazprom gibi enerji şirketleri siyasî hayatta da önemli bir güç unsuru olmakta ve dış politikaya ilişkin kararların alınmasına etkide bulunmaktadır¹¹⁵.

Hammaddelere sahip olmasının dışında Rusya'yı güçlü kılan diğer unsurlar petrol boru hatları ve ihraç limanlarına sahip olmasıdır. Ekonomisinin en önemli gücü buradan geliyor. Bölgede ve dünyada da bu güçten kaynaklanan bir rol oynuyor. Boru hatlarında da iki şirketi var; Transneft ve Gazprom, bunlar dev şirketler. Transneft petrol boru hatlarını elinde bulunduruyor, doğalgaz boru hatlarını da Gazprom elinde bulunduruyor¹¹⁶.

Gazprom, dünya doğalgaz üretimi ve satışında yüzde 20 paya sahiptir ve payını artırmaktadır. Bu şirket global piyasalarda ciddi bir tekel haline gelmektedir¹¹⁷. Rus devletinin de desteğiyle, özellikle "yakın çevre" ülkelerinin

¹¹²Tüm istatistiksel bilgiler, <http://www.odci.gov> 'dan Resmi CIA gözlemci ve araştırma uzmanlarının Raporları doğrultusunda tertip edilmiştir. İstatistik bilgiler 1995-2000 arasında derlenmiş verilerden oluşmaktadır. Bazı bilgiler, güncel ekonomik gelişmeler doğrultusunda değişmeye maruz kalabilmektedir. Bu yüzden daha dakik bilgiler için, güncel başlıklı araştırma uzmanları raporlarının da incelenmesi uygundur.

¹¹³ YAPICI, U... "Yeni Soğuk Savaş", İstanbul, Başlık Yayınları, 2007, s.136.

¹¹⁴ a.g.e, s.136.

¹¹⁵ <http://www.haberanadolu.com>, Erişim Tarihi: 28 Aralık 2007

¹¹⁶ <http://www.acikradyo.com.tr>, Erişim Tarihi: 27 Haziran 2006

¹¹⁷ www.turksae.com

boru hatlarının (Harita 3) mülkiyetlerini ele geçirme yönünde büyük adımlar atmaktadır¹¹⁸.

Harita 3. Rusya'nın Boru Hatları

Kaynak: <http://avasyapolitika.blogspot.com>

3.4. Rusya'nın Enerji Politikası'nda Dezavantajları

Rusya'nın enerji kaynaklarını dünya pazarına aktarmak için önündeki en büyük problem günlük yaklaşık 7 milyon varil düzeyinde bulunan ihraç edilebilir liquid'in sadece 4 milyon varil günlük kısmının boru hatları vasıtasıyla gerçekleştirilebilmesidir. Geri kalan ihraç, demiryolu ve kanallar vasıtasıyla taşınmaktadır. Rusya petrol ihracatındaki artışı rezervlerinden ziyade taşımacılıktaki kısıtlamalar ve ihracat vergisi engellemektedir¹¹⁹.

Rusya-Ukrayna arasında 5 ana doğalgaz hattı bulunmaktadır. Bunlardan ikisi Ukrayna'da sona ermekte, diğer üçü ise Avrupa ülkelerine

¹¹⁸ YAPICI, U... "Rusya'nın Boru Hatları Diplomasisi-Gazprom Yayılıyor", Cumhuriyet Strateji, 3/136, ss.16,17, 10 Şubat 2007

¹¹⁹ DANIŞ, H... "Türkiye'nin Enerji Stratejisi Ne Olmalıdır? Sempozyumu", 26-27 Ocak 2006, Harap Akademisi Basımevi, İstanbul.

Rus doğalgazını taşımaktadır. Ukrayna içinde toplam 4.000 km doğalgaz boru hattı vardır. Bu borular Sovyetler döneminden kalmıştır, eski ve sorunlu hatlardır. Ancak Rusya bu önemli doğalgaz hatlarının mülkiyetini kaybetmiştir ve mülkiyeti Ukrayna'ya kalmıştır.

Rusya ile Ukrayna arasında Avrupa'ya giden boru hatları ile ilgili olarak "Boru Hattı Ev Sahibi Ülke" anlaşması bulunmaktadır. Ancak bu anlaşmaya rağmen zaman zaman geçmişte de Rusya ile Ukrayna arasında gazın transit geçişi ile ilgili sorunlar yaşanmıştır. Bu anlaşmaya rağmen gazın taşınması güvenliği tam olarak sağlanamamıştır. Nitekim Rusya Türkiye ile Mavi Akım projesinin 3 milyar dolar gibi yüksek ekonomik bedelini bu nedenle kabul edebilmiştir¹²⁰.

Türkiye'nin stratejik konumu Rusya'ya boru hatları için en güvenli ve ticari güzergahları sunabilir. Örneğin Doğu-Batı ekseninde geliştirilen BTC boru hattı aynı zamanda Kuzey-Güney eksenini kapsayabilir. Bu durum Rusya için de karlıdır. Bu sayede Rusya enerji kaynaklarını hem Avrupa'ya hem de İsrail eksenine Doğu Asya (Çin, Hindistan, Japonya)'ya kadar pazarlayabilme şansına sahip olacaktır. Bu noktada kilit öneme sahip olan Rusya'nın önerdiği Mavi Akım-2 projesi tekrar gündeme getirilip kuzey-güney enerji hattı (Novorossisk-Samsun-Ceyhan-Aşkelon (İsrail) oluşturulabilir. Bu hat hem güvenlik hem de ticari açıdan diğer hatlardan çok iyi seviyededir.

Rusya ile Çin arasında boru hattı olmadığından Çin'in ihtiyacı olan enerjiyi Rusya demiryolu ile Çine ulaştırıyor¹²¹. Rusya'nın enerjiyi Çin'e satması için Rusya-Çin arasında düşünülen boru hattı (Doğu Sibirya'dan Pasifik Okyanusuna) 4.104 km uzunluğunda olup 11.5 milyar dolara mal olması tahmin edilmektedir. Halbuki Novorossisk limanı ile BTC (1.774 km, 4 milyar \$) boru hattının bağlanmasıyla çok daha kısa ve en önemlisi ticari olarak daha karlı bir yoldan Rusya'nın enerjisini dünyaya pazarlaması mümkündür. Zaten BTC hattı tamamlandığı için 1.336 km (Novorossisk-Samsun arası 376 km ve Samsun-Ceyhan arası 560 km, Ceyhan-Aşkelon 400 km) bir eklemeye Rusya'nın hem Avrupa hem de Doğu Asya'ya enerjisini pazarlaması mümkün olacaktır.

¹²⁰ www.turksae.com

¹²¹ ADIBELLİ, B... Büyük Avrasya Projesi, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.118

Ayrıca güvenlik açısından Afganistan ve Pakistan'ın durumu değerlendirildiğinde Türkiye hattının çok daha güvenli olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Pasifik boru hattıyla Rusya'nın Avrupa'ya enerji taşıması mümkün değilken BTC ile hem Avrupa hem de Doğu Asya'ya kadar enerji naklinin mümkün olması, Rusya'nın Türkiye ile enerji iş birliği yapmasının kendi çıkarları için de uygun olduğunu göstermektedir.

Türkiye-Rusya enerji işbirliğinin her iki ülke için de karlı olduğu yukarıdaki örneklerden anlaşılmaktadır. Ancak bunun için iki ülkenin de güvensizlik problemini aşmaları gerekmektedir¹²².

Rus yönetiminin son dönemlerdeki girişimleri petrol ve doğalgazın stratejik sektörler olarak algılandığı ve bu sektörlerde devlet kontrolünün sıkılaştırılmak istendiği yönündedir. Fakat bu durumda verimliliğin azalacağı ve ülkenin sahip olduğu potansiyelin tam olarak kullanılmayacağı ihtimali ortaya çıkmaktadır. En önemlisi ise, son gelişmeler çokuluslu petrol şirketlerinin Rusya'ya yatırım yapma isteğini olumsuz etkilemektedir¹²³.

Sekiz yıl süren Putin döneminde petrol fiyatlarındaki artış sayesinde Rusya Federasyonu yaklaşık 1 trilyon dolar ekonomik girdi sağlamıştır. Ancak, Rusya Federasyonu'nun elde ettiği bu artı gelirin Rus Oligarkların elinde toplandığı ve gerek tasarrufların, gerek yatırım ve gerekse harcamaların Batı ülkelerine yönlendirildiği bir gerçektir¹²⁴. Rusya ekonomisinin mevcut koşulları içerisinde, Rus tekellerinin küresel çapta ABD'yle rekabet edebilecek oranda bir sermaye ihracını kaldırıp kaldıramayacakları muhtemeldir¹²⁵.

Enerji kaynaklarının daha fazla önem kazandığı bir dönemde bu kaynaklara sahip olan Orta Asya ülkeleri, bu bağlamda Rusya ile ilişkilerinde, özellikle son yıllarda önemli koz elde ettiler. Yakın geçmişe kadar bütün enerji boru hatlarının Rusya üzerinden geçmesi, söz konusu ülkelerin hareket alanını sınırlandırıyordu. Ancak, başta Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) olmak

¹²² <http://www.globalstrateji.org>, Erişim Tarihi: 08 Ekim 2007

¹²³ www.tasam.org

¹²⁴ <http://www.asam.com>, Erişim Tarihi: 26 Haziran 2007

¹²⁵ CHASE, R-HILL, E- KENNEDY, P... Eksen Ülkeler. Gelişen Dünyada ABD Politikasının Yeni Hatları, Sabah Kitapları, 1. Baskı, İstanbul, 2000, s. 23-24, 102-120

üzere, Batı'nın da desteğiyle, Rusya baypas edilerek inşa edilmiş olan ve planlanan alternatif boru hatları Orta Asya ülkelerine, hiç şüphesiz, daha bağımsız hareket etme ve gerektiğinde de Rusya'ya karşı kendi şartlarını öne sürme imkanı tanıyor.

Son günlerdeki iki önemli gelişme de bundestekliyor. En başında, Türkmenistan'ın Azerbaycan'daki büyükelçiliği 2008 yılından itibaren tekrar açılacak olması. Türkmenistan'da Kurbangulı Berdimuhammedov'un iktidara gelmesiyle, Türkmenistan'ın gerek iç gerek dış politikasında büyük değişiklikler gözlemlendi. Bu değişiklikler Türkmenistan-Azerbaycan ilişkilerini de olumlu etkiledi. Nitekim taraflar diplomatik ilişkilerin canlandırılmasının yanı sıra, sorunlu "Kyapyaz" petrol yataklarının birlikte işletilmesi konusunda da ön mutabakata vardılar. Bu ön mutabakat her iki ülkenin de çıkarına olacak. Zira petrolün çıkarılması ve işletilmesi için gereken alt yapıya sahip olmayan Türkmenistan, Azerbaycan'ın da yardımıyla, bu eksikliğini giderecek. Azerbaycan ise BTC boru hattı için ek petrol elde etmiş olacak.

İkinci önemli gelişme ise, Türkmenistan ile Kazakistan'ın kendilerini İran'a bağlayacak olan demir yolu inşasına başlamaları. Bu demiryolu, bir taraftan Kazakistan ile Türkmenistan'ı İran'a ve dolayısıyla İran Körfezi'ne bağlayacak, diğer taraftan da bu ülkelerin Rusya'ya olan bağımlılıklarını azaltacak. İnşası 3-5 yıl sürmesi beklenen bu demir yoluyla yılda 8-12 milyon ton yük taşınması planlanıyor. Kazakistan bu demiryolu sayesinde metal, petrol ve buğday gibi ürünleri nakil ve ihraç etmeyi planlıyor. Hiç şüphesiz bu demiryolunun en önemli özelliklerinden biri de Kazak enerji kaynaklarının Rusya baypas edilerek ihraç edilmesi. Böylece, Orta Asya ülkelerinin elleri Rusya karşısında bir kez daha güçlenmiş olacak. Rusya ise söz konusu gelişmeleri kabullenmeye ve mümkün olan durumlarda bu projelere dahil olmaya çalışıyor. Moskova bölgede ve genel olarak uluslararası arenada ancak bu şekilde daha etkin bir konuma gelebilecek¹²⁶.

Doğal kaynak ihracatına dayalı bir büyüme modeline sahip Rus ekonomisinin geleceğinin büyük oranda global piyasalardaki gelişmelere bağlı olması ve büyüme oranının zaten son yıllarda düşüyor olması, yüksek

¹²⁶ <http://www.asam.com>, Erişim Tarihi: 26 Haziran 2007

petrol gelirlerinin istikrar fonuna aktarılıyor olmasına rağmen, ekonominin uzun dönemde istikrarı için tehlikeyi işaret etmektedir. Ekonominin, sosyal sistemin ve devlet yapısının modernizasyonu için bir dizi reformun yakın bir gelecekte uygulamaya konulması gerekmektedir¹²⁷.

3.5. Rusya'nın Enerji Projeleri

İhracatçı ülkeler olarak sınıflandırabileceğimiz Orta Asya ülkeleri, zengin kaynaklarına rağmen alternatif boru hattı güzergâhlarının şimdilik yapıma aşamasında olduğundan kısmen aracı konumundaki Rusya Federasyonu ile varılan fiyat anlaşmalarına bağlı kalmak zorundadırlar. Bölge ülkelerinin doğal gaz ihracatları Orta Asya Merkez Boru Hattı vasıtasıyla yapılmakta ve bu hat Rusya boru hattı sistemine bağlanmaktadır.

Satıcı ve alıcı ülkeler arasında Moskova'nın sahip olduğu boru hattı sistemlerinin ciddi alternatiflerinin olmaması nedeniyle en kârlı durumda olan ülke Rusya Federasyonu'dur¹²⁸.

Rusya'nın 2020 enerji Stratejisinde öngörülen petrol ve gaz üretimi hedeflerine bakıldığında durumun hassasiyeti daha dikkat çekici hal alıyor. Rusya önümüzdeki 30 yıl içinde petrol üretimini 490-520 milyon ton olarak öngörüyor. Bunun 200-215'i iç tüketime gidecektir. 100-105'i ise Asya-Pasifik bölgesi için planlanıyor. Geriye yaklaşık olarak 200 milyon petrol kalıyor. Bunun 30-35'inin BDT ülkelerine ayrılan kaynak olduğu düşünülürse geriye kalan 150-160 milyon tonun 2001'de Avrupa'ya satılan 181 milyon tondan daha az olduğu görülüyor. Bu farkın ya da artan ihtiyacın nasıl ve nereden sağlanacağı sorusu petrol ve gazın Rus dış politikasının geleceğini nasıl belirleyebileceği ile ilgili ciddi soruları akla getiriyor (Çelikpala, 2007: 16-17).

Rusya günümüzde kendi topraklarından enerji akışlarını üç şekilde yönlendiriyor:

¹²⁷ <http://www.kobifinans.com.tr>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2008

¹²⁸ <http://www.asam.com>, Erişim Tarihi: 26 Haziran 2007

1. Doğu Y6nu: Çin, Japonya, ABD
2. G6ney y6nu: T6rkiye, İsrail
3. Batı Y6nu: Baltık 6lkeleri, Almanya, İngiltere

3.5.1. Doğu Y6nu

Çin'in 2000'li yıllardan itibaren devasa y6kseliŐi nedeniyle 6lkede 6nemli bir enerji ihtiyacı ortaya ıktı. Enerji'de neredeyse bir tekel rol6 6stlenen Putin, bu avantajı iyi kullandı ve elde ettiği kazançla birlikte Rusya'yı tekrar ayağa kaldırdı. Fakat, Rusya'nın yeniden bir k6resel g6 olması için yerelden ziyade daha geniş politikalar izlemesi gerekiyordu. Rusya, 6zellikle sahip olduğu yeraltı kaynaklarını ABD'ye pazarlayıp Pasifik b6lgesinde hem ekonomik bakımdan hem de siyasi açıdan g6 kazanmak için çeşitli projeleri hayata geçirmeyi planladı. Bu projelerin en 6nemlisini Sibiryaya-Pasifik petrol boru hattı oluşturuyor.

Çin ile hızla işbirliğine gidilerek 30 milyon ton kapasiteli yeni bir boru hattı inşa edilmesi anlaşması imzalandı. Bu hattın 2030'da 700 milyon ton petrol taŐıyabilecek bir kapasiteye ulaştırılması hedeflendi. Őanghai İŞbirliği 6rg6t6'n6n 6neminin artması da bu bağlamda değerlendirilebilir.

EŐ zamanlı olarak 2003 başından itibaren Japonlarla da işbirliği g6r6Őmelerine başlandı. Ocak 2003 Rus-Japon Eylem Planı'nın merkezine de enerji merkezli işbirliği oturtularak bir boru hattı inşası, gerekirse Çin hattının b6y6t6lerek genişletilmesi g6ndeme alındı. G6ney Kore ve Moğolistan ile işbirliğine giriŐilmesi ve buna bir de Amerikan pazarına ulaŐılması bağlamında Moskova ile Washington arasında yeni bir enerji diyaloguna giriŐilmesi eklendiğinde yeni Rus politikasında merkezine enerjinin oturtulduğu çok boyutluluk g6r6l6yor (elikpala, 2007: 16-17).

3.5.2. Güney yönü

Rusya'nın Batı'da ve Doğu'da uyguladığı politika, güney yönünde de yıldan yıla etkisini daha da arttırdı. Özellikle, Mavi Akım (Harita 4) Projesi Putin'in güney komşularıyla izlediği politikanın temelini oluşturuyor. Putin, ABD'nin yörüngesinde olan Türkiye'de ve müttefiki İsrail'de etki sahibi olabilmek için Mavi Akım Projesi'ne önem gösterdi ve maddi açıdan Türkiye'yi zarar ettiren bu proje yürürlüğe konuldu. Mavi Akım'ın Akdeniz altından İsrail'e ulaşması bu projenin diğer bir bölümünü oluşturuyor. Zaten, şimdilik sonu Sinop'ta olan doğal gaz hattının yapılmasında İsrail'in önemli bir etkisinin olduğu söyleniyor.

Gözümüzde Dünya haritasını canlandıracak olursak, Rusya'nın doğu-batı-güney yönündeki enerji hareketlerinin, dünya siyasetini oluşturan bölgeyi adeta bir örümcek ağı gibi sarmakta olduğunu görebiliriz. Özellikle, Körfez Savaşı'ndan sonra Orta Doğu'nun enerji kaynaklarına karşı oluşan güvensizlik nedeniyle bölgedeki tek enerji adresi Rusya oldu. Şimdi bu açıdan düşünecek olursak Körfez Savaşı'ndan kimin daha karlı çıktığını daha rahat anlaşılır.

3.5.3. Batı Yönü

Rusya'nın son zamanlarda batı sınırında olan devletlerle sorun yaşaması AB'yi de etkiliyor. Bu nedenle AB, aracı olmadan doğal gaz almak için Rusya ile birlikte yeni bir projeye imza atıyor. Bu projeye göre, AB'nin doğal gazı aracısız alması için Batlık denizinden Rusya ve Almanya'yı bağlayan bir boru hattı geçirilecek. Bu anlaşma ile zararlı çıkacak olan eski aracı ülkeler (Ukrayna, Litvanya, Letonya, Polonya) bu projeye karşı çıksalar da AB ve Rusya bu projeye çok sıcak bakıyorlar. Bu hat önce Almanya'ya oradan da Belçika yoluyla İngiltere'ye bağlanacak.

Harita 4. Mavi Akım Doğal Gaz Projesi

Kaynak: <http://www.hurriyet.com.tr/strateji>

Yıllardan beri olumlu yönde ilerleyen Almanya-Rusya ilişkileri bu proje ile birlikte daha da güçlendi. Hatta, Almanya başbakanlığını bırakmak zorunda kalan Gerhard Schröder şu anda Gazprom'da 100.000\$ maaşla çalışıyor. Her ne kadar AB, Rusya'ya olan enerji bağımlılığından kurtulmak istese de gerek coğrafi özellikler, gerekse Rusya'nın enerjide mutlak güç olması, bu bağımlılığı zorunlu kılıyor. Özellikle bu proje gerçekleşecek olursa Rusya, gazı ile birlikte etkisini Avrupa'da daha da çok hissettirecek¹²⁹.

Rusya ile Almanya arasına Eylül 2005 ayında imzalanan anlaşma ile kurulacak olan Baltık Boru Hattı veya Kuzey Avrupa doğalgaz Boru Hattı Baltık denizi altından geçecek 1200 km'lik bir hat olup 5 milyar dolara mal olacak ve 2010 yılında devreye girecektir. Bu hat ile Ukrayna ve Polonya üzerindeki iki hattın dışında Rusya ile Avrupa arasında üçüncü bir hat oluşacaktır. Polonya ve Ukrayna'nın jeopolitik önemleri azalacaktır. Hattın kapasitesi yıllık 27.5 milyar m³ olup tek kullanıcısı Almanya olacaktır. Hattın Kuzey Avrupa ülkeleri ile İngiltere'ye uzatılması halinde yıllık kapasite 55

¹²⁹ <http://www.site.mynet.com>

milyar m3 olacaktır. Bu ekonomik açıdan oldukça pahalı yatırım Almanya açısından siyasi önceliklere dayandırılmaktadır.

Bu proje aynı zamanda Avrupa'ya Orta Asya, Hazar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika doğalgaz ve petrolerini taşımayı hedefleyen Türkiye ile Türkiye'nin doğu batı enerji koridorunu da olumsuz etkileyecektir¹³⁰.

Rus şirketi Gazprom ile İtalyan Eni şirketi, Kasım 2007'de Moskova'da Güney Akım doğalgaz boru hattı (Harita 5) anlaşmasını imzaladı. İki şirketin yüzde 50-50 ortak olduğu projenin toplam maliyeti 10 milyar dolar olup uzunluğu 900 kilometreyi bulacak. Rusya'dan başlayıp Karadeniz'in altına dönecek boru hattı Bulgaristan'a ulaşacak. Proje tamamlandığında yıllık 30 milyar metreküp gaz taşıyacak ve bu gaz Kuzey-Güney Avrupa'nın ihtiyacı için kullanılacak. Resmî açıklamalarda Avrupa'nın doğalgaz ihtiyacını karşılamak için geliştirilen projenin perde arkasında, Türkiye'nin Nabucco boru hattıyla İran ve Azerbaycan gazını Avrupa'ya taşıma projelerini geliştirmesinin yattığı belirtiliyor.

Harita 5. Güney Akım Doğal Gaz Boru Hattı

Kaynak: <http://www.hurriyet.com.tr>

¹³⁰ www.turksam.org, Erişim Tarihi: 26 Ocak 2006

Avrupa'nın en büyük gaz tedarikçisi pozisyonundan taviz vermek istemeyen Rusya, Güney Akım'ı güçlendirmek ve hattı devreye alma konusundaki kararlılığını göstermek amacıyla son olarak Macaristan'ı da projeye dahil etti. Projeye göre Rus gazı Karadeniz'in altından Bulgaristan'a, oradan da Yunanistan üzerinden Sırbistan'a taşınacak ve Avrupa'ya açılacak. Ancak uzmanlar, bugüne kadar gündeme gelmeyen Karadeniz'in ekonomik bölge sınırları ve kullanımı nedeniyle Güney Akım güzergâhında sorun yaşanacağına hemfikir. Söz konusu durumun, Türkiye'nin enerji köprüsü olma yolundaki en önemli projelerinden Nabucco'yu devre dışı bırakacak Rusya'nın Güney Akımı'nın güzergâhının da tartışmalı hale geldiğini vurguluyorlar¹³¹.

Projeler arasında Rusya'nın Karadeniz kıyısındaki Novorossisk petrol ürünleri terminalinden İsrail-Kızıldeniz yoluyla Hindistan ve Çin'e petrol sevkiyatı öngören Samsun-Ceyhan petrol boru hattı (Harita 6) da var¹³².

Harita 6. Trans Anadolu (Samsun-Ceyhan) Ham Petrol Boru Hattı

Kaynak: <http://www.ntvmsnbc.com>

Rusya, sattığı petrolün önemli bir bölümünü Baltık ülkeleri üzerinden geçen petrol boru hatları üzerinden satıyor. Baltık ülkeleri ve Rusya arasında petrol boru hatları üzerinden çıkan anlaşmazlıklar, Rusya'yı rahatsız

¹³¹ Zaman, "Rusya'nın enerji atağında Türkiye kilit ülke oldu", 07 Nisan 2008

¹³² <http://www.radikal.com.tr>

ediyordu. Bu yüzden kısa bir süre içerisinde Rus petrolünün Baltık limanlarında satışının durdurulması ve Rus limanları üzerinden satışın yapılmaya başlanması bekleniyor. Bu şekilde Rusya'nın Baltık ülkelerine olan bağılılığı sona erecek¹³³.

3.6. Rusya'nın Enerji Politikası

Rusya'nın elinde bulunan tek ekonomik gücü petrol ve doğal gazdır. Bu yüzden Putin, Hazardan başlayıp dünya piyasalarına petrol ve doğal gaz sevkinin kontrol etme politikası içerisinde. Aksi halde gücü zayıflayacaktır¹³⁴.

RF, 1990 sonrasında eski SSCB'nin dağılma şokunu üzerinden atmaya başarmış bir şekilde özellikle 2000 sonrası Vladimir Putin'in başarılı yönetimiyle bütün bölgesel ve küresel denklemlerde kâğıt üzerinde görüldüğünden çok daha önemli bir hale gelmiştir. RF'nin, on yıldan az bir sürede yükselen petrol fiyatları nedeniyle ilerleyerek, ekonomisini düzeltmesi ve hızla büyüyerek bir refah ülkesi konumuna gelmesi küçümsenmeyecek kadar önemlidir¹³⁵.

Putin, SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya'nın kaybettiği etkinliği yeniden kazanmak ve ülkesinin eskisi gibi bir süper güç olmasa bile küresel dengelerde etkili bir büyük güç olmasını sağlamaya yönelik bir dış politika izlemeye başlamıştır. Bu iddialı dış politika çizgisi beraberinde Batı dünyası ile daha çatışmacı bir stratejiyi gündeme getirmektedir. Bütün bunlar Putin'in izlediği aktif dış politikanın somut yansımaları olmuştur. Vladimir Putin'in çok seçenekli ve pragmatik dış politikasındaki en önemli aracı ise, enerji faktörü oluşturmaktadır.

Rusya'nın dış politikada sergilediği pasif tavrı, -26 Mart 2000 seçimleri ile devlet başkanlığına gelen- Vladimir Putin'in birinci dönem devlet başkanlığı döneminde gerçekleşen 11 Eylül terör saldırıları ve takip eden

¹³³ <http://www.rusya.ru/tur/index/news?id=6397> Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2008

¹³⁴ BİLGİN, M... "Avrasya Enerji Savaşları", İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s.50.

¹³⁵ KANTARCI, Ş... Ermeni Enstitüsü, Hakkında - Arşivi, 27 Şubat 2008

Afganistan ve Irak işgalleri değiştirdi. Bu dönemde petrol piyasalarında görölen dalgalanmalar Rusya'yı yeniden ekonomik ve siyasi bir güç haline getirdi. Doktorasını enerji endekli dış politika üzerine yapan Başkan Putin, Rusya'yı yeniden bir süper güç yapacak politikaları keşfetmişti: Petrol vanalarını elinde tutmak. Tabii bunun için önce Oligarklardan kurtulması gerekiyordu.

Putin'in Oligarklardan kurtuluş tarzı onun siyasî zekâsı kadar 15 yıllık KGB tecrübesini de ortaya koyuyordu. Dev Lukoil şirketinin sahiplerinden Mihail Hodorkovski gibi isimler kısa zamanda hapsedildi. Ülkede yolsuzluğun ve güç kaybının temel nedenlerinden biri olarak kabul edilen Rus burjuvazisini millileştirdi ve bu kapsamda gayr-i milli tüm sonradan zenginleri tasfiye etti. Rus oligarşisine savaş açtı ve onları bir bir ortadan kaldırdı, güçlerini kırdı. Batı'yla işbirliği halinde olan bir takım işbirlikçileri de tasfiye etti¹³⁶.

Oligarkların kaderi konusunda Batı dünyasının hiçbir řey yapamaması ve enerji vanalarını kontrol etmesi Rusya liderinin gücünü gösteriyordu. Moskova kısa zamanda petrol şirketlerini devlet kontrolüne almayı başardı. Yeni merkezileşme hamlesini enerji bağlantılı diğer dev şirketler izledi. Putin'in 2004 yılında ikinci kez devlet başkanı sečilirken yüzde 71,2'lik bir halk desteği bulması merkezietçi politikalar için ekstra bir destek sağladı.

Rusya hükümeti, Yukos gibi büyük özel enerji şirketlerini ortadan kaldırarak enerji sektörünü tamamen devletleştirdi. Aynı zamanda, ülke içinde yabancı firmaların enerji sektöründe önemli rol oynamalarını engelledi ve piyasa Gazprom, Rosneft gibi devlet enerji tekellerine kaldı. Bu dev tekellerin Batı ülkelerinde birçok şirketi satın almakta olduğunu da kaydetmek gerek. Rusya hükümeti, dev devlet enerji tekellerini dış politikada araç olarak kullanıyor.

Bütün korumacı ekonomi politikalarının erken evrelerinde olduğu gibi Rus ekonomisi kısa zamanda toparlanmaya başladı. Putin, borç batağı içinde olan, siyasi istikrarsızlıklar ve güvenlik sorunları içinde bulunan Rusya'yı,

¹³⁶ <http://www.milliyet.com.tr>, Erişim Tarihi: 29 şubat 2008

küresel güç mücadelesinde beklenilenin, tahmin edilenin çok daha ilerisine kısa bir sürede taşımalarını bildi¹³⁷.

Düne kadar kasası boş olan ve borç ödeyen RF, Putin döneminde bu borçları vadesinden önce ödeyerek ülkesini dünyada itibar sahibi bir konuma getirdi. Putin döneminde gayri safi milli hasıla yüzde 40 oranında büyüdü. Petrol ve doğalgaz (global fiyatların artması) gelirleri sayesinde yüksek bir kalkınma hızı (%6–7) yakalandı. Dış borçlar 190 milyar dolardan 100 milyar dolara geriledi. Rusya, Paris Kulübüne olan borcunu 2006 yılı sonunu beklemeden kapattı. Rusya, tekrar bir küresel güç adayı haline geldi. Enerjinin ekonomik büyümenin tetikleyici unsuru olarak kullanılması işe yaramaya başlamıştı. Şimdi sıra enerjinin dış politika üzerindeki tetikleyici rolünü göstermeye gelmişti.

Rusya, doğalgaz ve petrol kaynaklarını da hem AB, hem de eski Sovyet Cumhuriyetleri üzerinde bir tehdit olarak kullanıyor. Eğer, AB ve diğer komşu ülkeler Rusya'nın aleyhinde olacak politikalar geliştirirlerse Rusya hemen enerji sevkiyatını kesiyor, aksatıyor veya fiyatları astronomik seviyelere vardiıyor. Putin Yönetimi, enerji kaynakları ve enerji hatlarının dünyada oynadığı rolü çok iyi anlamış durumda ve bu kozu çok iyi kullanıyor¹³⁸.

Putin Rusya'sının enerjiye endeksli dış politikasını uygulama alanına alması 2005'i 2006'ya bağlayan gece oldu. Ukrayna'yı vuran soğuk kış günlerinde Moskova Ukrayna'nın doğal gaz kaynaklarını keserek Turuncu Devrim'i cezalandırdı. Ukrayna daha önce Batılı yeni dostlarının baskı gücüne güvenerek reddettiği 160 dolar teklifini bu kez karşısında 230 dolar olarak buldu ve dünya Rusya karşısında sessizliğe büründü. Rusya'nın doğalgaz vanalarıyla oynaması bir anda bütün Avrupa'da tedirginliğe yol açtı. Dünyada "Yeni Soğuk Savaş"ın konuşulmasına neden oldu. İtalya'da bile doğalgazla işleyen enerji santralleri geleneksel yakıta geri dönüş çalışmaları yapmaya başladı. Rusya gücünü denemiş ve ümit ettiğinden bile daha güçlü olduğunu öğrenmişti.

¹³⁷<http://www.stratejikboyut.com>, Erişim Tarihi: 07 Mart 2008

¹³⁸ <http://www.globalsiyaset.com/makaleler>

Ukrayna ve Gürcistan'da gerçekleştirilen renkli devrimleri ve ABD'nin NATO'yu bu bölgelere genişletmeye çalışmasını, Rusya'nın yeniden çevrenmesi ve Rus etki alanına yapılan çok ciddi bir müdahale olarak görüyorlar ve bu nedenle Rusya son zamanlarda enerji alanında kazandığı gelirinin büyük bir bölümünü silahlanmaya ve füze teknolojisini modernleştirmeye ayırıyor.

Ukrayna ile Rusya arasında gerçekleşen kriz Rus dış politikasında değişimin kırılma noktasını oluşturdu. Nitekim Duma uzmanı Dmitry Kulikov, Moskova'nın Kiev'e verdiği bu dersin Rus dış politikasında gerçekleşecek bir dizi gelişmenin ilk halkası olduğunu söyleyecekti. Elbette bu dönüşüm Moskova'nın Batı ile girişilecek bütün işbirliklerini reddedeceği anlamına gelmiyordu. Putin, Kremlin'in Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi bütün dünyayı karşısına almış bir tehdit unsuru olarak algılanılmasını da istemiyordu.

Gerçekten de Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasında enerji kaynaklarının uzun soluklu bir silah olarak kullanmaya başladığı görülüyor. Bununla karşılaşan ilk ülke Belarus'tur. Belarusla iki devletli özel bir birlik kurulması hedefi çerçevesinde petrol ve doğalgaz önemli iki silah olarak kullanıldı. Belarus-Rusya arasında yaşanan ve son anda aşılınan doğalgaz krizine, eklenen petrol krizi Rusya'nın enerji kaynaklarını nasıl gördüğü ve kullandığının en somut yansıması olarak değerlendirilebilir.

Almanya, Polonya, Macaristan, Slovakya ve Çek Cumhuriyeti'ni bir anda stratejik petrol rezervlerine başvurmak durumuyla karşı karşıya bırakan bu durum gerek Rusya'nın gerekse eski Sovyet coğrafyasının gelecekte Avrupalılara enerji dar boğazları yaratabileceği korkusunu yeniden akıllara getiriverdi. Sorun her ne kadar bir iki gün içerisinde çözülsede Rusya'nın Gürcistan'da takındığı tavır korkuları yeniden canlandırdı. Bu bağlamda Rusya'nın takındığı tavır ticari olarak mantıklı ve doğru gözükse de sürecin işletilmesine bakıldığında Rusya'nın bu tarzını dış politik kararlarıyla eşgüdümlü yürüttüğü ve en azından dış geçirebildiği ülkelere enerjiyi bir silah olarak kullanarak yaklaştığı görülmektedir.

Nitekim Rusya'nın dış politika hamleleri sadece güç gösterisinden ibaret değildi. Putin sadece, yıllar önce yazdığı bir makalede belirlediği yol haritasını uyguluyordu. Vladimir Putin, Teknik Dergi'de 1999'da yayımlanan bir makalesinde Rusya'nın ekonomik olarak yeniden inşasının yol haritasını şöyle çizmişti:

a. Rus ekonomisinin büyümesi Batının en az iki katı hızda olmalı. Rusya'nın gecikmişliğinin farkı ancak bu şekilde kapatılabilir.

b. Rus ekonomisinin büyümesi petrol ve doğalgaz başta olmak üzere yeraltı zenginliklerinin çıkartılması, son ürün haline gelecek şekilde değerlendirilmesi ve serbest piyasa fiyatlarında çok alternatifli yollarla pazarlanmasına bağlıdır.

c. Yeraltı zenginliklerinden elde edilecek gelirin diğer sektörlerin de iyileştirilmesinde kullanılması suretiyle istihdam sağlanmalıdır.

d. Sovyet döneminden kalan ekonomik yapı Batı karşısında Rusya'nın gücünü zayıflatan en önemli handikaptır. Dünya piyasalarında rekabet edebilecek büyüklükteki şirketlerin devlet kontrolünde olması gerekmektedir.

Putin'in bu makalede çizdiği ekonomik yeniden yapılanma 2005 sonu itibarıyla tamamlanmıştı. Şimdi bu makalenin ikinci yarısı yazılmalıydı: Rusya bir enerji süper devleti olarak uluslararası politikada kendisini nasıl konumlayacaktı? Putin'in bu soruya cevabı 22 Aralık 2005'te Rusya Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmayla geldi. Putin, Rusya'nın dünya siyasetinde aktif ve en üst düzeyde rol alması gerektiğinin altını çiziyordu. Bu yer alma da postmodern dünyanın belirlediği parametreler üzerinden değil, Rusya'nın en iyi bildiği Soğuk Savaş parametreleri üzerinden olacaktı. Savunma Bakanı Seygey İvanov Başkan Putin'in konuşmasını yorumlarken "Günümüz dünyasının sadece güce saygı duyduğunu" ifade edecektir.

Putin'in dünya politikasında aktif rol alma projesi önce yakın çevrede bulunan ve bir zamanlar Sovyetlerin kontrol ettiği ülkelerin iç ve dış politikalarına hükmetmeyi gerektiriyordu. Rusya bunu kendi federasyonu içinde ayrılıkçı politikalar güden azınlıkların hızla bastırılması ve komşu devletlerin Rusya'ya enerji kaynakları açısından bağımlı oldukları dersinin

verilmesi yoluyla gerçekleştirecekti. Ukrayna'ya verilen dersten sonra Gürcistan'a petrol ve doğalgaz taşıyan boru hatları ve elektrik kabloları bombalandı. Rusya saldırıyı teröristlere yıksa da bunun Tiflis'e verilmiş bir mesaj olduğu açıktı.

Amerika ve Avrupa'dan gelen bütün tepkilere rağmen Rusya yeni dış politikasını başarıyla sürdüreceğe benziyor. Bunun da tek sebebi Putin yönetiminin asla yasaklanamayacak olan tek silahı, petrol ve doğalgazı, en etkin bir şekilde kullanıyor olması. Nükleer enerjinin daha yaygın kullanılması ve alternatif enerji kaynaklarının devreye konulmasına rağmen enerji uzmanları 2025 yılında dahi dünyanın fosil yakıtlara bugün olduğu kadar muhtaç olacağını söylüyorlar. Bu da Amerika'nın ve Avrupa'nın önümüzdeki 20 yıl boyunca Rus dış politikasında gözlenen 'agresif enerji'ye boyun eğmek zorunda oldukları anlamına geliyor¹³⁹.

Dünyanın en büyük doğalgaz rezervlerine sahip ülkesi Rusya, doğalgazın ikincil bir enerji kaynağı olmaktan çıkarak petrolle beraber birincil enerji kaynağı olmasını değerlendirerek, serbest piyasanın nimetlerinden de yararlanarak, doğalgazı sadece ticari değil siyasi bir koz olarak da kullanmayı başardı. Türkmenistan ve Kazakistan gibi ülkelerin doğalgazlarını da tekeli altına alan Putin'li Rusya, bir anda dünya enerji vanasına sıkıca yapışmış oldu. Rusya, Çin ile birlikte söz konusu bölgede (ABD'nin uyguladığı) "vaad etmek yerine" dediğini yapan bir ülke görüntüsü vererek, söz konusu yönetimlerin güvenini de kazandı.

Rusya; Doğu Avrupa, Balkanlar ve Orta Asya'da kendisine ekonomik ve siyasi anlamda az veya çok bağımlı olacak nüfuz bölgeleri yaratmaya çalışmaktadır. Orta Asya Coğrafyası'nda Çin ile birlikte hareket ettiği için diğer bölgelere nazaran bu konuda başarılı olmaktadır. Balkanlar ve Doğu Avrupa Coğrafyası'nda ise AB ve ABD ile bir yarış içerisindedir¹⁴⁰.

1993 yılı itibariyle gündeme getirilen "Yakın Çevre Doktrini'ni" başarı ile uygulayarak bu doktrin doğrultusunda özellikle eski Sovyet cumhuriyetlerini kendi komşuları olarak tanımladı ve buralarda kendi

¹³⁹AKKAN, F... Yeni Süper Enerjik Güç, Aksiyon, Sayı: 588, 13 Mart 2006

¹⁴⁰ <http://www.globalsiyaset.com/makaleler>

çıkarlarının olduğunu belirterek, bu ülkelerin başka ittifaklara katılmasını önlemek için Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) adı altında bir örgütlenmeye gitti. Bu yapılanma ile RF, Orta Asya, Kafkasya, Baltık ve Balkan ülkelerini kendi kontrolü altına almaya çalıştı.

Rusya, "yakın çevre" diye nitelediği eski Sovyet cumhuriyetleri üzerindeki etkisini enerji silahı ile artırdı. Kazakistan, Türkmenistan gibi enerji zengini ülkeler ihracatlarının büyük kısmını Rusya üzerinden yapıyorlar. Kazakistan petroleri ve Türkmenistan doğal gazı Rusya boru hatlarından dünya pazarlarına ulaşıyor. 2003 yılında varılan bir anlaşma çerçevesinde Türkmenistan doğal gazının büyük bölümü 25 yıl Rusya boru hatları ile ihraç edilecek. Niyazov sonrası dönemde bu durum değişmeyecektir.

Yeni dönemde Rusya'nın Türkmenistan üzerindeki etkisi artabilir. Ukrayna, Beyaz Rusya, Gürcistan, Moldova gibi enerji kaynağı olmayan ülkeler ise, ihtiyaçlarını Rusya'dan karşılıyorlar. Kısacası Rusya enerji silahını "yakın çevrede" başarıyla kullanıyor. Bunun tek istisnası Azerbaycan. Azerbaycan petrolü Türkiye üzerinden dünya pazarlarına ulaşıyor. Azerbaycan doğal gazı da Bakü-Erzurum boru hattı ile Türkiye üzerinden ihraç edilecek¹⁴¹.

Rusya enerji silahını Azerbaycan'a da uyguladı. Ancak Devlet Başkanı İlham Aliyev, sıra dışı çıkışla doğalgaz zammını kabul etmeyeceğini açıkladı. Rusya'nın şantajına boyun eğmeyeceğini söyledi. Aliyev, "Halkımızın zarar görmemesi için uğraş veriyoruz. Onurumuzu koruyacağız. Azerbaycan şantajlara boyun eğmeyecek. Kendi kaynaklarımızı kullanmanın bir yolunu bulacağız" dedi¹⁴².

Rusya; Doğu Avrupa, Balkanlar ve Orta Asya'da kendisine ekonomik ve siyasi anlamda az veya çok bağımlı olacak nüfuz bölgeleri yaratmaya çalışmaktadır.

ABD'nin ve yeni bir gelişme de olsa AB'nin Avrasya'da etkin olma politikalarına karşı RF, Çin ile yakınlaşarak Kırgızistan, Kazakistan ve

¹⁴¹ <http://www.kibrisgazetesi.com>

¹⁴² <http://www.turkatak.gen.tr>

Tacikistan'ın da katılımıyla 1996'da kurulan Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)'nü aktif hale getirmiştir¹⁴³. Çin, ŞİÖ'nü RF'nun içinde bulunduğu ekonomik kaostan faydalanıp sınır sorunlarını çözmek için kurdu¹⁴⁴. Putin neredeyse tüm Avrupa'da enerji tekeli alma peşinde ve Çin ile işbirliği içerisindedir. Bunu da ŞİÖ yoluyla yapmaktadır¹⁴⁵.

1999 sonunda Rus derin devletinin bir tercihi olarak iktidara gelen Putin, 2000 yılının başından itibaren ortaya koyduğu icraatlar ve izlediği politika ile ne kadar yerinde bir tercih olduğunu fazlasıyla ispatladı. İktidara getirildiği ilk günden itibaren, güvenlikten, dış politikaya kadar en temel noktalarda yeni doktrinler ortaya koydu. Burada, enerji fiyatlarındaki artış ve Rus silah sanayinin önemli katkısı kadar, ABD'nin özellikle Avrasya politikasındaki beceriksizlikleri de Putin'in işini kolaylaştırdı.

Nitekim, 2007'de "Yılın Adamı" olarak Putin'i seçen Amerikan Time dergisi, "Başkan Putin'in Rusya'yı 90'lı yıllar boyunca uğraştıran sorunlardan kurtararak bir dünya gücü haline getirmekteki rolünün itiraf edilmesi anlamına geliyor." şeklinde tüm dünyaya açıkladı.

RF Putin döneminde, yeni bir burjuvazi yaratarak, yakın çevresinden başlamak üzere "mobil finansörler" ile Rusya'nın finansal-ekonomik etki alanını oluşturmaya ve bunu geliştirmeye başladı¹⁴⁶.

Rusya bir taraftan Orta Asya ülkelerindeki enerji kaynaklarının kontrolünü ele geçirirken, diğer taraftan da yeni projeler sayesinde başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkeyi kendisine bağımlı hale getirmiştir. Görünen odur ki yeterli kendi enerji kaynaklarına sahip olmayan AB ve ABD, enerji alanında Rusya'ya mağlup olmuş durumdadır¹⁴⁷.

Rusya, AB doğal gaz ihtiyacının dörtte birini karşılıyor. Doğal gazın yüzde 80'i Ukrayna ve yüzde 20'si Beyaz Rusya üzerinden AB ülkelerine

¹⁴³ ÇEÇEN, A... "Avrasya'da Dünya Hegemonya Kavgası", 2023 Dergisi, 15 Ekim 2004, s.19

¹⁴⁴ ADIBELLİ, B... Büyük Avrasya Projesi, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.191

¹⁴⁵ a.g.e, s.195

¹⁴⁶ <http://www.stratejikboyut.com>, Erişim Tarihi: 07 Mart 2008

¹⁴⁷ KAMALOV, İ... KEİ Zirvesi, 26 Haziran 2007, İstanbul.

ulaşıyor. Rusya, Ukrayna veya Beyaz Rusya'ya doğal gaz akışını durdurduğu zaman AB bundan hemen etkileniyor.

Ayrıca Putin'in enerjiyi dış politikada bir silah olarak kullanması, Rusya'nın etkinliğini artırmıştır. Rusya enerji bağımlılığı ile özellikle AB'yi bölgede etkisiz hale getirebilmiş ve uluslararası arenayı kendi tezlerine (Örneğin ABD'nin füze sistemine karşı kendisine destek alabilmektedir) çekebilmiştir¹⁴⁸.

Rusya, emrindeki gazprom mekanizmasıyla bir kısım Avrupa devletlerine ve diğer komşularına doğalgaz gönderen muslukların sahibi haline geldi. Bu durum ona, ekonomik açıdan olduğu gibi, siyasi açıdan da büyük bir güç veriyor. Her şeye rağmen, Putin'nin dikkatli ve etkili politikasının yanı sıra petrolden elde edilen ciddi gelir, birçok yönden tamamlanmış sağlam alt yapısı ile birleştirildiğinde Rusya'nın daha uzun bir süre ikinci bir parçalanmaya uğramayacağını işaretlerini vermektedir.

Yeniden küresel güç olma çabasındaki Rusya, uzun süredir dış politikasında kendi dışında, ABD, AB, Çin, Hindistan, Japonya gibi 5 ayrı kutup oluşması fikrindedir. Çıkarları açısından tek kutuplu dünya görüşüne karşıdır. Çok kutuplu bir dünya düzeni bugün için zayıf bir Rusya'nın daha çok işine gelmekte ve Rus dış politikası yukarıdaki kutup merkezleri içinde özellikle Hindistan gibi müttefikleri kendi safında görebilmektedir. Temel amaç ABD'nin gücünü azaltmak ve başka müttefiklerin de kendi yanında yer almasını sağlamaktır. Çok kutuplu dünya görüşü bizimde benimsediğimiz bir görüştür.

Vladimir Putin'in yönetime gelmesiyle birlikte Rus dış politikasında enerji faktörü oldukça önemli rol oynamaya başlamıştır. Sahip olduğu petrol ve özellikle de doğalgaz kaynağıyla dünya enerji piyasasında ağırlıklı bir konuma sahip olan Rusya, bu avantajını kullanarak enerji arzını ve boru hatlarını kendi çıkarlarına göre yönlendirmeye ve bu şekilde bu alandaki gücünü daha da artırmaya çalışmaktadır.

¹⁴⁸ <http://www.globalstrateji.org>, Erişim Tarihi: 08 Ekim 2007

Özellikle son yıllarda yaşanan gelişmelerin de gösterdiği gibi Rusya, dış politikada enerji kartını çok iyi kullanmaktadır ve Avrasya coğrafyasında enerji ataklarına devam ederek akıllı politikaları sayesinde başarılı olmaktadır. Enerji kaynaklarının bulunduğu diğer bölgelerin istikrarsız yapıya sahip olması bir taraftan Rusya'yı neredeyse tek "güvenilir" tedarikçi konumuna getirmekte, diğer taraftan da fiyatların artmasına neden olmaktadır. Enerji kaynaklarının fiyatlarının artması ise hiç kuşkusuz Rusya'nın işine yaramakta, ana geliri olan bu kaynaklar sayesinde Moskova, hem iç hem dış borçların büyük bir kısmını kapatmakta, hem de ülke içinde halkın refah düzeyini yükseltmeye yönelik bazı reformlar başlatmaktadır.

Kremlin'in ekonomik sorunları çözmesi ve enerji kozunu iyi kullanması, Rusya'nın uluslararası arenadaki hareket alanını da genişletmekte ve bağımsız bir dış politika izlemesine fırsat tanımaktadır. Nitekim sahip olduğu enerji kaynaklarının Rusya'ya, ABD'ye birçok konuda karşı çıkma ve adeta Soğuk Savaş dönemi rüzgârları estirme imkânı tanıdığı söylenebilir.

Rusya, kesinlikle petrol sahalarını özelleştirmiyor, petrol üretimi yapılan saha özel mülkiyete verilmiyor, petrol özel mülkiyete veriliyor. Bütün bu doğal kaynaklar üzerinde de Rusya Federasyonu'nun devlet olarak kendisinin girişleri, yabancıların girişleri, özel sektörün girişlerini sınırlandırıcı, tamamen yerli ve yabancı özel sektöre tümüyle verilmesinin benimsenmediği bir süreç başladı¹⁴⁹.

Enerjiyi dış politika aracı olarak kullanma becerisini elde etmek amacıyla Putin'in hala devletin elinde bulunan enerji devi Gazprom'u yeni politika yapımı sürecinin merkezine oturtarak, dağınık yapının aşılması amacıyla farklı bir adım attığı görülüyor. Aynı dönemde çeşitli nedenlerle hızla artan enerji fiyatları, ucuz ve temiz olduğu için kullanımı yaygınlaşan doğalgaz, Putin'in attığı bu adımı başarılı kıldı ve Moskova'yı konuya daha bir dikkatle eğilmeye yönlendirdi.

¹⁴⁹ <http://www.acikradyo.com.tr>, Erişim Tarihi: 27 Haziran 2006

Konuyla ilgili olarak Çelikpala Cumhuriyet strateji ekindeki yazısında şunları söylüyor; “Rusya, ‘2020 Enerji Stratejisini 2003’de tamamlayarak uygulamaya başladı. Bu yaklaşımı dünyanın hemen hemen her bölgesini yakından ilgilendiriyor. Çünkü Rusya’nın enerjisi büyük bir güç. Rusya, enerjiyi ekonomik ve siyasi hedeflerinin aracı yapmış durumdadır.

Yeni Enerji Stratejisi bu sürecin çerçevesi olarak algılanabilir. Rus hükümeti bu girişime Kasım 2000’de başladı. Yeni strateji, enerji sektörünün büyütülmesini öngörmekteydi. Bu büyümede mali olarak enerjiye dayanan Rusya’nın ihracatının yeni piyasalar bağlamında başta Asya-Pasifik ve Kuzeydoğu Asya pazarıyla büyütülmesi hedeflenmekteydi. Bu bağlamda tanımlanan yeni hedefler doğrultusunda 2,5 yıllık bir süreçte şekillendirilen yeni Stratejiyle Rusya için kuzey-güney-doğu hatlarında yeni işbirliği çerçevesi ve dış politika yapımı sürecine girişildi.

AB ile var olan ilişki ve ticaretin genişletilmesi yaklaşımı doğrultusunda bir yandan yeni nakil hatları oluşturulurken kalıcı işbirliği için AB’nin yeni enerji politikası oluşturma süreciyle uyumlu görüşmelere girişildi. Bu türde bir AB stratejisinin oluşturulması gerekliliğinin yanı sıra, AB ülkelerinin Rusya’yı güvenilir ve sürekli bir ortak olup olmadığını tartışmaya açmasının yarattığı tutarlı ve etraflı bir politika geliştirme zorunluluğu karşı tarafta yer alan Rusya’yı da sadece AB’ye bağımlı bir politik-ekonomik stratejik yaklaşımın dışına çıkmaya zorladı.

Türkiye’de Rusya ile özel yakınlaşma olarak görülen sürecin aslında Rusya’nın bilinçli bir tercihle dört bir tarafında yer alan komşularıyla geliştirmeye çalıştığı merkezinde enerji ve ticaretin yer aldığı planlı ve eşgüdümlü yeni bir dış politik tercih yansıması olduğudur. Bu çerçevede enerji kaynakları işbirliğini sağlayan ortak kaynak olmaktan çıkıp adım adım bir dış politika aracına dönüşüyor. Bu anlamda en önemli araçlar olarak devletin kontrolünün yüksek düzeyde olduğu doğalgaz ve elektrik öne çıkıyor.

Gerek eski Sovyet Cumhuriyetlerinin bu kaynaklara olan bağımlılıkları, gerekse Avrupalı ülkelerin artan petrol ve doğalgaz talepleriyle Hindistan, Çin ve Japonya gibi yeni talipler bu kaynakların birer dış politika aracı ya da silahına dönüşmesine yol açan unsurlardır. Rusya’nın da bu durumunda yeni

ticari/politik tercihler geliştirerek günümüze kadar siyasal etkinlik amacıyla ve Sovyet döneminin politik mirasının gereği olarak uyguladığı fiyatlama politikasını revize etmesi enerji kaynaklarının Rusya'nın yeni dış politika silahları olduğu tartışmasını yarattı.

Diğer yandan Rusya doğalgazı ihraç etmenin ötesinde ister doğrudan Gazprom eliyle isterse Gazprom'un arkasında bulunduğu şirketler eliyle ve özelleştirmeler aracılığıyla BDT ülkelerinden Avrupa'nın tamamına yerel dağıtım şirketlerini ele geçirmeye çalışıyor. Bu durum Rusya'nın gazın dağıtımında son noktaya kadar ulaşarak gaz fiyatlarını kontrolü altında tutmaya çalışmasının bir yansımasıdır. Böylece Orta Asya ya da benzeri alternatif kaynakları kısıtlama, hem alıcı, hem satıcı hem de dağıtıcı olarak piyasaya hâkim olma çabası sürdürülüyor. Rusya'nın Türkmenistan gibi diğer potansiyel sağlayıcıların ürettiği gazı ve diğer kaynakları alarak kendi sistemine sokup yeniden fiyatlandırarak satma politikası bunun doğrudan yansımasıdır. Bu, gelecekte artan bağımlılıkla Rusya'yı daha etkin kılabilir"¹⁵⁰.

Enerji politikasında ABD ve AB ülkeleri, Rusya'nın doğal gaz konusundaki tekel olma özelliğini kırmak için Orta Asya ülkeleri ile ikili görüşmeler yapınca, Rusya da bu by-pass projelerini bozmak için Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan gaz şirketlerinin başkanlarıyla bir araya geldi. Alınan kararda, Orta Asya cumhuriyetlerinin de doğal gazı, gelecek yıldan itibaren Avrupa fiyatı seviyesinde satması kararı alındı. Hatta uzmanlara göre Rusya, onların doğal gazını kendisi bu fiyatlara alarak ABD ve AB ülkelerinin by-pass faaliyetlerinin önüne geçmeye çalışıyor"¹⁵¹.

Rusya, ekonomik, siyasi ve askeri açıdan yeniden güçlenmek ve öncelikle bölgesinde nüfus sahibi olabilmek stratejisinde enerji politikalarını temele oturtmuştur. Öncelikle 1998 yılında yaşadığı krizin ardından ekonomik açıdan yeniden güçlenmek için enerji kaynaklarına dayalı politikalar izlemiş ve başarılı olmuştur. Hızlı ekonomik iyileşme ile Rusya IMF ile olan

¹⁵⁰ ÇELİKPALA, M... "Rusya'nın Enerjiye Dayalı Egemenlik Anlayışı", Cumhuriyet Strateji Eki 3/136, 22 Ocak 2007

¹⁵¹ www.yenimesaj.com.tr

anlaşmalarını da sona erdirmiştir. Ayrıca, ekonomik hedefleri ardından yeniden bölgesel ve global nüfus sahasını genişletmek için de enerji politikalarını kullanmaktadır. Öncelikle yakın bölgesinde tekrar ekonomik ve siyasi anlamda nüfus sahasını genişletmeyi hedeflemektedir.

Rusya'nın enerji politikası, tehlikeli bir silah haline dönüşme riski taşımaktadır. Rusya yakın bölgesi için en önemli ve tek doğalgaz tedarikçisi durumundadır. Bu avantajını yeni enerji fiyat politikası ile birlikte değerlendirmeye başlamaktadır. Böylece doğalgaz bağımlısı olan ülkeler üzerinde ekonomik ve siyasi baskı uygulayabilecektir.

Putin'in başkanlığından bu yana Rusya'da birçok şey değişti. İlk yılında daha çok ülke içindeki otoriteyi sağlamakla meşgul olan Putin'in sonraki yıllarda yaptığı en önemli iş, enerjiyi Rusya'nın politikasının merkezine oturtmasıydı. Zaten Putin, devletin en önemli enerji şirketi Gazprom'u özelleştirmeden kurtarıp, devlete soyut bir şekilde bağlayarak niyetini belli etti. Esasında, dönem itibarıyla Rusya'nın enerjiyi kullanarak politik bir güç elde etmesi kadar doğal bir şey yoktu. Coğrafi açıdan Rusya'nın çevresi enerji sorunlarıyla sürekli kaynıyordu. Bu sorunları dört maddede toplamak mümkün:

1. Doğusunda nüfusu 1.5 milyarı aşan Çin'in büyümek için sürekli enerjiye gereksinim duyması.
2. Güneyinde bulunan Orta Doğu'da yaşanan savaşlar dolayısıyla petrolün fiyatının sürekli artması.
3. Batısında yeraltı kaynakları yetersiz olan ve yaşlı bir nüfusa sahip olan AB'nin bulunması.
4. Kyoto sözleşmesiyle birlikte havayı daha az kirleten enerji kaynaklarına talebin artması.

Orta Asya için Rusya'nın enerji deposu demek yanlış olmaz. Rusya bu bölgede bulunan doğal gazı ihraç ederek önemli bir gelir elde ediyor. En önemlisi ise Rusya sahip olduğu bu gazı bir silah gibi kullanıp diğer ülkelere bir yaptırım uygulayabiliyor. Putin, "Dünyanın her yerini vurabileceğimiz bir

silahımız var "diyor. Birçok kişi bunun basit bir güç gösterme politikası olduğunu söylese de bunun böyle olmadığı, Ukrayna'da ortaya çıktı.

Rusya'nın sahip olduğu ezici yer altı kaynakları, dünya devletlerinin Rusya'ya bağımlı olmasına neden oluyor. Oluşan bu bağımlılık Rusya'ya bir yaptırım gücü sağlıyor. Putin, Rus gazını boru hatlarıyla birlikte stratejik bölgelere ulaştırarak etki sahibi oluyor¹⁵². Rusya, coğrafi ve stratejik konumu, gelişmiş sanayi altyapısı ve eğitimli insan gücü sayesinde dünyanın önde gelen enerji devleti olarak global ekonomik ve jeopolitik süreçleri ciddi şekilde etkileme olanağı elde etmektedir.

Dünya enerji piyasalarındaki yüksek fiyat düzeyi uzun dönemde ihracat gelirlerini artırdığı için Rusya ve diğer ihracatçı ülkelerin çıkarlarına uygun olmaktadır. Bu ülkelerin birçoğu Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı (Organization for Petroleum Exporting Countries – OPEC) bünyesinde birleşirken, Rusya gibi bazı ülkeler ise bağımsız ihracatçı konumundadırlar¹⁵³.

Rusya enerji diplomasisini son yıllarda akıllıca kullanmaya başlamış ve dış politikasında en önemli araçlardan birisi haline getirmiştir. Rus doğalgazının Avrupa'daki en büyük alıcıları arasında Almanya, Fransa, İtalya ve Avusturya'ya gelmektedir.

Sovyetler birliği dağıldıktan sonra süper güç statüsünü kaybeden Rusya, Başkan Putin'in iktidara gelmesinin ardından önce bölgesel bir güç ve ardından da bölgesel enerji süper gücü olma yönünde çaba harcamaktadır. 11 Eylül sonrası ABD'nin Afganistan operasyonu sebebiyle bölgeye yerleşmesi, Avrasya coğrafyasında daha önce ekonomik var olan ABD'nin Afganistan ile beraber askeri üslerde edinmesi ve Renkli devrimlerle bölgede kendisine yakın güçleri iktidara getirmesi sebebiyle bölgede etkisi azalan Rusya, önce Şanghay İşbirliği Örgütü ve ardından da şimdi (aslında daha

¹⁵²www. site.mynet.com

¹⁵³ www.tasam.org

önce de zaman zaman kullanmaktaydı) enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullanmaktadır¹⁵⁴.

Rusya Federasyonu, sahip olduğu petrol ve doğalgaz kaynakları üzerinden dış politika stratejileri oluşturmaya devam ediyor. Eşzamanlı olarak da, çeşitli yönlerden kendine bağlı yakın çevre ülkeleri üzerinde farklı yöntemlerle baskı uygulayarak, bu ülkelere geçen boru hatlarının mülkiyetini eline geçirmek istiyor. Böylelikle enerji ve enerji iletim yolları konusunda neredeyse bir tekel oluşturarak, hem yakın çevre üzerindeki etkisini kuvvetlendirme, hem de Avrupa üzerinde enerji konusuna dayalı diplomasisini kurumsallaştırma yönünde bir çaba içinde (Çelikpala, 2007: 16-17).

Rusya gerek iç tüketimde gerekse eski Sovyet coğrafyasında insani gereklilik ve siyasal etkinlik çerçevesinde doğalgaz ve petrolü piyasada oluşan fiyatlardan bağımsız bir biçimde büyük oranda sübvans ederek sağlamaktaydı. Doğalgaz ve petrol talebinin artması, sağladığı ekonomik gelir ve oluşan yeni siyasi hedefler Rusya'yı farklı bir yöne itiverdi. Hem kendi iç pazarını koruyarak ucuza arzı sağlamak hem de liberal ekonomik dünyanın bir parçası olmak amacıyla gelirlerini artırmak adına Rusya yeni bir fiyatlarına politikasına gidiverdi. Amaç 2011'de BDT petrol ve gaz fiyatlarının Avrupa'ya satılanla eşitlemekti¹⁵⁵.

ABD ve Rusya arasında Hazar enerji kaynakları üzerine yaşanan rekabet, 2008 başından itibaren Türkiye dahil bütün Avrupalı tüketicilerin doğalgazı daha pahalı almasına yol açacak. Türkmenistan halen yılda 90 milyar metreküp gaz üretiyor. Bunun 40'ünü Rusya alıyor, 30'unu Çin alıyor, 20'si de kendi tüketimlerine gidiyor. Yeni anlaşmayla üretimdeki bütün artışı Rusya alacak. Proje ile, Hazar'ın karşısına geçmek yerine, zaten 60 yıldır kullanılan altyapı üzerinden, ki buna üç rafineri dahil, Hazar'ın doğu kıyısı boyunca Türkmenistan'dan kuzeye çıkacak, Özbekistan'ın da, Kazakistan'ın da bağlanıp kendi gazlarını yükleyebilecekleri, Rusya üzerinden Batı pazarına gaz taşınacak (Harita 7).

¹⁵⁴ www.turksam.org, Erişim Tarihi: 26 Ocak 2006

¹⁵⁵ ÇELİKPALA, M... "Rusya'nın Enerjiye Dayalı Egemenlik Anlayışı", Cumhuriyet Strateji Eki 3/136, 22 Ocak 2007

Harita 7. Türkmenistan'ın Gaz Dağıtım Projesi

Kaynak: Radikal, 02 Aralık 2007

Rusya'nın bölgesel enerji denklemine müdahalesi, Türkmen anlaşmasıyla sınırlı değil. Rus Büyükelçisi İvanovskiy'in hiç ayrıntıya girmeyen, ama çok şey anlatan "eskiden Irak'la yoğun petrol ve gaz işbirliğimiz vardı. Yine olsun istiyoruz" sözlerini kayda geçirmek gerekir¹⁵⁶.

Rusya Federasyonu'nun enerji kartını dış politikada yoğun ve etkili şekilde kullanmaya başlaması, Avrupalı ithalatçıları alternatif güzergâhların geliştirilmesi konusunda hareketlendirmiştir¹⁵⁷. Gazprom, önceden belirlenmiş fiyatlarla Orta Asya devletlerinden 55-60 milyar metreküp gaz alımı yapmaktadır. Bu miktar içerisinde en büyük pay 40 milyar metreküp ile Türkmenistan'a aittir.

Rusya'nın Türkmenistan'ın fiyat artışına ilişkin talebini kabul etmesi, Özbekistan'ı da cesaretlendirdi ve Özbek yetkililer de Rusya'ya ihraç ettikleri gazın fiyatında artışa gideceklerini açıkladılar. Rusya, Özbek gazını da çoğunlukla Avrupa'ya ihraç ediyor ve dolayısıyla bu fiyat artışından da kendisinden çok Avrupa ülkelerinin etkileneceği anlaşılıyor. Rusya söz

¹⁵⁶ İVANOVSİY, V... "Gazda rekabet fiyatı", Radikal, 02 Aralık 2007

¹⁵⁷<http://www.asam.com>, Erişim Tarihi: 26 Haziran 2007

konusu ülkelerle ilişkilerin karşılıklı çıkarlara dayalı olduğunu ve Rusya'nın güvenilir bir ortak olduğunu göstermek istiyor. Ayrıca, Rusya'nın, Türkmenistan ve Özbekistan'ın fiyat artırımlarını Avrupa ülkelerine karşı bir savunma gerekçesi olarak kullanacağı tahmin ediliyor. Rusya'nın Orta Asya'da gaz ithal ettiği üçüncü ülke ise Kazakistan. Kazakistan'ın da 2008 yılının ikinci yarısında gaz fiyatını arttırması bekleniyor¹⁵⁸.

3.6.1. Rusya'nın Enerji Stratejisi

Rusya sahip olduğu petrol ve doğal gaz kaynağını kullanarak dış politikada stratejiler üretiyor¹⁵⁹. Bu stratejilerden bazıları;

1. Rusya, ekonomik, siyasi ve askeri açıdan yeniden güçlenmek ve öncelikle bölgesinde nüfus sahibi olabilmek stratejisinde enerji politikalarını temele oturtmuştur.

2. Putin'in göreve gelmesi ile başlayan bu değişim devam etmektedir. Rusya öncelikle 1998 yılında yaşadığı krizin ardından ekonomik açıdan yeniden güçlenmek için enerji kaynaklarına dayalı politikalar izlemiş ve başarılı olmuştur. Hızlı ekonomik iyileşme ile Rusya IMF ile olan anlaşmalarını da sona erdirmiştir.

3. Rusya ekonomik hedefleri ardından yeniden bölgesel ve global nüfus sahasını genişletmek için de enerji politikalarını kullanmaktadır. Rusya öncelikle yakın bölgesinde tekrar ekonomik ve siyasi anlamda nüfus sahasını genişletmeyi hedeflemektedir. Bu bölge Karadeniz Havzası, Kafkaslar, Hazar ve Orta Asya bölgesidir. Bu bölgelerde AB ve ABD'nin ekonomik, siyasi ve askeri olarak nüfus etkinliğini arttırması ile Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkelerde batı yanlısı devrimler Rusya'yı rahatsız etmektedir.

4. Öncelikle ekonomik iyileşme için kullandığı enerji kaynakları politikasını daha etkin ve farklı kullanmaya başlayacaktır. Rusya'nın enerji politikası tehlikeli bir silah haline dönüşme riski taşımaktadır.

¹⁵⁸ a.g.a

¹⁵⁹ YAPICI, U... "Yeni Soğuk Savaş", İstanbul, Başlık Yayınları, 2007, s.133.

5. Rusya petrol fiyatlarındaki artış ile birlikte önemli gelirler elde etmiştir.

6. Rusya yakın bölgesi için en önemli ve tek doğalgaz tedarikçisi durumundadır. Rusya bu avantajını yeni enerji fiyat politikası ile birlikte değerlendirmeye başlamaktadır. Rusya böylece doğalgaz bağımlısı olan ülkeler üzerinde ekonomik ve siyasi baskı uygulayabilecektir. Rusya en önemli gelir kaynağını yeni dönemde bölge ülkeleri üzerinde siyasi baskı unsuru olarak kullanmaya başlamaktadır. Böylece siyasi açıdan kendine yeni bir alan yaratmaya çalışacaktır.

7. Rusya'nın ekonomik ve siyasi açıdan bu açılımını muhtemelen bir adım sonrasında askeri ve güvenlik alanındaki açılımları izleyecektir. Rusya öncelikle enerji güvenliği amacı ile askeri açıdan da genişleme hedefi içinde olacaktır.

8. Rusya'nın bu amaçlarına aracılık eden şirketi Gazprom dünya doğalgaz üretimi ve satışında yüzde 20 paya sahiptir ve payını artırmaktadır. Bu şirket global piyasalarda ciddi bir tekel haline gelmektedir.

9. Enerji krizinin yaşandığı Ukrayna özelinde ise Ukrayna'nın turuncu devrim ile Batı yanlı bir süreç içine girmesi Rusya'nın yaklaşımında önemli rol oynamıştır¹⁶⁰.

Avrupa'nın Rusya'dan aldığı doğalgazın yüzde 80'ni Ukrayna üzerinden geçmektedir. Avrupa ülkelerinin önemli bölümü doğalgaz kullanımında Rusya'ya aşırı bağımlıdır. Bağımlılık oranları şöyledir; Sırbistan %100, Estonya %100, Bulgaristan %99.6, Finlandiya %99.2, Yunanistan %90, Slovakya %85.6, Almanya %65, Çek cumhuriyeti %76.5, Macaristan %71.5, Avusturya %63.5, Letonya %93.8 ve Litvanya %93.2.

Gazprom ise Avrupa gazının ulaşımını Rusya Ukrayna sınırına kadar garanti etmekte sonraki sorumluluğu Ukrayna'ya bırakmakta ve herhangi bir sorumluluk üstlenmemektedir. Rusya ayrıca yeni stratejisi içinde AB enerji

¹⁶⁰ <http://www.turksae.com>

şart sözleşmesinin genel çerçevesi içinde kalmak istememekte ve ülkeler ile ikili ilişkiler kurmak istemektedir.

Avrasya'da güçler mücadelesi devam ederken Rusya Federasyonu, elinde bulundurduğu enerji kartını, ekonomik getirisinin yanı sıra bir dış politika aracı olarak da kullanmaktadır.

SSCB dağıldıktan sonra büyük bir şaşkınlık geçiren yeni RF, şaşkınlığını atar atmaz 1993 yılı itibariyle Yakın Çevre Doktrini'ni gündeme getirmiştir. Bu doktrin doğrultusunda özellikle eski Sovyet cumhuriyetlerini kendi komşuları olarak tanımlamış ve buralarda kendi çıkarlarının olduğunu belirterek, bu ülkelerin başka ittifaklara katılmasını önlemek için Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) adı altında bir örgütlenmeye gitmiştir.

SSCB'nin dağılım süreciyle ilk olarak bağımsız olan Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan Rusya'nın Avrupa ya petrol ve gaz tekeline sarsacak hale gelmeleri Putin'in yakın çevre politikası ile değişmiştir¹⁶¹. Bu yapılanma ile RF, Orta Asya, Kafkasya, Baltık ve Balkan ülkelerini kendi kontrolü altına almaya çalışmıştır.

Rusya'da "demir yumruk" diye anılan Devlet Başkanı Vladimir Putin görevi devretmeden 1 gün önce tarihi bir imza atmıştır; Bundan sonra Rusya'daki enerji ve stratejik sayılan doğal gaz kaynaklarında yabancıların araştırma yapması yasaklandı. Böylece Rusya'nın gelecek yıllarda da yürüteceği enerji politikası şekillenmiş oldu.

¹⁶¹ BİLGİN, M... "Avrasya Enerji Savaşları", İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s.44.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PUTİN DÖNEMİ TÜRKİYE-RUSYA

4.1. Putin Dönemi Enerji Politikası'nın Türkiye'ye Etkisi

Bugün Türkiye doğal gaz gereksiniminin yaklaşık yüzde 65'ini Rusya'dan karşılamaktadır. Rusya'nın toplam gaz ihracatının yüzde 7'sini gerçekleştirdiği Türkiye, Almanya ve İtalya'dan sonra Gazprom'un en büyük üçüncü müşterisidir¹⁶². Rusya'ya bu anlamda ciddi bir bağımlılığımız söz konusudur. Putin, Türkiye ile bağımlılığın farkında ve ilişkileri geliştirme uğraşındadır¹⁶³. Tabi burada aslında bir karşılıklı bağımlılıktan da söz edebiliriz. Zira Rusya'dan Türkiye'ye gelen Mavi Akım hattından sadece Türkiye gaz almaktadır.

Rusya'nın Türkiye'ye önerdiği Mavi Akım-2 projesi, Rusya'ya bağımlılığın artacağı şeklinde değerlendirilmiştir. Moskova, Güney Avrupa yönünde akıttığı doğal gazın iletim hatlarında çeşitlendirme yapma yolunu tercih ederek Güney Akım boru hattını uzatmaya karar vermiştir. Bu kararında, Moskova'nın enerji politikasında artık belirgin olarak göze çarpan iletim hatlarının çeşitlendirilmesi ve Türkiye'nin kendisine %65 oranında bağımlılığını kullanıp, Avrupa'ya Mavi akım hattı vasıtasıyla gaz vermeyi istemesinin yattığı düşünülüyor.

Nabucco, sadece Azerbaycan ve Türkmenistan gazını değil aynı zamanda İran doğal gazını da Avrupa'ya taşıyarak, AB'yi RF'ye önemli ölçüde bağımlı olmaktan kurtarmış olacaktır. Ancak, RF'nin ortaya attığı Güney Akım doğal gaz boru hattı projesinin Nabucco doğal gaz boru hattı projesini baltalamaya yönelik olduğu aşikardır.

Türkmenistan dünya genelinde enerji kaynaklarının fiyatlarının artışını neden göstererek, Rusya'ya sattığı gazın fiyatını yeniden gözden geçirme kararı alması ve Rusya'nın önceki anlaşmanın henüz süresinin dolmamış olmasına rağmen, Türkmenistan'ın bu teklifini kabul etmesi, Türkmenistan'ın Rusya'ya bazı tavizlerde bulunmuş olabileceğine işaret ediyor. Bu bağlamda,

¹⁶² <http://www.rusya.ru/tur>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2008

¹⁶³ YAPICI, U... "Yeni Soğuk Savaş", İstanbul, Başlık Yayınları, 2007, s.41.

Türkmenistan'ın Orta Asya gazının Rusya üzerinden Avrupa'ya ihraç edilmesini öngören Trans Hazar Projesi'ne katılmayı kabul ettiği tahmin ediliyor.

Rusya açısından, Türkmenistan'ın Trans Hazar Projesi'ne katılımı kuşkusuz fiyat artışına göre daha önemli bir husus. Zira bu durumda Rusya bir taraftan Türkmen gazının akışının kontrolünü elinde bulundururken, diğer taraftan da Batı destekli Nabucco Projesi'nin hayata geçirilmesini zorlaştırma imkânına sahip olacaktır¹⁶⁴. Rusya'nın Orta Asya ülkeleriyle birbiri ardına yaptığı enerji anlaşmaları yüzünden Türkiye; Avrupa'ya enerji koridoru açma politikasının tehlikeye girmesiyle şimdi bir çıkış yolu aramaktadır.

Rusya'nın önerdiği Mavi Akım-2 projesi, Rusya'ya bağımlılığı artacağı yönünde değerlendirilerek projeye sıcak bakılmıyor. Ayrıca, Rusya-Ukrayna doğal gaz krizi bu tedirginliği haklı kılmaktadır. Bütün bunlara Rusya'nın enerjiyi dış politikasının bir aracı olarak kullanma girişimleri de eklenince Türkiye'nin Nabuccoyu hayata geçirme projesi önemlidir.

Türkiye kanadında RF'ye karşı bir güven sorunu varken RF tarafında ise, Rus şirketlerin kazandıkları ihalelerin iptal edilmesi, Moskova'nın rafineri teklifinin kabul edilmemesi, Mavi Akım-2 projesinin Türkiye'nin çeşitli kesimlerinde Türkiye çıkarlarına uygun olmayan bir girişim olarak ele alınmış olması hususu RF'de olumsuz algılanmıştır. Oluşan bu algılama sonucunda Moskova, Güney Avrupa yönünde akıttığı doğal gazın iletim hatlarında çeşitlendirme yapma yolunu tercih ederek Güney Akım boru hattını uzatmaya karar vermiştir.

Ayrıca RF'ye, Batı politikaları ile yaklaşan Türkiye'ye karşı RF tarafından Bulgaristan ve Yunanistan, daha kolay ikna edilir ortaklar olarak görülmüş ve bu somut olarak Samsun-Ceyhan'a alternatif olarak geliştirilmiş olan Burgaz-Dedeoğaç petrol boru hattı örneğinde yaşanmıştır. AB tarafından desteklenen Odessa-Brodı boru hattı da Samsun-Ceyhan'ı etkisizleştiren faktörlerin başında görülmelidir.

¹⁶⁴ <http://www.asam.com>, Erişim Tarihi: 26 Haziran 2007

AB'nin kendi enerji nakil hatlarını çeşitlendirerek kendisini garantiye almak gibi bir düşüncesi olsa da alternatif Türkiye olunca, Türkiye'yi gelecekte tam üyesi olarak görmek niyetinde olmadığı bu şekildeki politikalarıyla sinyaller vermektedir. Bu durumu Nabucco projesinde de gözlemlemek mümkündür¹⁶⁵. Uzmanlar, Rusya'nın enerji alanında kuralları belirleme kararlılığını sürdürmesi ve Avrupa Birliği'ne yaptığı baskıyı arttırması nedeniyle birliğin yeni enerji alternatifleri arayışında Türkiye'ye yabana atmaması gerektiğinin altını çiziyor.

Kamaluv'un 25 Haziran 2007 günü İstanbul'da gerçekleşen KEİ zirvesinden edindiği izlenimlere göre; zirve'den bir gün önce İtalya'nın ENİ Şirketi ile Rus devi Gazprom arasında Güney Akım projesi ile ilgili bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşmaya göre, Rus gazı ve Rusya'nın Orta Asya'dan alacağı gaz Karadeniz'in altından geçerek Bulgaristan'a ulaştırılacak. Bulgaristan'da boru hattı ikiye ayrılarak ilki Rus gazını Romanya, Macaristan, Avusturya ve Slovenya'ya taşıyacak, ikinci hat ise Yunanistan ve İtalya'ya kadar uzatılacak. Bu proje ile Beyaz Rusya'ya transit konusunda olan bağımlılığını azaltmayı amaçlamaktadır. Hiç şüphesiz, bu projeye birlikte, Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmaya çaba gösteren AB ülkeleri de, bunun aksine Rus enerji kaynaklarına daha fazla bağımlı hale geleceklerdir.

Bu projenin olumsuz etkilediği ülkeler arasında hiç şüphesiz Türkiye de yer almaktadır. Başlangıçta Moskova, Rus gazını Mavi Akım-2 boru hattıyla Avrupa'ya ihraç etmeyi planlıyordu. Ancak, bir taraftan Türkiye'nin Rus tarafına bu konuda bir türlü somut cevap vermemesi, diğer taraftan da Rus projelerine alternatif olarak görülen Nabucco projesini desteklemesi; Avrasya coğrafyasındaki enerji alanında Rusya ile Batı arasında verilen mücadelede Türkiye'nin genelde Batı'nın yanında yer alması, Rusya'yı istediği Mavi Akım-2 Projesi'nden vazgeçirmiş görülüyor.

Rusya'nın Mavi Akım-2'den vazgeçmesinin bir başka nedeni de, gaz nakli konusunda Türkiye'ye fazla bağlanmak istememesidir. Zira Mavi Akım-2 hayata geçseydi, Mavi Akım-1 ile birlikte yılda 50 milyar metre küp Rus gazı

¹⁶⁵ <http://www.tusam.net/makaleler>, Erişim Tarihi: 01 Eylül 2004

Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılacaktı. 2006 yılında Rusya'nın Avrupa'ya 150 milyar metre küp gaz ihracat ettiğini göz önünde bulundurursak bu miktardaki gazın hiç de küçümsenmeyecek bir oranı ifade ettiğini söyleyebiliriz. Diğer bir ifadeyle, Rusya ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiklerinden biri olan Türkiye'ye gaz nakli konusunda yaklaşık yüzde 30 oranında bağımlı hale gelmek istememiştir.

Rusya böylece, Burgaz-Dedeağaç projesinden sonra Güney Akım ile de Türkiye'yi baypas etmiş oldu. Bununla birlikte, gerek Burgaz-Dedeağaç, gerekse Güney Akım konusunda aslında Türkiye'nin kendisini baypas ettirmiş olduğunu söylemek de fazla gerçek dışı bir yorum olmayacaktır. Ancak Gazprom ile ENİ arasında anlaşma imzalandıktan sonra Türk yetkililer, Rusya'ya Mavi Akım–2 konusunda işbirliği önerdiler.

Rusya'nın Güney Akım'dan sonra Mavi Akım–2 Projesi ile ilgili görüşleri bilinmemekle birlikte, Rus yetkililer Mavi Akım–1'in İsrail'e kadar uzatılması konusunda kararlı olduklarını dile getirmektedirler¹⁶⁶. Bu düşünce ile Rusya, enerji stratejisinde Türkiye ile üçüncü ülkelere ulaşmayı hedeflemektedir. İki ana hedef Güney Avrupa ile İsrail ve üzerinden Kızıldeniz ve Asya Pasifik ülkeleridir.

Bu proje eğer KKTC'de işin içine dahil edilirse Türkiye için faydalıdır. Aksi takdirde Ceyhan limanı yerine İsrail'in Hayfa limanının enerji limanı olması söz konusu olabilir. İsrail'in bu konuda Irak'ta girişimleri var. Irak petrol ve doğal gazının İsrail'e götürülmesi konusunda çalışmalar var. Bunlar Türkiye'ye rakip projelerdir.

Eğer KKTC bu işin içine dâhil edilirse bu durumda Türkiye sadece Doğu-Batı enerji koridoru olamayacak aynı zamanda Kuzey-Güney enerji koridoru da olacaktır. Ama bunun için çok önemli bir fırsat yanlış enerji politikası yüzünden kaçırılmış oldu. Zira Türk boğazlarının tanker trafiğinin azaltılması için boğazların by-pass edilmesi amacıyla yola çıkılan proje, Türkiye'nin by-pass edilmesiyle neticelenmiştir. Zira Başkan Putin'in, Atina'ya

¹⁶⁶ KAMALOV, İ... KEİ Zirvesi, 26 Haziran 2007, İstanbul.

ziyareti ile Burgaz (Bulgaristan)-Dedeağaç (Yunanistan) (Burgas-Aleksandropolis) Boru Hattı anlaşması imzalanmış oldu.

Türkiye tarafından uzun süre boru hatlarına ilişkin olarak net bir politikanın belirlenememesi sebebiyle, öncelikle ulusal kapsamda bir rekabet yaşanmıştır. Başlangıçta Trans-Trakya boru hattı ileri sürülmüş ve daha sonra bundan vazgeçilerek, Samsun-Ceyhan hattına destek verilmiştir. Ancak, belirlenen bu hatlara hükümet çevrelerince gerekli siyasi desteğin verilememesi, boğazları by-pass edecek boru hatlarında Yunanistan seçeneğini öne çıkarmıştır¹⁶⁷.

Rus gazına Türkiye yüzde 65 bağımlı ve Rus gazına en fahiş fiyatı ödeyen ülke zannediliyor. Türkiye, Rus gazını pahalıya alsa da şimdiki aşamada yapacak bir şey yok. Hiç değilse Rusya, Türkiye'ye gaz sevkiyatını hiçbir zaman fazla aksatmadı¹⁶⁸. Türkiye ile Rusya arasında önemli menfaat çatışması da yok. Karadeniz'in güvenliği alanında işbirliği içindeler.

Putin iktidarının ilk yıllarında yakın çevre daha öncelikli olduğundan Türkiye, Rus dış politikasında hak ettiği yeri alamamıştı. Ancak ilerleyen yıllarda Kremlin yönetimi Balkanlar-Karadeniz ve genel olarak Güney Hattı'nda önceliği ve önemi Ankara'ya verme kararı alarak, Türk Başbakanı Rus liderin en çok telefonda görüştüğü liderler arasında yer aldı.

Bütün bunlara rağmen, bugün gelinen noktada Rus dış politikasında öncelik verilen ülkeler arasında yer alan Türkiye ile işbirliğinden çok rekabete doğru bir eğilimin baş gösterdiği ve Türkiye'nin 1999 yılından başlayan ve 2004-2006 yılları arasında yoğunlaşan¹⁶⁹ bölgede Rusya dış politikasında sürdürdüğü rolün 2007 itibarıyla Yunanistan'a geçmek üzere olduğunu ifade etmek mümkündür.

Bunun doğal uzantısı olarak Oğan "Türkiye, Rus yöneticiler tarafından hala ABD'nin Ortadoğu politikalarını pazarlayan bir ülke olarak görülmektedir. Bu nedenle Ruslar, Ortadoğu ve Orta Asya'da üye oldukları kuruluşlar

¹⁶⁷Bölgesel Enerji Hatlarının Kesiştiği Ülke: Türkiye, Barem dergisi, 01 Mayıs 2007.

¹⁶⁸ <http://www.obiv.org.tr>

¹⁶⁹ KARADUMAN, Ö... Yeni şafak, 15 Temmuz 2007

üzerinde etkili olmakta ve Türkiye'nin bu coğrafyalarda etkili olabilmesini engellemektedir"¹⁷⁰ açıklamasında bulunmuştur.

Eylül 2006'da Türkiye'nin almaya başlaması gereken Azerbaycan gazının gecikmesinin altında Rusya'nın Azerbaycan ve Gürcistan'a uyguladığı baskının olduğu zannediliyordu. Rusya Nabucco'ya da Yunanistan hattına da gazı biz verelim derken Türkiye, Bu enerji politikasında Rusya'nın elini fazlasıyla güçlenmesinden çekinip enerjide yana yakıla alternatifler aramaktadır.

Gerçek olan bir husus; Türkiye ile Rusya arasında ticaret hacmi bu yıl itibarıyla 20 milyar dolara yaklaşmaktadır. Türkiye, enerji alanında büyük çapta Rus doğalgazına bağımlıdır. Mavi Akım, çok eleştirilse bile 2 ülke arasındaki en somut ve önemli projedir. Rusya, böylece enerji kozunu kullanarak Türkiye üzerinde baskı yaratmakta ve adeta ülkemizi köşeye sıkıştırmaktadır¹⁷¹. Türkiye, son zamanlarda İran ile de enerji anlaşmaları yapmış olsa da Rusya şu an için vazgeçilmez bir enerji ortağı ülke konumundadır.

Rusya'nın enerji stratejisi içinde Türkiye ayrı ve önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Rusya, Türkiye'yi hem doğalgaz hem de petrol alanında önemli bir ortak olarak görmektedir. Her iki ülke aynı zamanda rakip konumundadır. Rusya ayrıca Türkiye'yi doğalgaz açısından önemli bir pazar olarak da görmektedir. Gazprom'un Türkiye'de yurtiçi dağıtım şirketlerine onay verme hakkını elde eden ikili anlaşma da Rusya'nın ilgisinin (ayrıca etkin olma) bir kanıtıdır. Ancak bu ilgi Türkiye'de giderek etki haline dönüşmektedir ve ileride sıkıntı yaratacaktır. Rusya'nın ayrıca Türkiye'de doğalgaz stoklama depolarının yatırım iştahı oldukça yüksektir. Ceyhan'da da ortak yatırım ilgisi artmaktadır¹⁷².

¹⁷⁰ OĞAN, "Türkiye "by-pass" Edildi: Boru Hatları Mücadelesini Yunan-Bulgar İttifakı Kazandı", <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=30&yazi=1046> , Erişim Tarihi: 4 Kasım 2007.

¹⁷¹ <http://www.globalsiyaset.com/makaleler>

¹⁷² <http://www.turksae.com>

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ

Öncelikle, yeniden küresel güç olma çabasındaki Putin Rusya'sının, uzun süredir dış politikasında kendi dışında, ABD, AB, Çin, Hindistan, Japonya gibi 5 ayrı kutup oluşması fikrinde olması tüm dünya çıkarları açısından olumludur.

Putin ile etkin olmaya başlayan Rusya'nın enerji politikası sonucu enerji stratejileri geliştirme daha da ön plana çıkarak komşu ülkelerde enerjiye duyulan ihtiyacın giderek artmasıyla birlikte (sanayileşme, kentsel nüfusun artması, nüfus artışı, temiz enerji isteği v.b.), kendi enerji ihtiyaçlarını giderme stratejileri geliştirmektedirler.

Türkiye, hem Batı ülkeleri, hem de Rusya ile yakın işbirliği geliştirerek, enerji rekabetinden yararlanabilir, daha bağımsız politikalar izleyerek ve çok taraflı hareket ederek bölgede etkin bir güç olabilir. Önümüzdeki dönemde Türk dış politikasının en önemli yönlerinden birini enerji diplomasisi oluşturacaktır.

Türkiye için enerji işbirliğini sağlayacak iki temel unsur mevcuttur. Bunlar jeopolitik konum ve enerji pazarı olma durumudur. Yani Türkiye'nin hem enerji üretim (Ortadoğu, Hazar) hem de tüketim (Avrupa) bölgelerinin ortasında olması elini güçlendiren silahıdır.

Türkiye maruz bulunduğu, risk ve tehditler açısından kritik bir konumda olduğu kadar, Hazar ile Orta Asya petrol ve doğal gazının dünya pazarlarına ulaştırılması konusunda, yeni fırsatlar ve çıkar alanları bakımından avantajlara da sahiptir.

Türkiye; Soğuk Savaş Döneminde, NATO ve ABD politikaları çerçevesinde, Orta Asya ya yönelik bir faaliyette bulunmamış; "izle ve gör politikası" izlemiştir. Soğuk Savaş sonrası, bölgeye ağabey rolüyle girmek istemiş ancak bunda kısmen başarılı olmuştur, özellikle Azerbaycan'a yoğunlaşmıştır.

Azerbaycan, başta ABD olmak üzere, hem Batının hem de Rusya'nın vazgeçemeyeceği bir ülkedir. Hazar Havzası enerji kaynaklarının kontrolünü ele geçiren veya kontrol altında bulunduran, Karadeniz ve Kafkasya üzerinde de hakimiyet kuracaktır. Gürcistan'ın Karadeniz'e ve Azerbaycan'ın Hazar Denizi'ne kıyısı olması, bu iki ülkenin jeopolitik, stratejik ve jeoekonomik önemini artırmaktadır. Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının bölgeden geçmesi, Türkiye-Azerbaycan ve Gürcistan ekseninin güçlü olmasını ve stratejik işbirliğini gerektirmektedir. Bu yönde Gürcistan'la sıkı işbirliği ve diyalog içinde olunmalıdır.

Sonuç olarak; Siyasi, ekonomik ve askeri boyutuyla güçlü bir Türkiye, hem kendi güvenliğini ve istikrarını sağlamış olacak, hem de bölgedeki diğer güçlere karşı caydırıcılık, denge, güven ve istikrar sağlamış olacaktır. Türkiye, bölgesinde ve yakın çevresinde bir istikrar adası yaratmak zorundadır.

ÖNERİLER

Türkiye, her şeyden önce bir enerji stratejisi belirlemeli, enerjinin artık bir dış politika aracı olduğu gerçeğine göre hareket etmelidir.

Enerji gereksinimi olabildiğince yerli kaynaklardan karşılanmalı, zorunlu dış alımlarda çeşitlendirilmeye gidilmelidir. Enerjide tek bir kaynağa olan bağımlılık miktarını NATO ve AB'nin önerdiği yüzde 35-40'lar seviyesine çekilmelidir. Bu bağlamda, alternatif enerjiler hiç şüphesiz Türkiye'ye büyük yarar sağlayacaktır. Diğer taraftan Türkiye, Mavi Akım hattının İsrail ve Güney Avrupa'ya kadar uzatılması sürecini de hızlandırarak en azından bölgesel anlamda bir "enerji koridoru" olmalıdır.

Enerji güvenliği konusunda dışa bağımlılığı kontrolde tutmak için, arama, çıkarma ve kullanımda yerli kaynaklara öncelik verilmelidir. Dışa bağımlılıkta ülke sayısını arttırmalı, doğalgaz stoklama depoları –bir yıllık ihtiyacın %15'i kadar- ivedi hayata geçirmelidir.

Türkiye'nin milli menfaatleri ve hedefleri doğrultusunda, ABD ve RF ile dengeli bir siyaset izlenmelidir.

Türkiye, öncelikle enerji hatlarının güvenliği dikkate alarak, bölgesel istikrarın ve devletlerin toprak bütünlüğünün, korunması yönünde siyaset izlemeli ve sorunların çözümünde, “ara bulucu” ve “anahtar ülke” olma stratejisini devam ettirmelidir.

Türkiye, uzun vadeli enerji ihtiyacını karşılamak ve bir enerji köprüsü ve terminali olmasını garanti edecek şekilde, Hazar Denizi yatakları başta olmak üzere, bölgeden sağlanacak, petrol ve doğal gazın en uygun koşullarda, ve kesintisiz akışını sağlayacak projelerin içinde olmalıdır.

Bölge ülkelerinin AB ve NATO gibi siyasi, ekonomik ve askeri kuruluşlara girmelerini teşvik ederek ve bu ülkelere destek vererek, tam bağımsızlıklarını kazanma mücadelelerini desteklemelidir.

Kafkasya ülkeleri ile Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasında, AB’ye benzer bir yapılanmaya gidilerek, RF’nin bölge üzerindeki hakimiyetine son verecek politikalar hayata geçirmelidir.

Bu hususların gerçekleşmesi durumunda; Türkiye’nin Orta Asya’da etkinliğini arttıracacağı, RF’ne karşı denge sağlayacağı, bölge ülkeleri üzerinde siyasi itibarının yükseleceği ve OATC’ne örnek bir model teşkil edeceği, bu ülkeler üzerinde nüfuz sahibi olacağı ve bunun sonucu olarak enerji politikasını daha etkin bir şekilde yürüteceği değerlendirilmektedir.

Günümüzde ihtiyacın artmasına aksine kaynakların kısıtlı olmasına rağmen tüm tüketim mallarında olduğu gibi enerji kaynaklarını da fütursuzca kullanmakta yarış içerisindeyiz, ta ki darboğazlara girinceye kadar. Bizim değerlendirmemiz; enerji politikaları ne kadar etkin kullanılırsa kullanılsın tüm tüketimlerimizde ihtiyacımız kadarını tüketmeyip sorumsuzca kaynak tüketimi devam ettiği müddetçe sonumuz iyi olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

ADIBELLİ, B... "Büyük Avrasya Projesi", IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.

ARI, T... "Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika", Alfa Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1999.

BEHAR, B... "Milliyetçilik Teorileri, Avrasya'da Siyaset ve İlişkiler", Türkiye Günlüğü, sayı:50, Ankara, 1998.

BİLGİN, M... "Avrasya Enerji Savaşları", İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.

BROWN, A... "The Gorbachev Factor, Oxford University Press, New York", 1996.

BRZESİNSKİ, Z... "Büyük Satranç Tahtası Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeo-stratejik Gerekleri", Moskova, 1998.

CHASE, R-HILL, E- KENNEDY, P... "Eksen Ülkeler. Gelişen Dünyada ABD Politikasının Yeni Hatları", Sabah Kitapları, 1. Baskı, İstanbul, 2000.

CROZIER, B... "The Rise and Fall of The Soviet Empire, An Imprint of Prima Publishing, National Review", California, USA.

DAĞI, Z... "Rusya'nın Yakın Çevre Politikası ve Türkiye", Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim, 1998.

HİÇ, M.... "Büyüme ve Gelişme Ekonomisi", Filiz Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1994.

KAPUSCİNSKİ, R... “İmparatorluk”, Om Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1999.

MACHIAVELLI, N... Il Principe. The Prince – Hükümdar, Şule Yayınları, İstanbul, 1997.

MANSUR, R... “Moskova. Görsel Gezi Rehberleri Serisi”, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999.

ONAY, Y... “Rusya ve Değişim”, Nobel Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2002.

ROSE, R & MUNRO, N... “Elections without Order. Russia’s Challenge to Vladimir Putin”, Cambridge University Press, <http://www.cambridge.org>, Cambridge, UK, 2002.

RAŞİD, A... Orta Asya’nın Dirilişi. İslam mı, Milliyetçilik mi?, Cep Kitapları Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1996.

Rusya Federasyonu Anayasası.

SARTORİ, G... Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996.

SAVAŞ, Vural Fuat... “İktisadın Tarihi”, Siyasal Kitapevi Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1999.

TİMAKOVA, N- KOLESNİKOV, A- GEVORKYAN, N... “First Person : An Astonishingly Frank Self-Portrait by Russia’s President Vladimir Putin, Public Affairs Publications”, New York, I., 2000.

YAPICI, U...”Yeni Soğuk Savaş”, İstanbul, Başlık Yayınları, 2007.

YELTSİN, B... Geceyarısı Günlükleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000.

YILDIRIM, S... Türkiye'nin Enerji Kaynakları, Enerji Ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Ankara, 2007.

Makaleler:

AKKAN, F... "Yeni Süper Enerjik Güç", Aksiyon, Sayı: 588, 13 Mart 2006.

Bölgesel Enerji Hatlarının Kesiştiği Ülke: Türkiye, Barem dergisi, 01 Mayıs 2007.

BUZE, Ö..., "Avrasya'nın Gücü. ABD'nin Avrasya Jeo-stratejisine Karşı Avrasya Seçeneği", Aydınlık.

ÇEÇEN, A... "Avrasya'da Dünya Hegemonya Kavgası", 2023 Dergisi, 15 Ekim 2004.

ÇELİKPALA, M... "Rusya'nın Enerjiye Dayalı Egemenlik Anlayışı", Cumhuriyet Strateji Eki, 22 Ocak 2007.

EDİTÖR, "Enerji Çözümü: Yerli Kaynaklara Dönüş", PetroGas Dergisi, Sayı:63, Kasım-Aralık 2006.

İLYAS, K... "Dışişleri Bakanı Ali Babacan'ın Rusya Ziyareti", Asam, 22 Şubat 2008.

İLYAS, K... "Ukrayna Arasındaki Yeni Enerji Krizi", Asam, 12 Şubat 2008.

ROSE, R & MUNRO, N... "Elections without Order. Russia's Challenge to Vladimir Putin", Cambridge University Press, <http://www.cambridge.org>, Cambridge, UK, 2002.

Seminer ve Sempozyumlar:

GÜLER, H... "Zaman'ın Ortak Akıl Toplantıları", 06 Nisan 2008, Antalya.

GÜLER, H... "Türkiye-ABD-Irak Üçlü Enerji Çalışma Grubu Toplantısına", İstanbul, 9 Mart 2007.

DANIŞ, H... "Türkiye'nin Enerji Stratejisi Ne Olmalıdır? Sempozyumu", 26-27 Ocak 2006, Harap Akademisi Basımevi, İstanbul.

HAKMAN, S... "Zaman'ın Ortak Akıl Toplantıları", 06 Nisan 2008, Antalya.

KAMALOV, İ... "KEİ Zirvesi", 26 Haziran 2007, İstanbul.

KARBUZ, S... "Zaman'ın Ortak Akıl Toplantıları", 06 Nisan 2008, Antalya.

KAZANCI, M... "Zaman'ın Ortak Akıl Toplantıları", 06 Nisan 2008, Antalya.

KARAOSMANOĞLU, F... "Türkiye'nin Enerji Stratejisi Ne Olmalıdır? Sempozyumu", 26-27 Ocak 2006, Harap Akademisi Basımevi, İstanbul.

PAMİR, N... "Türkiye'nin Enerji Stratejisi Ne Olmalıdır? Sempozyumu", 26-27 Ocak 2006, Harap Akademisi Basımevi, İstanbul.

PAMİR, N-TÜRKYILMAZ, O... Uluslar arası Doğal Gaz Kongresi ve Sergisi, 3-5 Mayıs 2007, Ankara

SATMAN, A... "Zaman'ın Ortak Akıl Toplantıları", 06 Nisan 2008, Antalya.

SAYGIN, H... "Türkiye'nin Enerji Stratejisi Ne Olmalıdır? Sempozyumu", 26-27 Ocak 2006, Harap Akademisi Basımevi, İstanbul.

YILDIRIM, S... "Türkiye'nin Enerji Kaynakları", Enerji Ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 24 Şubat 2007, Ankara.

Raporlar:

BAYAR, S... "2000 Rusya Federasyonu Ülke Raporu, İgeme.

Gazete:

AYDİLEK, O-OKUR, M... Sabah, 17.04.2008.

BALCI, E... "ABD ve Çin", Cumhuriyet Gazetesi.

BATU, İ... Yenişafak, 15.07.2007.

Current Digest of the Post-Soviet Press, "Moscow And Astana's Three Priorities" 19 July 2000.

OLCAY, A... Sabah, 17 Nisan 2008.

İVANOVSİKİY, V... "Gazda rekabet fiyatı", Radikal, 02 Aralık 2007.

KÖYLÜ, H... "Putinle Enerji Güreşi", Radikal, 26 Haziran 2007.

PAMİR, N... Yenişafak, 15.07.2007.

St. Petersburg Press, Erişim Tarihi: 26 Şubat 2003.

Ansiklopedi:

İVANOVA, İ. S... Rusya'nın Dış Politikası ve Dünya (Makaleler ve Toplantılardan derleme), Uluslararası İlişkiler Moskova Devlet Üniversitesi, Rusya Siyaset Ansiklopedisi – ROSSPEN Yayınları, Moskova, 2001.

İnternet Kaynakları:

<http://www.ankaraenstitusu.org>

<http://www.asam.com>

<http://www.avrasyapolitika.blogspot.com>

<http://news.bbc.co.uk>

<http://botas.gov.tr>

<http://www.globalsiyaset.com/makaleler>

<http://www.globalstrateji.org>

<http://www.government.gov.ru>

<http://www.haber7.com>

<http://www.hunturk.net/haber>

<http://www.fsb.gov.ru>

<http://www.kibrisgazetesi.com>

<http://www.kimkimdir.gen.tr/>

<http://www.kobifinans.com.tr>

<http://www.obiv.org.tr>

<http://www.president.kremlin.ru>

<http://www.pusula.tv>

<http://www.tasam.net>

<http://www.turksae.com>

<http://www.turksam.org>

<http://www.tusam.net>

<http://www.ruvr.ru/main>

<http://www.site.mynet.com>

<http://www.time.com/time>

Tez:

BAŞOĞLU, M... "İthal Doğal Gazın T¼rkiye İçin nemi", T.C. ukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstit¼s¼ Y¼ksek Lisans Tezi, 1999, Adana.

Diğer:

CNN T¼RK, 22 Mart 2008.

2005 yılı IMF ve D¼nya Bankası verileri.